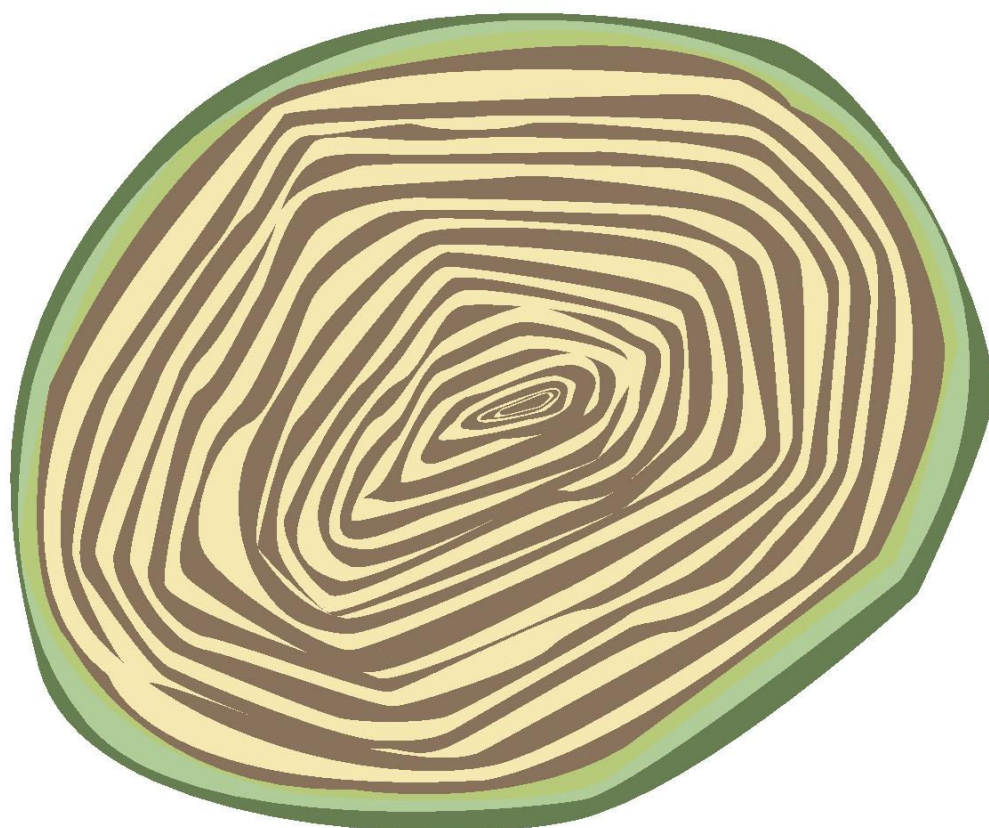


Una vida gens fàcil



Ventura Margó Vives

INDEX

1	Introducció.....	3
2	La infantesa	6
3	La guerra	13
4	La derrota	18
5	L'escassetat	25
6	La lluita clandestina	30
7	Les emissores.....	38
8	El compromís polític	40
9	Els atemptats	53
10	Viatges a França	57
11	Multicopistes	61
12	Locals clandestins	65
13	Pernoctaments d'enllaços	77
14	Solidaritat	78
15	Compromís	79
16	Nova generació	80

INTRODUCCIÓ (1)

Quan a l'hora de la senectut tot s'està escapant, els records de tota una vida es converteixen en una pel·lícula en blanc i negre, que encara que l'argument tingui més de penúries que d'alegria, la curiositat indueix tornar a passar-la, tant pel plaer personal com per intentar donar una pinzellada de l'ambient polític i social que respirava la Lleida d'aquells anys.

El Manel, a punt de complir els vuitanta vuit anys, encara amb facultats físiques i mentals prou bones per la seva edat, rememorava la trajectòria de la seva vida. Tot sovint hauria de fer un lapse de memòria i esperar uns minuts o hores per recordar alguns dels fets d'aquell passat, Comparava el que hauria pogut ser de no seguir el camí que el seu sentiment emocional l'havia conduït a trencar amb l'idea que s'havia proposat amb tanta il·lusió, i ara, a la jubilació, era el moment propici per a fer balanç d'una vida prou moguda.

Els records començaven des de la seva infantesa, records antics que alguns apareixerien amb tota nitidesa, a vegades millor que les accions realitzades 24 hores abans, com normalment sol ocórrer en algunes persones d'aquesta edat. No era la primera vegada que començaria aquella tasca de plasmar sobre el paper les seves vivències, més d'un cop les havia deixat aparcaades al pensar que en aquelles altures ja no quedava temps. No obstant, de sobte sorgia del seu interior una força dient-li que si s'esforçava i s'exigia unes hores diàries per a dedicar-les a la escriptura, encara hi havia temps de deixar història d'aquell passat que dintre seu l'empenyia tornar a recordar. Dedicació que hauria de reduir les hores assignades a les caminades que regularment practicava amb tants bons resultats per a la vitalitat de l'organisme, i també per donar-se un respir a l'hora de seguir continuant amb els seus quotidians articles sobre els esdeveniments que passaven en aquest món, tant creatiu i al mateix temps tant injust: mentre alguns els sobra, a altres se'ls nega el necessari per a poder subsistir.

Un altre dels motius de les pauses havia estat al pensar que amb els seus escassos recursos intel·lectuals no era possible aconseguir el seu desig. Però, en moments d'eufòria era quan valorava el mèrit que representava escriure una narració realitzada amb les poquíssimes eines a la seva disposició: un diccionari manual de la llengua catalana, un diccionari de sinònims i antònims, un llibret de verbs conjugats i, sobre tot, un diccionari castellà-català; imprescindible per la gent de la seva generació que durant els quaranta anys de dictadura sols se'ls havia ensenyat l'escriptura en castellà, i ara, per a poder plasmar el pensament en la parla que la mare l'hi havia ensenyat des del bressol, el diccionari feia més fàcil la

traducció a la llengua pròpia. Quatre llibres que mai és movien del seu costat junt a l'ordinador eren els encarregats de donar resposta a molts dels seus dubtes.

El constant empeny el feia valorar aquella feina tenint en compte que l'escola l'havia freqüentat a deshores i en condicions precàries com la majoria de la joventut obrera que visqueren el desgavell que comporta una guerra, una postguerra i quaranta anys de dictadura. No obstant, és repetia una i altre vegada, que no era just desaprofitar la sensibilitat i experiència que dona l'edat per a poder narrar les dificultats dels que han hagut de lluitar fort per a sobreviure, i deixar de pensar que estava en inferioritat d'altres que havien tingut l'oportunitat de realitzar l'aprenentatge a l'escriptura en el seu precís moment que els permetia escriure amb totes les pauses de punts i comes necessàries per a fer més comprensible el seu significat. Aquesta vegada volia fer un relat sense cap mena d'interferències que l'impedís exposar el vertader pensament de tot quan escrivia.

Cada vegada que continuava la narració, llegint des del començament, era com si aquelles lletres les escrivís un altre. Aleshores s'emocionava convençut que el que redactava tenia sentit, i que un cop és convenceria que podia fer-ho, la narració tiraria endavant fen realitat aquella idea d'explicar el que pensava sense que ningú intervingués modificant el sentit de les coses tal com ell les havia viscut. El que fins ara havia publicat, la majoria havia estat editat per mitjà d'organismes oficials i altres medis dirigits per formacions que no sempre tenien el seu mateix punt de vista. I si per un costat era positiu la col·laboració oficial pel que representava el suport econòmic sufragant l'edició, (que sense aquests hauria estat difícil realitza-ho pel seu compte), per l'altre costat aconseguiria eliminar les insinuacions per a modificar frases i intencions que no eren més que una mena de censura disfressada per cada formació política que en aquell moment tenia la potestat a les mans per retallar o suprimir expressions crítiques que no anaven encaminades a la direcció per ells desitjada. En aquests departaments, a l'hora de repassar l'escrit, solia sortir algú, amb bones intencions, aconsellant modificar algunes frases massa directes per altres que no afectessin a gent que en aquells moments tenien el poder per decidir si la publicació veuria la llum o no. I un dels entrebancs més usuals era a l'hora de fer crítica sobre algun poder fàctic. Dir o insinuar que en realitat qui havia manat al passat i qui mana al present són els mateixos poders econòmics de sempre i no el govern de torn, insinuació que significava traspasar les regles imposades pels que en aquell moment tenien el poder de decisió.

D'haver-hi tossudeses per la seva part de no acceptar les normes imposades en aquells moments, el rebuig no es faria esperar. Encara que el responsable del

departament, a la intimitat opinés que la frase no era cap fal·làcia sinó una realitat. No obstant, el sentit pràctic no li permetria exigir el que realment sentia. No era possible oblidar les conseqüències si traspassava les regles imposades pels que dominaven la situació. I com que interessava la seva publicació, jugar amb el tot o no res era perdre el sentit pràctic que tot sovint aconsellava dir amen quan fos necessari; conducta que posava al descobert l'autocensura implantada en aquella societat, autocensura que a vegades podia ser la pitjor de totes censure.

Durant els quaranta anys de dictadura, havia estat prohibit dir les coses pel seu nom, més tard, en aquella democràcia feta a la mida dels grans poders econòmics que ja no necessitava censor, la situació imposava convertir les frases amb doble sentit si és volia donar a conèixer alguna cosa. Directors de diaris, de radio, televisió i de tot el món de la informació, tenien molt clar fins on podien arribar sense caure en un terreny perillós de conseqüències poc favorables per a la continuïtat de la feina que en aquells moments de forta crisi s'havia de conservar, posant-se una vena als ulls si no volia caure al laberint perillós que representava jugar-se la seguretat econòmica de tota la família. Existien prous exemples del que podia succeir de no fer-ne cas: Un poderós director de premsa estatal, de tota la vida de dreta, en el moment en que va intentar fer el Quixot, una trucada telefònica el fulminaria a l'acte passant-lo a la reserva. Haurien de mesurar el que podien o no publicar. I sempre el fre venia a l'hora de recordar que tenien una família que alimentar, recordatori d'altres col·legues que el seu contracte havia caducat mentre altres, amb menys antiguitat i escassa capacitat, continuaven essent els portaveus públics del que sortia al butlletí oficial redactat pels poders adinerats que en realitat eren els que dirigien el país.

Els mitjans d'informació, en la seva majoria, estaven en mans dels que disposaven de recursos econòmics que els donava poders suficients per obrir i tancar portes a la seva conveniència. I encara que les noves tecnologies havien anat eliminant cap mena de beneficis a la premsa de paper, es podia assegurar que la majoria haurien de subsistir a causa d'estar hipotecat als interessos de la ideologia dels qui pagaven les factures dels números rojos que, a partir d'aquell moment, el rotatiu es convertiria en un butlletí de partit que publicaria el que convenia als seus interessos ideològics i no la veracitat de la notícia.

LA INFANTESA (2)

El Manel, quan amb prou feines tenia cinc anys, el record del fred i l'espessor d'aquella boira de la nova població a la que acabaven d'arribar amb la família procedent de Manresa un febrer de 1931, encara ho recordava. Havia estat un viatge sense programar, motiu pel qual la seva primera llar s'hauria d'improvisar en una de les pensions més econòmiques d'aquella ciutat de Lleida del carrer Anselm Claver. Segons la seva mare, aquell canvi de població era una inconsciència més del pare, guiat per la rutina d'un home amb decisió però amb poca reflexió, ocasionant infinitat de problemes que poc bé feien a la convivència familiar.

El Josep, pare del Manel, serrador mecànic i enamorat del seu ofici, tenia la virtut de ser requerit per la majoria dels empresaris que n'eren sabedors de la perícia del seu treball, tant per la competència de l'ofici com per la seva productivitat, sempre disposat a impressionar al propietari esforçant-se en ser millor que els demés; sobre esforç que no era ben vist per la resta de treballadors que haurien de seguir el ritme que la màquina, dominada per ell, exigia. El problema el tenia a causa de la facilitat en que s'engrescava per canviar de població; en aquesta última ciutat, segons ell, a causa de les bones ofertes econòmiques i per ser aquella nova localitat capital d'una província amb gran riquesa de boscos de bona fusta de pi negre procedent del Perineu.

Explicaria la història dels Raiers encarregats de baixar els troncs per mitjà del transport fluvial pel riu Noguera Pallaresa fins a la Pobla de Segur, seguint riu avall: Tremp, Balaguer, Lleida, Tortosa i Amposta, per unes aigües sense barreres que la corrent es cuidava de deixar-los a poca distància de la fàbrica encarregada de manufacturar la fusta en material per a la construcció de edificis i altres moltes utilitats. No feia masses anys que encara existia la serradora Vila al costat del riu on ara comença el carrer Comerç i avinguda del Segre, ideada a per aprofitar el transport fluvial. Seria a finals del segle XIX i principis del XX, quan es començaren a construir preses i salts d'aigua per aprofitament hidràulic i posterior obtenció d'energia elèctrica, fet que a partir d'aquell moment l'escassetat de caudal d'aigua impediria transportar la fusta pel riu conduïda pels Raiers. El Josep, cada cop que parlava del seu ofici posava al descobert l'entusiasme per tot quan tenia a veure amb la fusta. La primera vegada que va passejar-se pels Camps Elisis de Lleida, no parava d'admirar la grossor dels arbres d'aquell parc; solia dir que els braços de dos homes no eren capaços de poder abraçar-los totalment. (arbres que amb el temps serien arrancats per la seva ancianitat per altres de novells)

L'afany de conèixer món el portaria, al cap dels anys, a desfer la bona convivència familiar. Era una persona, cara a l'exterior, d'una perfecció difícil de trobar: no bevia, no fumava, no alçava la veu contrariant a ningú, l'únic defecte, segons la seva muller, era la debilitat per les dones, i que les constants fugides precipitades no sempre havia estat la causa de ser un rodamóns ni la cobdícia monetària, ella creia que una de les raons també podia ser una fugida per allunyar-se d'algun dels molts embolics sorgits a causa de la seva debilitat al sexe femení, quasi sempre amb dones casades.

Aquella disbauxa viatgera acabaria amb la separació d'aquell matrimoni, acte que en aquells anys no comportava, per part de l'home, massa responsabilitat legal que obligués a tenir en compte l'abandó dels tres fills. Acció que li permetria començar una nova vida de solter. La Rosa, mare d'en Manel, hauria de suportar tota sola la càrrega que representava tirar endavant aquelles tres criatures. El Manel era el més petit dels tres germans i fins als disset anys amb prou feines havia conegut al seu pare. A les preguntes dels amics, s'ideava contestes vàries per no haver de dir que el pare havia fugit deixant-los abandonats, trauma que part de la seva infància l'acompanyaria. En aquell temps, per la gent menuda, la separació d'un matrimoni representava un desprestigi per la família. Per la mare, el seu marit havia mort en el moment en que abandonaria aquella casa. Mai havia donat un pas per buscar-lo i exigir compensació econòmica. Havia tirat endavant en solitari amb la mica del jornal d'aprenent del fill gran el Pere de setze anys i la feina de netejar les cases dels senyors i rentant la roba dels altres al riu, entre aquesta roba i era la del equip de futbol d'Esquerra Republicana en que jugava el Pere. Cada dia, una bona quantitat de dones dels barris obrers de l'entorn del carrer Canyeret que no tenien aigua corrent a casa, els era més pràctic i més econòmic baixar a les voreres del riu Segre per rentar sobre una pedra riera plana que permetis fregar la roba, i al mateix temps, si feia sol, els permetia poder tornar a casa amb la roba neta i eixugada. I quan la boira s'apoderava de la ciutat, l'haurien de secar al braser de casa, algunes vegades havia sentit comentar que els jugadors se l'havien tingut de posar encara humida. En aquestes precàries condicions havia tirat endavant tota sola aquella família.

La Rosa, al veure's abandonada, poc a poc cauria en una depressió que, al cap dels anys, l'empenyeria a perdre facultats mentals que l'impediria ser totalment ella. No obstant, i a pesar de la seva tara, sempre conservaria el punt de lucidesa per tirar endavant la seva prole. Al llarg dels anys, encara que no havia pogut donar estudis als fills a causa de les grans mancances econòmiques i també perquè a ella tampoc l'hi havien ensenyat, no per això deixaria d'infondre moralitat sorgida de l'exemple, assignatura que tots tres fills assimilaren prou bé, i que en

mols casos, criatures amb moltes més facilitats econòmiques i menys traumes familiars, no obtindrien millors resultats d'honestedat dels que aquella dona havia inculcat al seu ramat.

El Pere, al ser el germà gran, i a pesar dels seus pocs anys, faria de pare dels altres dos més petits. Quan ara el Manel recordava els anys de la seva infància, evocava aquells diumenges per la nit quan el germà gran arribava de passejar pel carrer Major amb els seus amics, i ell, el més menut, junt amb la seva germana Maria, esperaven ansiosos la paperina de cacauets comprada a la dona dels porxos baixos que el Pere mai oblidava de portar. Dels dos rals que la mare li donava pel diumenge, quasi mai se'ls gastava tots. Passejar amunt i avall per aquella artèria principal de la ciutat, era gratis. Pel Pere aquella il·lusió infantil li era un plaer veure l'alegria dels seus germans esperant la seva arribada. Igual passava per la festa dels reis quan ell, amb la complicitat de la mare, els feia buscar per darrera les portes del pis i sota el llit el seu regal, quasi sempre una peça de roba que fos d'utilitat pel moment. En aquella època la gent necessitada no tenia altra camí que anar a fer cua a la porta de l'església del barri per a poder rebre una flassada i algun comestible per menjar, ajuda que sense assistir a la doctrina i a la missa cada festa, no constarien a la llista de les senyorettes de la beneficència i del capellà, havent de marxar sense res. La mateixa regla era aplicada a la gent menuda a l'hora d'assistir a les funcions de cine mut que cada diumenge donya Maria organitzava al local de la Llengua de la Serp amb la col·laboració d'uns seminaristes encarregats de fer funcionar el projector. La senyoreta narrava la història de la pel·lícula, una majoria temes religiosos trets de la Bíblia. Aquell grup de senyores de la beneficència, esposes de les autoritats i dels adinerats de la ciutat que tant passejaven el fals orgull de la virtut, solien ser implacables a l'hora de permetre cap absència a les funcions religioses organitzades per la parròquia, exigències que no eren les mateixes quan és tractava de dirigir als menuts del barri a l'escola. Havien après a cantar la Bíblia de memòria però no a llegir-la.

El barri del Canyeret en que vivien, que antigament havia estat habitat per la pagesia, oficialment era un sol carrer, però en opinió de la gent el Canyeret ho eren tots els carrers que envoltaven la muntanya del castell per damunt de la plaça Sant Joan. Recordava alguns d'aquell veïnat dels anys 1930-1940 que molt bé podia reflectir la idiosincràsia dels seus habitants.

El senyor Rafel Montardit, pagès que tenia les terres a la partida de Vallcalent, seria un dels prototipus que havien habitat aquelles cases a les que encara si podien veure portalades grans, menjadores i anelles a la paret; cases condicionades per a carros i animals. I més tard, la pagesia s'aniria construint una torreta en mig

de l'horta, arrendant la casa del Canyeret a menestrals, als que visitava passant a recollir la mòdica quantitat corresponent a la mensualitat. L'opinió del veïnat sobre aquell home de camp havia estat d'una persona intel·ligent sempre disposada aconsellar i informar quan es tractava de tràmits burocràtics difícils per a molta gent.

La Pepeta la tripaire, la que cada matí anava a recollir els menuts de la matança a l'escorxador per posar-los a la venda a la parada que regentava al mercat del Pla, negoci que l'havia convertit en una de les veïnes econòmicament més solvents del barri, de les poques que havia adquirit la casa en propietat, situada davant mateix de la font, que representava un avantatge a l'hora de tragar les galledes d'aigua fins a casa, i que més endavant seria de les primeres en disposar d'aigua corrent a la seva vivenda.

El Delfí, un dels pocs dels que estaven al corrent de la situació política i social del país. Estava afiliat al sindicat obrer de la FAI, i les seves tertúlies al barri no eren les normals d'aquell ambient, sinó de proselitisme per a conscienciar pel carrer. Treball difícil a l'haver de lluitar amb gent amb la ment col·lapsada per les necessitats econòmiques per a poder sobreviure dia a dia. El Delfí, un cop acabada la guerra, hauria d'exiliar-se a l'estranger, i la seva dona, uns mesos després, travessaria la frontera per la muntanya per a poder reunir-se amb el seu home a França. No tornarien a Lleida fins quaranta anys després.

La Maria la Casadora. Una dona que trencada totes les esquemes d'aquell temps. Portava pantalons i estava posada en política dintre del partit anarquista i amb la dèria d'anar a tots els enterraments, encara que no conegués al difunt ni als seus familiars. La quitxalla la seguia en aquelles cerimònies fúnebres a l'hora de donar el pesem davant del bar Triomf, (al costat de la plaça Sant Joan.) I, a més a més, la seva obsessió per la mort, l'havia conduït a comprar una taüt al seu gust, guardada a casa per quan arribés l'hora. La Maria seria afusellada als pocs dies de conquerir les tropes franquistes les terres de Lleida.

La senyora Quela, una dona que comprava tot el pa sec que la mainada d'aquells carrers recollia a la caserna del castell entre les escombraries que l'exèrcit produïa diàriament i abocava des de la segona bateria ala primera, per sota la garita de la Sibil·la (on ara hi ha el bar). Sacs de pa que la Quela revendria a les granges de gallines.

El Tomàs Pueyo, un dels vaillets pertanyent al grup del barri a l'hora de les guerres a pedrades. Els seus pares eren molt catòlics. La seva mare treballava

netejan l'església de la parròquia i el seu pare era paleta de la construcció, el qual seria afusellat per la República, acusat d'haver estat disparant des de la seva finestra el 18 de juliol de 1936. Acusació que no era compartida per tothom, i que segons es deia també hauria pogut ser denunciat per rancúnies personals aprofitant la disbauxa que comporta una guerra civil.

L'altre Tomàs, també del grup, feia d'aprenent junt amb el seu pare al parc de la fontaneria municipal, col·locació que tots dos presumien de ser funcionaris del excel·lentíssim Ajuntament de Lleida.

El Villacampa, bomber voluntari sempre amb el xiulat a punt a la butxaca per quan s'anunciava un foc a la ciutat. El brunzit d'aquelles xiulades era una crida invitant als lleidatans acudir a sufocar l'incendi; normativa que tant engrescava a la gent menuda però a als grans que presagiaven una desgràcia.

La senyora Aurora, esposa d'un ferroviari destinat a classificació del Recorrido (avui Pardinyes) un dels rams més conscienciats del proletariat de Lleida. L'Aurora, en les seves tertúlies diàries amb les veïnes assentades al carrer, transmetria, amb vehemència, les idees progressistes del seu marit, motiu pel que un cop acabada la guerra seria afusellada pel govern de Franco.

La senyora Quitaria, voltant tot el dia pel carrer rifant una cistella plena de llençols i roba de llit al crit de: "dones, avui aquesta cistella és una joia, a pesseta la tira"!

El senyor Puig, que cada diumenge pel matí, amb la seva cistella ampla i plana plena de xicles de matons, cridava "matons de crema a cinc i a deu"! Crit que els menuts d'aquells carrers baixaven tot corrent a buscar l'esmorzar del dia de festa.

La fragatina, sempre fidel als seus orígens, sortia al carrer amb la vestimenta del seu poble de procedència: pentinat típic, mitges blanques i demés indumentària.

La senyora Montserrat, alta i prima com un pi, descendent d'una de les poques famílies de pagesos que encara residien al barri, especialista en capar pollastres al mig del carrer. Els hi arrancava els ouets i tallava la cresta amb la intenció de convertir-los en galls dindi, molt sol·licitats per les festes de Nadal. Operació que era tot un espectacle davant la gent que contemplava la perícia d'aquella dona.

La aparent tranquil·litat d'aquell barri obrer de Lleida, el 18 de juliol de 1936 es veuria trastornat pel cop d'estat militar contra la legalitat del govern de la República, que desembocaria en una guerra civil i Lleida deixaria de ser la mateixa després del segon bombardeig quan els seus habitants començaren a fugir al camp i altres localitats de Catalunya. Però una vintena de famílies, algunes d'elles veïnes del Canyeret i carres del seu voltant, entre elles la del Manel, es quedarien albergades dintre del refugi que l'Ajuntament havia construït al carrer del Carme (davant la Baixada de la Trinitat), fins que se'ls obligaria a sortir de Lleida deixant una ciutat abandonada, sense llum i silenciosa, on l'únic soroll provenia de les canonades dels dos exèrcits.

L'any 1935, quan el Pere hauria d'anar al servei militar i el seu destí seria Ceuta, o sigui Àfrica, com se solia dir en aquell temps, la seva marxa ocasionaria un trastorn en aquella casa, principalment per la mare, que l'absència del que ja comprenia la situació i al que podia esbravar-se, la deixava pràcticament sola davant d'aquelles difícils circumstàncies, a més de trobar a faltar la setmanada que el Pere, amb el seu petit jornal d'aprenent i les hores extra, eren de gran ajuda. Al no poder presentar una partida de defunció que constés la viduïtat de la mare o d'un certificat que acredités els anys reglamentaris de desaparegut, no havia estat possible lliurar-lo del servei militar. Circumstàncies que portarien al Manel, amb nou anys, a substituir al germà gran aportant diners a casa. En aquells moments de necessitat buscaria el que fos per ajudar a la mare. Al carrer hi eren gent, més o menys de la seva edat i més grans, que tenien diners per anar al cine, llogar bicicletes i comprar llaminadures, obtinguts d'alguns treballs eventuais: entrar llenya o carbó amb un cabàs des del carrer al soterrani al costat de l'estufa que donava calefacció a la vivenda; descarregar vagons de taronges a l'estació a càrrec dels magatzems de fruita i altres treballs de poques hores de duració serien les primeres pessetes que el petit de la casa, a partir d'aquell moment, no pararia d'aportar la seva col·laboració. No obstant, la perseverança del Manel no tardaria massa en trobar feina de més durada: mig matí venen diaris pel carrer pel propietari Montanyola del carrer Major i, a continuació, amb un carretó, portar dues cistelles de pa des del forn del senyor Rius, també del carrer Major, a la botiga de venda situada al barri de la Bordeta; trajecte que cada dia, en arribar al canal on hi era una petita rampa, el pes de la càrrega el feia retrocedir a ell i al carretó, havent d'esperar que passés algun vianant que li donés un cop de ma; espera gents fàcil ja que en aquells anys la Bordeta era, en la seva majoria, una urbanització de xalets de temporada propietat de comerciants de Lleida i els habitants de tot l'any no abundaven. Altres maneres de fer diners seria pujar de bon matí al castell, (La Seu Vella) convertida en caserna militar, en busca de draps i altres deixalles que la tropa abocava totes les nits després de la neteja. Un bon

sac de draps, cartons i algun plat de soldat i cantimplora d'alumini abonyegat portat al drapaire, significava alguna pesseta. Un altre punt per dur diners a casa seria oferís a portar maletes dels passatgers a l'estació del ferrocarril i també a la parada dels autocars vinguts de Barcelona situada a l'Alsina Graells. (al costat del actual Govern Civil) Més d'una vegada la càrrega traspassava la força física dels menuts, i aleshores qui s'emportava la feina eren els que disposaven d'un carretó. Un altre medi de guanyar diners era recollir carbó cremat que les màquines del ferrocarril deixaven caure per les vies un cop haver estat utilitzat com a força motriu que movia la màquina; residu de carbó encara útil per les estufes i cuines econòmiques, que un vagó, agafat a la màquina, és cuidava de recollir i abocar al terraplè que una via morta conduïa al final del Recorrido. (on ara hi ha el parc de la Carbonera de la Mitjana) Via que venia desviada des del pont del carrer Alcalde Porqueres passant per on avui hi ha el mercadillo i mercat de fruita i verdures. Encara existeix un t'estic com és la caseta que en aquell temps servia per a controlar els vagons que eren dirigits a classificació, caseta que ara serveix d'orinador de la plaça. Construcció històrica que el Manel, cada cop que avui passa pel seu davant, recorda la gent com ell carregat amb un sac de carbó al coll fins al Canyeret.

Aquestes activitats havien estat la universitat del Manel i d'altres d'aquella joventut que habitaven els barris obrers. Assignatura important per a tenir millor coneixement del bé i del mal d'una societat amb tantes desigualtats i racons de misèries humanes consentides pels que sols els importava l'egoisme personal. Però negatiu per haver suplert el treball per l'escola, mancança que més tard els passaria factura. A l'hora de valorar el progrés d'un país i del sistema polític implantat, el primer que s'imposa és el nivell de cultura impartida pel col·legit públic i gratuït on l'assignatura principal deu de ser l'educació per la ciutadania, que és el principal indicador del grau de desenvolupament cultural i cívic d'un país.

La joventut dels anys 1930-1940 dels barris obrers, la majoria hauria d'oblidar l'escola a causa d'haver de treballar per a poder subsistir. El principal nucli d'aquests barris eren els que estaven pels indrets de la plaça Sant Joan fins a dalt de tot, o sigui, del Canyeret, que era el que tocava amb la falda del castell: carrer Guitarrer, botxí (Verdugo), Redola Sant Joan, Noliús, La Parra, Daniel, Lamarca, Llengua de la Serp, Seminari Vell, General, Segarra, Violeta, Companyia, Borràs i altres.

El centre de més concentració de la gent menuda estava a la plaça Sant Joan. Els matins hi tenia lloc el mercat de fruites i verdures i per la tarda si jugava a

pilota, boletes, buli i, un altre, poc aconsellable, com eren les guerres a pedrades al castell. Entre les colles de Cavallers, La Parra i altres. La del Canyeret era de les més temudes, sobre tot quan eren atacats dintre del seu domini com era la Seu Vella, o sigui, el castell, com ells l'anomenaven per tenir més semblança en una fortalesa militar que una església: amb les seves obertures pels canons, les garites de la guàrdia i els passadissos subterranis que conduïen a la primera i segona bateria. L'absència a l'escola era substituïda per buscar diners i jugar a la plaça Sant Joan i al castell, Aquella fortalesa la jovenalla d'aquells entorns se la coneixen pam a pam. Quan els soldats els prohibien l'entrada per la porta principal, ho feien per les parets de la part del darrera a l'entorn dels pous de gel.

Un canvi per aquella joventut seria a partir de juliol del 1936-37 en plena guerra, quan l'ajuntament, regit per una corporació comandada per representants dels sindicats obrers amb l'alcalde ferroviari, els municipals feren acte de presència a la plaça Sant Joan i prengueren els noms de tots els que en hora escolar voltaven pel carrer, presentant-se a les seves cases amenaçant als pares si els seus fills no eren escolaritzats. Els mateixos guàrdies es cuidaven de fer els tràmits per ingressar al dia següent a l'escola. La de la plaça Sant Joan seria una de les més repletes d'aquells entorns. Escolarització que no duraria massa a causa d'haver de fugir de Lleida per salvar-se dels bombardejos de l'aviació rebel.

LA GUERRA (3)

El Manel, amb els seus records, memorava com als deu anys seria testimoni del dia en que Espanya faria història. Seria el 18 de juliol de 1936, un cop d'estat militar enderrocaria un govern legalment constituït pel sufragi universal. A Lleida, els primers en sortir al carrer contra el govern foren els paisans afiliats als partits de dreta que, obeint la consigna dels generals colpistes, tenien l'ordre d'apoderar-se de les ciutats de tot l'estat. Però, dues terceres parts d'Espanya la rebel·lió fracassaria, majoritàriament en les grans ciutats com Madrid, Barcelona, València i altres llocs on la classe obrera era nombrosa i estava ben organitzada. A Catalunya: Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, els militars colpistes serien desarmats pel poble gràcies a la resistència dels obrers. A Lleida, encara que la guarnició militar, encapçalada pel coronel Rafael Sanz García, faria el doble joc esperant els resultats de Barcelona, des del primer moment l'exèrcit s'havia revelat contra la República. Però, en el moment en que es confirmà la rendició del general Godet davant al president de la Generalitat Lluís Companys. El coronel Sanz, que no havia complert amb la missió de defensar la legalitat constitucional, volgué amagar les primeres intencions colpistes. Malgrat tot, fou desemmascarat

acusat d'estar al costat de la rebel·lió des del moment en que declararia l'estat d'excepció a Lleida desobeint les ordres del govern, i també al no impedir que la gent de dreta es passegés armats per la ciutat demanant documentació a la gent que transitava pel carrer, sense que l'exèrcit els desarmés i desautoritzés la seva presència.

Una vegada la rendició dels militars a la capital catalana, les altres tres seguirien el mateix camí, entre elles Lleida, on l'exèrcit utilitzaria la tàctica de voler fer veure que ells no havien tingut cap intenció d'aliar-se amb l'alçament, maniobra que no els va sortir com ells pensaven, essent detinguts i processats. Catalunya continuaria, en la seva totalitat, en mans del govern de la República, i més concretament dels treballadors, principals forjadors del desarmament de l'exèrcit colpista. Alguns membres del govern de la Generalitat criticaven al President Lluís Companys per no desarmar d'immediat als treballadors que a Barcelona s'havien fet els amos del carrer. El President, que durant anys havia conegut els excessos de la policia de la monarquia contra els treballadors per haver exigint els seus drets, i com advocat els havia defensat a l'hora de les constants detencions; reconeixia que el fracàs de l'alçament a Catalunya havia estat gràcies a l'heroisme de la classe obrera qui avortaria la sublevació i no els que, un cop derrotats els sediciosos, presumien d'haver estat els principals autors de fer fracassar el cop d'estat militar. Davant les exigències d'alguns consellers que insistien al president desarmés als obrers que durant unes setmanes s'havien fet els amos del carrer a Barcelona, entre aquests consellers hi eren alguns del seu propi partit, el president Companys els diria: “vosaltres sabeu molt de fer lleis asseguts dintre els vostres despatxos, però res coneixeu de la realitat del carrer”.

En aquells moments de desconcert, alguns mandataris republicans de caire conservador, que fins aquell moment poc s'havien preocupat de les arbitriarietats dels poders adinerats que sempre havien manat al país, no veien en bons ulls que la gent progressista, indignada a causa de l'alçament contra el govern de la República, estès disposada a realitzar una rígida política que acabés amb la preponderància dels grans poders econòmics que sempre havien tingut sobre la societat. Aprofitarien aquella guerra, que ells no havien iniciat, per a constituir una República menys tímida, apartant dels llocs decisius a gent que fins aquell moment ja els havia estat bé una República conservadora sense moure alguns dels privilegis que els poders fàctics sempre havien tingut. Es tractava de gent que, amb tanta moderació, no deixaven donar passos endavant per a realitzar una vertadera reforma que acabés amb lleis que sols beneficiaven al gran capital. Política contrària de les intencions del poble progressista disposat a tirar endavant les reformes que durant els cinc anys de República havien estat massa

condescendents amb els poders financers i clericals que encara continuaven gaudint dels molts privilegis dels que sempre havien posseït i no deixaren de fer proselitisme públicament contra el govern de la República, particularment des de les esglésies predicant l'odi contra la nova etapa com deien les proclames del cardenal Pedro Segura des del púlpit incitant a totes les parròquies d'Espanya a maleir la proclamació de la República de 1931. Es tractava d'aquella església espanyola que encara s'estava passejant per Europa com una asceta medieval perdut al segle XX incapaç d'iniciar la reforma que la resta del nostre continent feia més d'un segle havia realitzat. Política que no feia més que fustigar contra el més mínim canvi que anul·lés privilegis d'una església enrocada en el passat, i que la seva conducta intransigent, sempre al costat dels poders adinerats, havia creat un anticlericalisme que en alguns moments podia convertir a un sector de les masses en situacions incontrolables.

Els iniciadors intel·lectuals del cop d'estat militar del 18 del juliol de 1936, no estaven disposats a permetre cap mena de reforma social i política que fins aquell moment els mandataris de la Generalitat havien legislat però poc realitzat a causa dels innumerables entrebancs d'una burgesia que estava per un liberalisme conservador amb poca voluntat d'acabar amb aquella discriminació que durant anys patia el país. Davant les aterridores notícies de les crueltats comeses pels colpistes arribades dels llocs on s'havia consolidat la sublevació, indicaven que havien arrasat sagues senceres de sindicalistes i afiliats dels partits d'esquerra i a tots aquells que s'havien atrevit demanar justícia. Tanta crueltat comeses pels anomenats nacionals, seria el motiu principal per endurir la lluita en els llocs on els colpistes fracassarien i serien desarmats. Motiu pel qual s'havia d'aplicar ma dura contra aquella rebel·lió dels que no estaven disposats a donar passos per situar al país en òrbita europea i acabar amb l'Espanya dominada pel latifundi i la religió. Aquella duresa, imposada pels que lluitaven per consolidar una República més progressista, podia ocasionar alguna arbitrietat contra algun innocent a causa de la disbauxa que comporta una guerra civil, en particular contra algun capellà al ser l'església un dels poders intel·lectuals, junt amb la banca, principals causants d'enderrocar la legalitat constitucional elegida per les urnes. Motiu que no era res d'estrany que en aquells moments sortís l'odi acumulat durant anys d'injustícies comeses contra la població que sempre havia estat trepitjada baix el mandat dels poderosos econòmics, maldats que els escriptors com Blasco Ibañez, Miguel Delibes, Garcia Lorca, Miguel Hernández i altres, amb les seves obres literàries denunciaven tantes arbitrietats comeses pel caciquisme imperant al país, explicaven fets com en algunes poblacions d'Andalusià, el capellà del poble, acompanyat de la parella de la Guardi Civil, els dilluns es posava a la porta de les bodegues a l'hora d'entrar els treballadors, senyalant als que no havien anat el

diumenge a missa, quedant acomiadats. Arbitrarietats que no era res d'estrany l'animadversió contra l'església. Els literats crítics contra tanta aberració, més tard, alguns d'ells, foren assassinats per haver donat a conèixer aquelles barbaritats. No obstant, el principal culpable dels disbarats d'aquella guerra civil, d'un costat i de l'altre, eren els que trencaren la legalitat avalada per les urnes amb el cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936.

La conducta d'alguns republicans conservadors, que al cap d'uns mesos de l'alçament serien anomenats càrrecs de la República amb responsabilitats a Lleida, la seva conducta es podia veure al calabós del castell on hi eren soldats presoners pel sol fet d'haver contestat incorrectament als superiors o haver arribat tard a la formació; acusacions radícules en uns moments en que estar tancats en un departament del castell i estalviar-se anar al front de batalla, era una bicoca. El Manel, que era un dels vailets que entraven i sortien per anar a comprar els encàrrecs d'aquells presoners, amb molts recursos econòmics, tenien deliri per complaure tots els capritxos d'aquella gent tant generosa amb les seves propines. Els que s'havien assabentat d'aquelles intrigues, serien denunciades per la premsa local dels partits més esquerrans, denúncies que més d'una vegada no veurien la llum i al seu lloc hi eren pàgines en blanc que la censura havia decidit suprimir. Res d'estrany si es tenia en compte que aquella República tenia molt que desitjar quan els poders adinerats encara tenien preponderància sobre la resta de la població que estava lluitant per posar fi a tanta desigualtat. Un fet significatiu sobre aquest assumpte, seria l'arribada al castell d'un destacament de dinamiters per a construir un refugi que protegís la tropa dels atacs de l'aviació enemiga, (refugi que encara existeix) i al tenir coneixement d'aquell "hotelet", sense demanar permís a ningú, obriren la porta del calabós obligant als seus dispeses a treballar al refugi que havien iniciat, amb la condició de que, una vegada l'obra acabada, el seu destí seria al front de guerra i no al calabós privilegiat. Determinació que no tardaria una setmana en ser revocada per l'autoritat de la ciutat, ordenant ser retornats els presoners al calabós i donant l'ordre de la marxa dels dinamiters cap al front d'Aragó deixant el refugi inacabat.

Fet que era una mostra del que estava ocorri'n en aquell conflicte en que no tots s'havien adonat de les conseqüències de perdre aquella guerra al permetre que gent amb influència s'amagués en aquell calabós per no anar al front de guerra a defensar la República, conducta que no era més que fer el joc a l'enemic. Un altre exemple està en el llibre LLEIDA LA ROJA de Francesc Viadiu, designat per la Generalitat Delegat d'Ordre Públic a Lleida, escrit l'any 1979. Quan descriu la seva actuació com a representant de l'ordre públic a la província de Lleida explicant la seva generositat amb algunes persones. Per exemple, del capità del

cos jurídic de l'exèrcit, fill de Lleida però resident a Barcelona, Jesús Martínez-Lage, que seria tret d'amagatotis de la preó Model de Barcelona i portat, primer a Lleida i després Andorra, amb el seu cotxe oficial. El militar, que havia estat detingut junt amb tots els militars de graduació que comandava el general Manel Goded, que des d'un principi s'havien amotinats contra el govern de la República però que foren desarmats, detinguts, i algun d'ells condemnats a la pena màxima amb l'acusació d'insurrecció militar contra un govern de la República legalment constituït en sufragi universal, se'ls aplicaria unes lleis legislades pels governs de la monarquia, com havien fet amb els processats i afusellats, els dos capitans republicans de l'exèrcit a la ciutat de Jaca, Fermin Galán i Garcia Hernández l'any 1930, per haver fet proselitisme per implantar la República. Abans de la marxar cap Andorra, Viadiu i Martínez-Lage tindrien la conversa següent: "He de parlar amb tu, amic Viadiu, perquè no puc enganyar-te. Si em portes a França, em passaré a l'altra zona".

Un altra generositat explicat al llibre, seria portar al bisbe de Solsona i el seus ajudants cap Andorra amb cotxes oficials acompanyats per dos mossos d'Esquadra. La conversa del Viadiu amb el seu amic Zomeño sobre aquella protecció del bisbe de Solsona, Valentí Comellas, diria que ell creia un error per part de Viadiu tanta magnanimitat, opinió que al final de la guerra donaria la raó a seu l'amic quan deia que tots sabien que aquell home a més de bisbe havia estat sempre un cacic polític i un facciós d'aquells que si no els peles tu et pelen ells. L'explicació exacta del Viadiu és: ("Quanta raó va tenir l'amic Zomeño en aquesta afirmació darrera! El tristament cèlebre bisbe de Solsona Doctor Valentí Comellas, va fer bones aquelles paraules, perquè, acabada la guerra, i de retorn a Solsona, es dirigí al públic des del balcó de l'Ajuntament, dient que "los hijos de Solsona le querian matar". I dos dels homes que a petició seva l'acompanyaren a Andorra- que s'havien quedat al poble acabada la guerra-, els féu afusellar i, quan els seus familiars acudiren al palau a demanar clemència i pregar-li intercedís per tal que els fos indultada la pena de mort- cosa facilíssima d'aconseguir per ell, ja que la seva influència no tenia límits-, els va rebre secament i els va acomiadar amb aquestes paraules: "Deu fa justícia al cel. Nosaltres en fem a la terra"..)

La història d'aquella guerra, 75 anys després, alguns conferenciant, per ignorància o intencionadament, a les seves xerrades públiques tergiversen la història d'aquells fets quan encara existien testimonis vivents. Començant l'explicació per la segona part, quan hauria d'haver estat per la primera. Narraven els fets de començaments de l'any 1936 a Lleida, dient: "Entraren procedent d'Aragò un destacament de milicians que amb el poc temps de la seva estància a la nostra ciutat, cremaren varies esglésies i efectuaren altres disbarats" i, a

continuació, els conferenciants, exposaven els bombardejos de l'aviació colpista pilotada per alemanys i italians, ocasionant centenars de morts de la població civil, entre ells més de quaranta nens del Liceu Escolar. Història que les noves generacions que no han viscut aquella tragèdia i tampoc se'ls ha explicat, poden deduir que la segona part era una revenja de la primera, explicació que no fa més que confondre la realitat d'aquella guerra. S'hauria d'haver començat per explicar que la part d'Espanya que triomfarien els colpistes, moltes de les seves poblacions que el 17 de juliol es ficaren al llit amb República i el 18 es despertaren amb dictadura sense haver-hi un sol tret, la gent que anhelava per un país més progressista seria empresonat, exterminat i acollonit davant la crueltat repressiva del règim que s'havia fet amb el poder, i que durant quaranta anys de dictadura havia esborrat, amb sang, la més mínima divergència contra aquell cop d'estat. Història que, després de més de 35 anys d'haver acabat amb el franquisme, els dos colors de govern de la democràcia, encara no s'han dignat posar als llibres de tex la vertadera història d'aquells episodis: els uns, per ser els hereus ideològics dels que varen iniciar aquella guerra, i els altres, per por a molestar als poders fàctics. Si aquella història l'haguessin explicat al col·legit, avui les noves generacions sabrien que el 16 de febrer de 1936 a Espanya van haver-hi unes eleccions generals que guanyaren la coalició de les esquerres, i la dreta, sense respectar els resultats de les urnes, cinc mesos després, o sigui, el 18 de juliol del mateix any, salsaren amb un cop d'estat militar recolzat per la banca i per l'església. Motiu pel qual, s'ha de repetir, tantes vegades que faci falta, dir clarament que tots els disbarats d'aquella guerra, d'un costat i de l'altre, els únics culpables són els que la van iniciar.

LA DERROTA (4)

Com era d'esperar, la supremacia dels diners i la traïció dels països que en un principi condemnaren el cop d'estat militar contra el govern elegit democràticament per les urnes i que més tard feren el joc als revoltats, minaria la moral d'un poble disposat a barrar el pas al feixisme mundial, que en aquells moments Alemanya i Itàlia ja havien implantat. El boicot seria realitzat tant des de dintre com de fora que, junt amb les picabaralles entre els partits d'esquerra, guiats pel joc del partidisme, faria possible que als tres anys de guerra la República fos derrotada. Un semblant passaria una vegada acabada la Segona Guerra Mundial amb la traïció dels països aliats vencedors d'aquella conflagració mundial, que per segona vegada trencarien l'esperança dels republicans espanyols que lluitaren a la guerrilla francesa per fer fora als alemanys de mitja Europa, alguns d'ells moririen defensat la causa democràtica internacional. Una vegada el triangle alemany, italià i japonès seria derrotat, s'estava convençut que a

continuació cauria el règim franquista. Motiu pel que els exiliats espanyols organitzaren la guerrilla del Màquis, compost per milers de republicans militants de partits d'esquerra exiliats a l'estranger que entrarien a Espanya per varis llocs de la península. A Catalunya seria per la Vall d'Aran, instal·lant el lloc del comandament militar a la població de Bossost. I quan els guerrillers estaven preparant la presa de Viella, reberen l'ordre de fer marxa enrere i abandonar Espanya. La direcció d'aquella guerrilla havia comprovat com els republicans eren víctimes d'emboscades a causa de la traïció del govern de França. Al moment de rebre aquella ordre, la majoria d'aquells entusiastes que s'havien fet la il·lusió de tornar al seu país i acabar amb la dictadura de Franco, no podien entendre tal decisió de fer marxa enrere, i més quan acabaven de derrotar al feixisme a la Segona Guerra Mundial. Maleïren als dirigents que donaren l'ordre que, segons els guerrillers, demostraven covardia l'haver ordenat tornar a França, i cap d'ells en sortiria ben parat. L'opinió dels guerrillers espanyols, que en aquells moments ignoraven la política acordada pels aliats, particularment pels governs de França, Anglaterra i Estats Units, que no sols no mourien un sol dit per donar ajuda als republicans espanyols, sinó que boicotejaren els propòsits d'enderrocar al feixisme; països que no tardarien en reconèixer oficialment al règim de Franco com a un fidel aliat en la croada contra el comunisme.

El Manel continuaria recordant que un cop haver finalitzada la guerra espanyola l'any 1939, casa seva, com la majoria dels habitants dels barris obrers, les trobarien totalment saquejades, havent de començar des de zero. Els únics diners que tenien al seu poder serien anul·lats pels rebels per haver estat editats pel govern de la República, situació que en aquells moments no estaven en condicions d'adquirir productes al mercat negre, única manera de poder superar l'escassetat d'articles de primera necessitat. Es feia imprescindible assistir a la cuina d'Auxilio Social, amb el pot a la mà, que repartien a l'asil Borràs del carrer Balmes. Que diferent era aquella classe d'ajut al de l'Ajuntament de la República de Lleida!, que en moments de crisi intentava suavitzar la situació dels més necessitats, organitzant una oficina a la casa Gomà de la plaça Sant Joan, al que s'entregava uns vals que tenien dret a rebre queviures a la botiga pel valor assenyalat, sistema que intentava no discriminar, davant l'establiment, dels qui disposaven de diners o no. Degut a les mancances econòmiques de molta gent, la picaresca estava a l'ordre del dia per a poder sobreviure. La mare d'en Manel, i altres, havien descobert un sistema per augmentar la mísera quantitat dels productes de queviures que la cartilla de racionament indicava, removent la paperassa que diàriament l'oficina encarregada de repartir els tiquets, situada a l'antic cine Vinyes de l'avinguda Blondel, regiraven les escombraries abocades per la finestra que donava al costat del riu, i la gent tenia la paciència de buscar tiquets caducats

per aprofitar solsament la numeració de racions més alta, o sigui, retallar part del tiquet per empegar-lo sobre els que indicaven menor quantia que, com era comprensible, sempre s'escollia els de nou o deu racions. La picaresca duraria fins que se'n donarien compte i el sistema seria modificat. Aquella escassetat de tota classe de productes no era igual per tothom. La gent que tenia diners o influència del règim, desconeixien les penúries ocasionades per aquella guerra.

Anys més tard, quan els vailets de onze i tretze anys de la guerra s'havien convertit en adolescents, no tots tindrien la fortuna de poder-se escolaritzar, necessitarien el temps per treballar per a poder subsistir. Sols una casualitat faria possible recuperar lo que més tard aquella guerra els havia pres. En la faceta de l'ensenyament, la República hi havia posat prioritat, estava per acabar amb el monopoli que sempre havia tingut l'església sobre l'ensenyança, a la que estava disposta a implantar una potent escola pública i gratuïta, gest que el nou govern retiraria argumentant que en aquest assumpte s'havia de donar llibertat absoluta, que era tant com promocionar la ignorància d'una part important de la població, filosofia que sempre havia estat a la política dels poderosos dels diners, sabedors de la rendibilitat que els representava tenir un poble ignorant. Política molt diferent del govern municipal de la República a Lleida, que havia passat a les mans dels representants sindicals a l'haver estat destituït l'anterior, que durant les primeres setmanes de l'alçament militar contra el govern de la República, deixaren d'assistir al consistori abandonant el seu lloc en uns moments crucials com eren aquells dies de confusió. Destitució que seria reemplaçat per una corporació que recauria sobre els sindicats obrers que, en aquella ciutat amb poca indústria, el proletariat més conscienciat estava en els treballadors del ferrocarril que serien els que ocuparien la majoria dels càrrecs del govern de la Paeria.

El Manel encara es recordava com als pocs mesos d'haver començant la guerra, l'escassetat dels productes de tota mena cada dia es feia més evident, encara més quan és deia que la quinta columna (boicotejadors) actuaven constituint màfies acaparant els productes més necessaris com eren els queviures, en particular el pa i la carn, amb l'únic objectiu de desestabilitzar la situació i crear encara més desconcert entre la població civil. En aquest últim producte de la carn, cada dia la gent jove, a l'hora de matar els caps de bestiar a l'escorxador, es situaven al voltant d'una sèquia enfonsada per sota el carrer (avui, més o menys, a l'altura del bust de Lluís Companys) que rebia les aigües d'una canonada d'aquell centre i en ella i solia baixar trossos de budells i altres residus que ells pescaven amb una canya per emportar-se a casa. La majoria solia dir que era menjà pel gos, a pesar de no tenir gos, carn que no podia ser més fresca al ser de la matança del dia. A les carnisseries, el dia de venda, que no ho eren tots, des de mitja nit ja és formava

una cua de gent a les portes de l'establiment que aquell dia tenia designat posar a la venda el producte a preus legals pels que no estaven en disposició de poder-ne adquirir al mercat negre, i com sempre solia passar, la carn a preus legal s'esgotava amb rapidesa, ja que no tots els comerciants demostraven honestedat i no posaven a la venda tota la quantitat rebuda. L'altra part era despatxada per sota ma a preus més elevats, difícil d'adquirir per la gent amb pocs recursos econòmics.

Al buscar els motius d'aquella derrota i de tanta desmoralització a pesar de l'entusiasme de la gent que des d'un principi estaria disposada a defensar la República, s'hauria de buscar en el empeny dels poders fàctics, nacionals i estrangers, que no estaven disposats a consentir una Espanya on els grans poders financers i religiosos se'ls arravatés la quantitat de privilegis que sempre havien tingut. L'escassetesa de tota mena encara contribuïa més als enfrontaments entre els partits d'esquerra que cada dia és feia més evident, i les diferències dels que no s'havien adonat que de no vèncer als revoltats, aquests no tindrien pietat de cap classe per reprimir a tots quants estaven per posar el país en orbita europea. L'exemple el tenien a les poblacions on els revoltosos s'havien fet des del primer moment amb la victòria, exterminant a famílies senceres de la gent que havia tingut l'atreviment de d'exigir anul·lar drets que els poder fàctics no volien perdre, privilegis que sempre havien mantingut i no estaven disposats a permetre que ningú se'ls arravatés. La gent progressista que estaven per posar ma dura aplicant unes lleis més rígides sinó és volia patir les mateixes conseqüències d'altres parts de l'estat, estava per deixar de practicar les mitges tintes com havien actuat els republicans moderats, conducta que un cop els rebels és feren amb la victòria a tot el país, els vençuts, sense cap excepció, que havien defensat la legalitat de la República, rebrien una feroç repressió, incloent als moderats que no s'havien adonat del caire feixista en que cauria el país de perdre aquella guerra. La conducta dels partits republicans que negaven i contradient les prediccions dels que eren conscients del que podia succeir de no esclafar d'immediat aquella rebel·lió declaradament reaccionària, més tard rebrien les conseqüències. Alguns dels republicans moderats, un cop finalitzada la contesa, escriuriem les accions repressives que els republicans reberen d'aquell règim imposat per la força de les armes, represàlies que els més convençuts ja havien predicat del que significaria aquell cop estat si la República era derrotada. Els que havien estat criticats per haver apartat de les direccions administratives de la Generalitat a gent que amb la seva tímida no feien més que ajudar a l'enemic, i que encara que eren conscients que aquella rígida actitud corria el perill de que algun innocent rebés les conseqüències de ser denunciat per rancúnies personals aprofitant la disbauxa que comportava aquella guerra, s'havia d'explicar, una i mil vegades, que els únics culpables de tots aquells disbarats, d'un costat i de l'altre, eren els que iniciaren

aquella tragèdia. I ara, després de més de 74 anys, algunes persones de bona fe, veu com una equivocació retreure lo de la Memòria Històrica recordant aquell passat. Tots els que així pensen estant en un error a causa de la ignorància d'aquells fets. De no haver-hi tal desconeixement, les noves generacions haurien sabut la veritat de la història d'aquella guerra, i es convencerien de que sí tenia sentit donar a conèixer la Memòria Històrica, que no pretenia cap mena de revenja, si no servir com una experiència vàlida pel futur. Els poders fàctics, cervells intel·lectuals de l'alçament de 1936, han procurat que les noves generacions no estessin al corrent dels motius del perquè la dreta no estava disposada a permetre que la República donés un pas endavant per implantar noves lleis que eliminessin els escandalosos privilegis que sempre s'havien atorgat: exclusivitat a l'escola dominada pels centres religiosos; sanitat privada introduïda dintre la pública; latifundis en mans del caciquisme; un exercit al servei del gran capital; saqueig per part de la banca privada i, sobre tot, acabar amb les ànsies d'eliminar les poques lleis socials que s'havien anat aconseguint, polítiques socials que els poderosos estaven i estant disposats a esborrar.

El Manel i la seva família, com la majoria dels ciutadans d'aquella població, que en aquells moments Lleida s'havia convertit en frontera amb el camp de batalla que s'estava lliurant a les poblacions aragoneses, i a causa dels horrors dels bombardeigs que l'aviació, pilotada per alemanys i italians, deixaren caure sobre la ciutat. Haurien de fugir i refugiar-se a pobles de la comarca i més lluny a mesura que el exèrcit colpista aniria avançant. El gran capital, amb l'ajuda dels governs de França, Anglaterra i els Estats Units, que en un principi condemnaren el cop d'estat contra la legalitat constitucional de la República i poc després donaren suport oficial al govern de la dictadura feixista del General Franco. Al finalitzar oficialment la guerra, proclamada per les forces vencedores l'any 1939, que per la majoria de la gent és prologaria durant quaranta anys de dictadura repressiva. Al dia següent d'apoderar-se de la totalitat del país, les detencions i acomiadaments de la gent significada d'esquerra seria depurada sense pietat. D'aquí la neteja ideològica de milers de ciutadans empresonats, exiliats i condemnats a la última pena, com també els que és veurien a la misèria sense poder adquirir un lloc de treball a causa de la seva ideologia progressista, que haurien de passar pel Comitè de Depuració encarregat de posar-los a la llista negra prohibint-los l'accés a les administracions municipals i estatals. La qual cosa deixava totalment la direcció en mans de gent edicte a la ideologia dels que havien iniciat aquella guerra contra la República. I un dels rams més castigats seria el de l'ensenyança. Situació que presagiava un negre futur per una part de la població. Més encara quan països anomenats democràtics reconeixrien al règim franquista donant-li l'entrada als organismes mundials dominats per la primera potència com

era els Estats Units, que seria el primer país en fer tots els possibles en mantenir aquell règim durant quatre dècades, un règim feixista que havia ofegat tota classe de llibertats. El primer que feren els insurrectes, tant aviat com s'hagueren apoderat de la ciutat de Lleida, seria abolir l'Estatut de Catalunya de 1932. Curiosament, alguns dels membres de la primera Junta Rectora que anul·laren l'Estatut, més tard serien nomenats càrrecs públics dins de l'administració de la Generalitat democràtica on reivindicarien l'esperit d'aquell Estatut que ells mateixos havien destruït. L'acord es prengué l'11 de juny de 1938, en la primera reunió de la Comissió Gestora convocada pel governador civil de Lleida a la Diputació del carrer del Carme.

Al finalitzar la Guerra Civil Espanyola de 1936-1939, els vencedors del cop d'estat militar del 18 de juliol, haurien d'utilitzar varis locals per albergar-hi tanta quantitat de presoners: presó Provincial de Lleida de la plaça Cervantes (al solar on avui hi ha l'edifici d'hisenda). Seminari Vell del final del carrer Companyia (avui solar dels blocs de cases enderrocades). Caserna La Panera del carrer Sant Martí (avui museu). caserna La Cavalleria (tocant al mercat del Pla avui enderrocada) i Castell de la Seu Vella. En aquesta fortalesa era on existia més quantitat de presidaris; el claustre i altres dependències la seva altura havia estat partida amb bigues de fusta per doblar la capacitat d'espai. Als primers dies, al castell hi arribarien presoners de totes parts, una majoria detinguts a l'estació del ferrocarril on els vencedors retenien a tots els soldats que retornaven a casa un cop haver acabat la guerra. Eren detinguts al moment de posar el peu a terra baixant del vagó, demanant-los la documentació, i com sigui que sols tenien el document del batalló on havien pertangut, ràpidament eren acusats d'haver lluitat al ban republicà, culpant-los d'auxili al a rebel·lió. De res els serviria dir que havien seguit les lleis del govern legalment elegit pel poble. Davant de tanta massificació, els vencedors iniciaren una tria per conèixer el grau de la pena que podien tenir davant les declaracions efectuades als interrogatoris. Els més assenyalats serien conduïts a la presó Provincial i Seminari Vell, la resta era enviada als llocs que s'havien convertits en camps de concentració com eren la Panera, Cavalleria i Castell. A tots els detinguts els seria requerit un document que informés la seva conducta durant la guerra. La Brigadilla de la Guàrdia Civil era l'encarregada d'esbrinar les informacions dels residents a la capital, iniciant les investigacions a partir dels informes de l'alcalde de barri(persona que havia estat escollida meticulosament per les autoritats del règim) I els que pertanyien a les poblacions de la comarca, l'aval del capellà del poble podia ser decisiu, tant en positiu com negatiu. Els presoners del camp de concentració del castell eren els encarregats de construir les vivendes de les famílies dels militars vencedors. En els primers dies de ser detinguts, la necessitat de connectar amb la família per comunicar-los que

havien estat empresonats i que fessin els passos per obtenir un aval, seria la primera necessitat de tota aquella gent. El camp de concentració del castell, a primera hora del matí, un nombrós destacament de presoners, custodiats per un cordó de guàrdies armats, baixaven pel carrer Cavallers, carrer Major, Sant Antoni i Alcalde Costa, direcció a les vivendes pels familiars dels militars de l'avinguda de Madrid i Cots i Gaian del davant de l'Institut Màrius Torres (encara avui existeixen alguns d'aquests blocs de cases). El carrer Cavallers seria el punt on els familiars esperaven veure'ls des de lluny si els guardes eren un xic comprensius de la tragèdia d'aquella gent i no els feia marxar de les voreres del carrer, als que seguien des de lluny amb gesticulacions mímiques fins on se'ls permetria, però sempre amb prohibició de cap contacte personal.

L'empeny per a poder enviar una carta als familiars sense passar per la censura de les autoritats del camp, a l'hora de sortir al pati del castell, es concentrava una aglomeració de presoners a la muralla de la plaça del Baluard de la Reina, cridant tots a l'hora perquè els vailets, situats fora del castell pel costat del actual Auditori, rebessin una llarga corda embolicada amb un tros de drap i a dintre una pedra que donés la suficient força per arribar a les mans dels que haurien de fer-los l'encàrrec, i al dia següent tornaven per assabentar-se si tot havia sortit bé. Dintre del fardell hi era una carta per tirar a la bústia i una moneda que servis pel segell i per la propina. Maniobra que a vegades solia sortir bé, menys quan la guàrdia feia acte de presència i a cops de culata de fusell frustrava l'operació fen fugir de la paret a tota aquella aglomeració en desbandada. Al dia següent rebrien el càstig quedant sense esbarjo. Aleshores la jovenalla no tindria l'ocasió de poder donar el resultat de l'encàrrec, quedant els presoners amb el dubte de conèixer si la carta havia sortit o no.

Després de tres anys de lluita, l'exèrcit colpista es faria amb tota Espanya gràcies als poders adinerats de dintre i de fora del país. Vindrien temps difícils per a tots els que havien perdut aquella guerra defensant la legalitat de la República: presó, camp de concentració, exili i penes màximes que, junt amb les privacions de les llibertats a causa d'una brutal repressió a tots quans s'atrevirien exigir justícia, marcaria el futur de molta joventut, particularment de la classe treballadora.

L'ESCASSETAT (5)

Les dificultats de tota mena havien convertit una Lleida desorientada, i entre aquelles escassetats, una d'elles seria poder trobar un habitatge de lloguer, mancança que comportava tenir que buscar un pis que admetés rellogats, solució que de moment servia per disposar d'una habitació amb dret a cuina, i si les dues famílies eren comprensibles, la convivència podria ser suportable, del contrari podia arribar a ser una pesada càrrega per les dues parts. Un dels col·lectius que més se'n ressentirien serien les parelles disposades a contraure matrimoni. Casament que en aquell final de la guerra, eren molts els que, després d'esperar els tres anys de conflicte, ja era hora d'emprendre aquella decisió. En aquells anys viure rellogat s'havia convertit en un fet habitual. La gent que buscava un pis li era necessari connectar amb una persona de les que s'havien dedicat a donar passos en busca dels que canviaven de localitat i deixessin la vivenda, majoritàriament militars i funcionaris que eren els que més desplaçaments de localitat efectuaven. Tenint en compte que durant els primers anys de la postguerra qui ocupaven les administracions de l'estat eren designats per Madrid i els guanyadors de les oposicions (amb total preferència per la gent addicte al règim) podien ser destinats a qualsevol lloc del territori nacional. Els que es dedicaven a buscar pisos rebien una compensació econòmica del traspàs, en algunes ocasions de les dues parts: el que deixava la vivenda i el que entrava. A causa de tantes dificultats de trobar un habitatge i poder viure sols, la gent faria esforços per fer-se amb una petita parcel·la de terra a les afores de la ciutat per a construir-hi una planta baixa.

A Lleida, la partida de Magraners seria de les primeres que si construïria una nova barriada. Es tractava d'una finca de secà venuda a parcel·les al preu de 25 cèntims de pesseta el pam, amb facilitats de pagament, preu reclam que aniria pujant a mesura que la demanda augmentaria. Aquella muntanyeta era coneguda per la gravera, on hi carregaven els carros trabuc arrossegats per animals, que eren els que subministraven l'arena per a la majoria de les construccions de Lleida. El lloc també era conegut per ser un dels punts on cada dilluns de Pasqua, grups de lleidatans solien anar-hi a menjar la mona i, un cop finalitzada la diada, omplien una bossa de farigola per tot l'any, herba que hi era en abundància. El Manel seria un dels que elegiria aquella muntanyeta dels Magraners per a construir-hi una petita granja de gallines, (en aquell temps 150 o 200 caps d'aviram es podia guanyar la vida.) Abans dels Magraners s'havia mirat un terreny de secà a la partida de Vallcalent, sempre en altures que facilitessin aires purs necessaris per una granja, i també allunyades de la població i de cap altra edificació al seu voltant. Però el preu i les facilitats de pagament decantarien la compra pels

Magraners. La granja es faria al costat de la gravera. El projecte d'estar la granja aïllada havia estat una de les bases per elegir aquell enclavament, base que els fallaria, ja que no tardaria un any en estar rodejada per més d'un centenar de construccions ràpides de gent que buscaven infructuosament un habitatge aprofitant les immillorables condicions econòmiques d'aquelles parcel·les.

Aquella terra d'herbes i matolls, poc a poc es convertiria en un suburbi lleidatà ple de vida. La història de la constitució dels Magraners mereix quedar escrita per a coneixement de fills i nets descendents d'aquells pioners que, alguns d'ells podria ser que encara resideixin al barri, els que haurien d'estar orgullosos de l'esforç dels seus progenitors que en temps molt difícils i amb una precària economia, lluitaren per deixar la situació millor de com la trobaren ells.

Seria a finals de l'any 1940 quan es començarien a edificar aquells cases, edificacions que no tardarien en ser nombroses, en elles i participaria tota la família: els homes, després de plegar del treball, diàriament agafaven un sac de ciment, una biga o altres materials per tenir-los a punt pel diumenge, carregant-los dintre el carretó, si en tenien, sinó a l'espatlla, enfilant a peu pel Pont Vell, antiga carretera de Barcelona, (avui Av. Tarradelles) camí darrera cementiri fins als Magraners, aproximadament tres o quatre quilòmetres. Mentre les dones, algunes d'elles durant la setmana fent feines domèstiques per les cases, el diumenge es cuidaven d'anar a buscar aigua a la sèquia, mullar els maons, fer menjà per tot el dia, i tota l'ajuda que fes falta. Al poc temps, els dies festius aquella muntanyeta ja era una bullícia de gent construint les seves cases. Els que eren de l'ofici ho tenien millor que altres que haurien de contractar un oficial paleta, a tant l'hora, mentre ells feien de manobre. Aquell nou veïnat, en un principi desconeguts uns dels altres, no tardarien massa en fer amistat ajudant-se entre ells a l'hora de col·locar les bigues a la teulada i altres moments en que eren necessari més braços per un fet determinat. Amistat que al llarg del temps haurien de fer pinya per poder aconseguir els serveis que hi mancaven al barri, ja que l'Ajuntament d'aquell temps havia ignorat les seves demandes: llum, aigua, escola, dispensari i, sobre tot, clavegueres que eliminessin la quantitat de pous secs que cada casa havia tingut la necessitat de fer-ne un al costat de la vivenda; serveis imprescindibles per una barriada que de dia a dia anava en augment. Aquella classe de barris perifèrics de Lleida, darrera dels Magraners i seguirien el Secà, Llivia i algun altre més dels voltants de la ciutat.

El Manel, fins als quinze anys en prou feines havia après a lletrejar a causa d'haver de voltar per tot Catalunya fugint de les tropes rebels a mesura que anaven avançant, i un cop finalitzada la guerra, vindrien les penúries per a poder sobreviure, circumstancies pel qual l'escola no havia estat una prioritat per a tota

aquella joventut dels barris obrers. Conseqüències que comportaria molta ignorància consentida pels que res els importava aquella situació. Sols uns pocs tindrien l'oportunitat de topar amb un fet puntual que faria obrir els ulls en alguna joventut que sols s'havia alimentat de l'educació impartida pels mitjans de difusió del règim. I el Manel seria un d'aquests afortunats a l'hora de coincidir amb gent que el dirigiria pel camí de la lectura i la decència. El 1939, un cop retornar a casa i trobar-la totalment saquejada, haurien de començar des de zero, el Manel, al cap d'un any, és col·locaria d'aprenent en un comerç, que en aquells moments era dels pocs rams que funcionava en una ciutat sense indústria com aquella. Seria un company de treball, Josep Ripoll, més gran que ell, comptable de l'empresa, qui l'indicaria la necessitat de fer un esforç en posar-se al dia si no volia lamentar-ho la resta de la seva vida. El senyor Ripoll, al plegar de la jornada, es dedicava a fer repassos a casa seva. Pràctica en auge en aquells moments a conseqüències de la necessitat de tenir un complement per a poder arribar a la setmana. (en aquells anys es cobrava per setmanes). En aquesta tasca dels repassos particulars qui més si dedicava eren mestres republicans expulsats i depurats per haver estat simpatitzants de la República, vetats per ensenyar a col·legis municipals i estatals. El Manel recordava aquella professora del col·legi de la plaça Sant Joan, donya Maria, que en el seu expedient constava que feia cantar els alumnes La Santa Espina, motiu suficient per impedir ocupar la seva plaça d'abans de la guerra. En aquell pis del carrer Cavallers del company de treball, el Manel aprendria les quatre regles i tot allò que anys enrere hauria d'haver après. Aquell home l'hi faria adquirir una enciclopèdia Espasa a la llibreria Urriza pagada en varis termes, a més de ser la primera persona que l'induiria a la lectura. Junt amb l'enciclopèdia el llibreter li recomanaria la novel·la El Desgel del rus Ilia Ehrenburg, que en aquells moments podia ser que no el compregués prou bé, però l'havia emocionat la fidelitat i valentia d'alguns dels seus personatges posar sobre la taula les insuficiències d'aquella nova societat que enderrocava el semi feudalisme en que vivia la Rússia Tsarista. però més tard, seria un dels llibres importants per ell. En aquella empresa en que treballava, com la majoria dels negocis de la postguerra, en pocs temps els guanys augmentarien a gran velocitat. Eren anys on la mercaderia de tota classe estava buscada amb deliri, i si és volia triplicar el seu valor, sols calia comprar i retenir el gènere amb la seguretat de que al dia següent el seu preu s'incrementaria.

Aquella empresa, que era una de les poques del seu ram que subministrava als petits comerços, no l'hi era necessari empaitar als clients oferint alguns dels seus productes; eren els compradors qui suplicaven se'ls subministres més gènere d'uns articles determinats amb les condicions especials de sempre. Aquella pràctica, aplicada pel sistema en mans dels poderosos econòmics, s'havia convertit en

normalitat. Les poques fàbriques d'alumini, galvanitzat i porcellana esmaltada, la majoria estaven en mans de fabricants de l'ofici però arropats per gent d'influència que disposaven de més matèria prima, tant en quantitat com en qualitat, com es podia veure a la marca d'alumini MMM radicada a Portugal i protegida per un parent del general Franco que en aquells moments residia en el país veí. Comerciants i industrials que abans havien apostat per la República, però, davant les facilitats que el nou govern havia afavorit a la classe adinerada i amb influències, ara donaria per bona la dictadura imposada per la repressió d'un règim feixista nascut d'un cop d'estat militar, maniobra que tant interessava al govern per fer veure a l'estranger que el franquisme s'havia fet amb la voluntat del poble, i tot aquell que no era capaç de fer diners ràpids, era a causa de ser un incompetent i no per manca d'oportunitats. El govern donava carta blanca a la classe adinerada però res deia de la quantitat de la ciutadania que haurien de fer filigranes per a poder subsistir. Aquella política de donar carta blanca als dos puntals principals que havien posat capital i poder per acabar amb la República: banca i església, eren els millors avaladors a l'hora de recomanar entrar dintre les administracions municipals i estatals, amb l'oportunitat de convertir-se en regidors, alcaldes i mandataris del sindicat vertical. Una demostració seria la Associació de Comerciants del carrer Major de Lleida, des de on sortirien regidors i alcaldes de la Paeria i Diputació i, anys més tard, passarien a ser funcionaris del règim que la democràcia legislaria entrar tots en grup a la plantilla de la Generalitat. Una amnistia consentida per l'oposició baix l'amenaça de continuar el franquisme sense Franco. El règim seguiria amb la política repressiva de sempre contra tot quan és bellugues exigint les llibertats. Però, al mateix temps, cara a l'exterior, volia aparentar haver realitzat canvis, fariseisme que no enganyava ni als propis actuals amics de fora que abans l'havien rebutjat per haver estat col·laboracionista amb l'Alemanya nazi i ara els governs occidentals els convenia la dictadura franquista per frenar la lluita contra la gent que anhelava canvis progressistes. Tàctica que sempre havien emprat els grans poders econòmics d'aquella Europa anomenada primer mon i democràtica.

L'oposició al règim, a partir de la derrota de la segona República l'any 1939, seria esborrada per les forces repressives amb l'exili, presó i afusellaments de la gent d'esquerra que havien defensat el govern de la República legalment constituït. En aquells primers anys, l'oposició quedaria ofegada dintre de cada un i en grups molt reduïts que comentaven les notícies donades per les emissores i alguna publicació que algun familiar obtindria per mitjà de França o un país d'Amèrica com Argentina i Mèxic on hi residien quantitat d'espanyols exiliats, grups que també servien per a recaptar diners en ajuda dels presos polítics, i sempre amb la més rigorosa clandestinitat. Tota aquella minsa oposició dels anys quaranta,

cinquanta i començaments del seixanta, encara en moments d'eufòria dels vencedors, s'havia d'estar molt convençut per intentar fer cap mena de protesta contra el sistema. A la gent progressista, a principis dels anys 1940, encara els quedava l'esperança de que la derrota dels aliats ideològics del nazisme a la Segona Guerra Mundial i un cop les forces alemanyes, italianes i japonès serien derrotades, vindria el reconeixement als espanyols que lluitaren a la guerrilla francesa contra la invasió dels alemanys i se'ls donaria un cop de ma per enderrocar l'últim reducte del feixisme a Europa. Esperança que, pel costat polític, els aliats no donaren un pas per acabar amb el règim de Franco en el moment en que els espanyols emprengueren la guerrilla del "Màquis". La qual cosa seria boicotejada per les potències guanyadores de la guerra, en particular pel govern francès, repetint la mateixa política de traïr al ban republicà com havia fet amb la No intervenció dels tres anys de la Guerra Civil Espanyola de 1936- 1939. Maniobra que ocasionaria decepció a les esperances de normalitzar la República i acabar amb la dictadura.

Durant aquells anys d'autocràcia, la joventut dels barris obrers de Lleida ,que havia passat de la infància a l'adolescència, trobarien un punt d'esbarjo al connectar amb un personatge que havia constituït la Coral Alegria. El Seu fundador era un electricista anomenat Policàrpic Ibáñez (Puli) que durant anys desplegaria una tasca educadora que molts intel·lectuals i pedagogs haurien envejat. El Puli seria el promotor d'aglutinar als anys 40 molta joventut de Lleida dintre d'aquella coral. La seva seu seria al cafè Quatre Cantons del carrer Boters cantonada Tallada, (que avui encara existeix) En aquell lloc si concentraria molta joventut d'aquells indrets que, de no ser per persones com el Puli, haurien pogut emprar el temps en altres activitats menys gratificants carregades de tentacions poc recomanables. La Coral Alegria seria, amb la Violeta i la Paloma, aquestes dos últimes les més antigues, que tindria Lleida. Molta paciència hauria de tenir el Puli amb tota aquella colla d'entremeliats, que molts d'ells no estaven per aquella mena d'activitats del cant, però assistien per passar-hi el temps que en aquella època no abundaven els llocs de diversió. En aquella situació, la sensibilitat del Puli s'adonaria de la necessitat de complimentar el cant amb una altra activitat que engresqués més a la joventut, formant l'equip de futbol La Alegria. El Puli era el directiu, l'entrenador, el massatgista i tot quan era necessari per la bona marxa del club. Era qui telefonava als pobles per concertar els partits, qui es cuidava de tenir l'equipatge a punt cada diumenge i tot el que fes falta. Els dies dels entrenaments podien arribar fins a les deu o onze de la nit, tant estiu com hivern, donant voltes pel camp Escolar per tenir els seus nois en forma. Les vegades que se les tenia amb els directius de Juneda, Térmens, Bell-lloc i altres poblacions per aconseguir un berenar i una gasosa pels seus jugadors. El més gran d'aquell home seria la

serietat i entusiasme en que és prenia aquella feina, que en un principi la joventut passava d'ell, però a la llarga respectaria el sacrifici d'aquell personatge que volia imitar l'exemple del seu admirat Ansem Clavé, que també faria l'apostolat per tavernes catalanes semblants al cafè Quatre Cantons de Lleida.

No tardaria massa en que alguns dirigents del sindicat vertical es donessin compte que el treball de les corals dintre la joventut podia ser un bon rèdit pel règim. Començarien per apropiat-se d'aquella feina que podia ser important per demostrar a dintre i fora del país com el règim es preocupava per la joventut. La tàctica de les autoritats seria per començar infiltrant-se dintre la Coral La Paloma, afegint-li el nom de, Coral la Paloma de Educació i Descans; a canvi sufragaria l'uniforme compost per una camisa blanca, un pantalon de vellut, una faixa i una barretina. I al mateix temps, seria designat representant de Lleida al festival dels Ballets i Cors d'Espanya que regularment es celebraven a Madrid.

LA LLUITA CLANDESTINA (6)

Tingueren de passar anys abans no existirien unes mínimes condicions per iniciar una organització disposada aglutinar a tots quan estaven per un canvi. Els records, carregats de penúries d'una guerra i d'una postguerra de repressió, no era fàcil trobar gent disposta als sacrificis que comportava enfronta's amb una policia que no permetria la més mínima acció reivindicativa. Seria a mitjans dels anys 1960 quan un grup de joves, que fins aleshores havien estat fent poc més que tertúlies en un xalet dels construïts per la República (avui Alfred Prenya), comentant les notícies que les emissores de fora donaven sobre Espanya, tertúlies que poc mal feien al règim si no eren exterioritzades al carrer i ben organitzades. El canvi d'aquells amics vindria quan un d'ells connectaria, en un viatge a Perpinyà, amb el partit comunista del PSUC, Estarien més de vuit mesos a ser visitats per l'organització. La primera entrevista amb l'emissari de l'exterior seria davant de l'antic cine Catalunya del carrer Cavallers a les dotze del matí d'un diumenge. Es tractava d'un home d'uns cinquanta anys que es feia dir Sitges, amb una revista a la ma i una contrasenya per connectar. Un cop la coincidència per les dues parts, el Manel caminaria davant i l'altre el seguiria unes passes al seu darrera fins arribar al local de l'entrevista, que seria una barberia del carrer la Palma que, encara que era festa i en aquells anys estava prohibit treballar en dies festius, que segons es deia era per obligar a la gent anar a missa, s'havia de fer amb la porta tancada i un d'ells assegut a la cadira fingint estar afaitant. Coartada que volien pensar, en cas de ser descoberts, seria suficient en pagar una multa i res més. Excusa que en el fons cap d'ells seu creia, però el propietari de l'establiment

ho havia dit així, i així es faria. El company barber no era català i havia passat uns anys al Penal de Burgos, havent presenciat el terror dels primers anys de la victòria franquista quan a mitja nit les portes de ferro s'obrien i els gemecs indicava la saca que conduïa al paredó. L'estat nerviós d'aquell home que havia consentit aquella entrevista clandestina en el seu local, no podia ser més evident, sols una fe incondicional amb la causa que defensava i el compromís que creia tenir amb els companys que havia deixat al penal, era suficient per córrer el perill de tornar a ser detingut i passar altre vegada per aquell calvari, tant per ell com per la família que durant anys havien sofert les barbaritats d'aquell règim i el neguit constant d'arribar a la presó i trobar que ja no existia per haver estat tret a mitja nit encara que no hagués estat jutjat.

Aquella decisió d'entrar a formar part del partit més perseguit per la policia de la Polític Social, no tots els amics d'aquella colla de tertúlia estigueren disposats a ingressar i actuar, determinació humanament comprensible, una cosa era comentar en privat i l'altre donar la cara assistint a les reunions clandestines dels moviments obrer, pagès i cultural, on les possibilitats de ser detinguts eren moltes. La policia no tardaria en vigilar el local propietat de l'església del carrer Acadèmia on hi tenien lloc les reunions dels treballadors disposats constituir un sindicat obrer que eliminés la pantomima del sindicat vertical del règim. El president d'aquell centre catòlic era el Solana, un empleat del Banc Banesto, i cada cop que hi hauria reunions clandestines de treballadors, s'hauria d'anar a buscar la clau del local amb la recomanació de ser sempre una mateixa persona. Els catòlics de base estaven enfrontats amb el bisbe Aurelio del Pino, un dels més integristes del règim d'aquells moments, que segons es deia havia estat el confessor de donya Pilar, esposa de Franco. Encara que alguns organitzadors d'aquelles reunions de treballadors eren coneguts com a comunistes, els catòlics de base, que coneixien d'anys aquell lleidatà que representava al PSUC, col·laborarien en la constitució del sindicat de Comissions Obreres. La rígida actitud del bisbe del Pino ajudava a tenir més locals i esglésies per a reunions de l'oposició, a causa d'haver-hi un gran descontent del clergat amb aquell superior que no amagava el seu tarannà feixista i contrari a la llengua catalana. Encara l'animadversió contra el bisbe augmentaria en el moment en que ordenaria un judici criminal eclesiàstic als quatre sacerdots: Máximo Casasnovas, Manuel Domingo, José Marco i Lázaro Bria. que al 1966 donaren a conèixer el llibre *¿Concilio o Rebeldia?* criticant la propietat de l'església dels dos latifundis clericals situats a les terres de Lleida: Exmo. Cabildo Catedral de Lleida de 4500 Ha i Unió Laical de Beneficiats de 3340 ha. Es tractava de terres que havien estat donades pels senyors feudals a l'església feia més de dos-cents anys, terres que en el seu moments no eren més que un secà argilós que sols amb l'esforç dels colons que les havien cultivat serien convertides

en fèrtils. La lluita d'aquells latifundis comportaria anys de sacrificis dels pagesos que les conreaven amb contractes dignes de segles passats, i que un cop constituïdes les Comissions Cíviques a Lleida, la seva col·laboració seria de gran ajuda per aconseguir que aquelles propietats passessin a mans dels masovers. En aquests fets dels latifundis clericals seria quan les Comissions Cíviques estrenaria la primera multicopista elèctrica confeccionant les fulles volants cridant a la concentració davant del palau del bisbe demanant l'anul·lació del procés que s'estava incoant als quatre sacerdots autors de llibre. Al ser aquella manifestació una de les primeres realitzades a Lleida des d'abans de la guerra, sols s'aconseguiria reunir un centenar de persones, tants com policies uniformats i de paisà intentant evitar cap "disturbi dels quatre subversius" tal com deia al dia següent la nota de la premsa local del movimiento. Valoració que no era la mateixa del Comitè Local del PSUC, que li donaria el valor que tenia la presència d'aquell centenar de persones que havien tingut la valentia de quedar-se drets a les portes del palau del bisbe rodejats per la policia. Però, al moment d'analitzar aquella petita acció, realitzada sense conèixer cap dels quatre capellans ni cap dels colons, els portaria a la conclusió que el seu valor disminuïa si no es feien el passos necessaris per a connectar amb els interessats.

Seria el Pere Rosselló Casol, en aquells moments l'home més actiu de la pagesia de Lleida, qui aconseguiria connectar amb els colons d'aquelles terres, concertant una entrevista amb una comissió de les incipients Comissions Cíviques. Per part dels colons i serien el fundador i primer president del grup, Gregori Biosca, pagès d'Albatarrec i Celestí Reguè, pagès de la Bordeta. I per part de les Comissions Cíviques el Pere Rosselló, pagès de Butsenit i Ventura Margó, administratiu. La reunió tindria lloc a Butsenit a la torre del Pere. El Gregori explicaria la història d'aquelles terres i demanaria si les forces vives de Lleida hi poguéssim donar un cop de ma. Els fets resumits d'aquella història eren els següents: A l'any 1935, hi hauria un acord de comprar per part del masovers de la finca a la Unió Laïcal de Beneficiats de 3340 Ha. repartida per varis pobles de la província: Albatarrec, Sudanell, Artesa de Lleida, Puigvert, Juneda i moltes altres localitats. El preu seria d'un milió de pessetes, 10.000 s'entregaren al moment de la signatura del paper de compromís i la resta seria sufragada amb 10 anys. Els masovers anirien pagant mensualment un rebut per la quantitat de les terres que menaven. El document de compromís seria signat, per part de l'església, pel canonge Jaume Pelegrí i pels colons, Gregori Biosca. Però, al cap d'un any de l'acord del 1935, vindria l'alçament contra la República de 1936, i com sigui que durant els tres anys de guerra tot quedaria paralitzat, al 1939, un cop haver finalitzat aquella contesa, els colons demanaren seguir els tràmits de l'acord, que els capellans es negaren en rodó, segons ells havien guanyat la guerra i no tenien

perquè seguir complint aquell contracte que, segons deien, havien estat pressionats per la República. La reivindicació també es faria al jutjat que, segons paraules d'un colon, "acabant de denuncia-ho, hauries de marxar corrents si no volies ser detingut". El règim d'aquells dies dominava tots els estaments administratius i judicials. La contestació dels representants de les Comissions Cíviques a la petició d'ajut, seria, "segons la nostra opinió, l'acció més encertada es fer un escàndol públic enviant una carta al Vaticà acompanyada de firmes explicant la conducta del l'església de Lleida sobre aquell latifundi". Els dos colons contestarien que ja n'havien enviat varies i mai reberen contestació del Vaticà. Els de les Comissions Cíviques estaven convençuts que si tot es feia com es projectaria, tenien la certesa de que ara sí que rebrien resposta. Les Comissions Cíviques i la Unió de Colons, es posaren en marxa recullin unes quatre mil signatures. Empaquetades junt amb la carta al Papa, serien certificades a correus de Barcelona. El motiu de no fer-ho a Lleida era per temor de ser interceptades; en aquells anys el turisme encara no era massa nombrós i la policia n'era coneixedora de la recollida de signatures i es tenia informació que en aquella administració de Correus existia algun empleat en contacte amb la policia que vigilava algun sortida sospitosa. Una vegada tenir a les mans el rebut de l'envio de correus, començaria el camí projectat. Abans s'havia acordat amb el periodista del Noticiero Universal de Barcelona, Figaruelo, que hauria de connectar amb els corresponsals de Radio París i la BBC de Londres, (de la Pirenaica ja se'n cuidaria Lleida) per entregar-los un copia del rebut de correus junt amb una copia de la carta enviada al papa de Roma. La missió de les agències de notícies era escampar-ho per tot Europa, en particular per Itàlia i França. Maniobra que seria tot un èxit. Alguna premsa d'aquests països encapçalarien la notícia dient: "L'església espanyola encara practica un feudalisme de segles passats". No tardaria més d'un mes en rebre els colons una carta del nunci del Vaticà a Madrid, dient-los que els esperava per conversar. El consell de les Comissions Cíviques seria que no acceptessin altra proposta que no fos respectar el document de compravenda del 1935, ja que al Vaticà sols interessava aturar l'escàndol. Aquella lluita duraria anys en fer-se realitat de passar les terres a mans dels masovers, abans haurien de suportar anys de lluita i sacrificis.

El Comitè del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) a Lleida, estaria compost per deu membres, sols dos eren catalans, la resta eren treballadors del ram de la construcció vinguts d'altres comunitats, en particular d'Andalusia. Composició que no tardaria massa en augmentar amb gent de Catalunya.

El Manel, després d'acceptar ser el coordinador de Lleida i província, una tasca difícil de portar a terme, ja que la formació d'aquell comitè de partit, contactat amb el Comitè Central situat a l'exterior, el primer que aconsellava era engrandir

l'organització. Per conseqüent, la funció principal seria buscar gent amb entusiasme disposats a acceptar les conseqüències. El company barber del carrer La Palma seria qui donaria noms de veterans a visitar per posar-los al corrent de que a Lleida ja existia una organització normalitzada. No totes les entrevistes donaren resultats positius, alguns d'aquells havien passat per la maquinària repressiva del règim i, com era humanament comprensible, estaven cremats, com se solia dir en aquell temps a la gent que no feia massa havien sofert tortures i presó. Es tractava d'idealistes que encara que estiguessin al marge, la seva col·laboració indirecta estava assegurada. I si no entraven a l'organització era per no tornar a ficar la desgràcia a la família, que prou havien sofert durant anys assistint a les portes de la presó esperant l'hora de la visita, sempre amb la inquietud de rebre la horrible notícia de que el seu familiar ja no existia. Però, els pocs que acceptaren entrar a la organització i a la lluita plena, eren tot cor i la majoria ho seguirien sent fins al final de la seva existència. Un d'aquests veterans era el Josep Figueres Bertran, un mestre d'escola que no va poder exercir perquè va estar empresonat sols entrar les tropes franquistes a Lleida i condemnat a la pena de mort, però que s'hauria escapat de la tragèdia ajudat per reclusos comuns, història que l'amic Figueres mai explicaria com s'havia desenrotllat aquella fuga, segurament per no posar en un compromís alguns d'aquells comuns al que tant els tenia d'agrair per haver ser còmplice d'aquella fuga. Encara que es tenia coneixement d'aquella evasió de reclusos de la presó de Lleida de la plaça Cervantes, per mitjà d'una cloaca entovada que donava al carrer (més o menys al mig del de plaça actual que el mateix Figueres, en un moment donat, senyalaria la tapa de la claveguera que havia servit d'escapatòria. El Figueres hauria de passar anys d'incògnit posant-se a treballar en una gestoria que no li havien fet masses preguntes. El Figueres mai havia volgut ostentar cap càrrec a l'organització, però treballava com el que més. Conducta que continuaria una vegada haver finalitzat el franquisme, recusant les ofertes d'anar al capdavant de les llistes electorals del seu partit. Continuaria treballant a l'empresa de sempre fins a la jubilació. Era d'aquells idealista que donava exemples amb la seva conducta, sempre movent-se a l'hora de buscar ajut per les famílies dels empresonats o acomiadats del treball a causa de la seva activitat. Era un dels que més visitava a la gent progressista en busca de la col·laboració solidaria.

Davant d'aquella situació, la formació del primer comitè estaria compost per gent jove i de mitja edat, alguns d'ells, com el Manel, no havien tingut mai cap referent familiar de sindicalisme ni polític, motiu pel qual, si per un costat era negatiu no poder contar amb més gent experta en la lluita clandestina, per l'altra banda seria positiu a l'hora de les detencions, ja que la policia sols tenia els noms de veterans d'abans de la guerra i desconeixien els d'aquella nova generació. La

realitat l'havien comprovat les vegades de passar per la comissaria de policia situada al soterrani del Govern Civil a l'hora dels interrogatoris per aquella policia de la Política Social, que al tractar-se de gent nova els desconcertava en adonar-se que la bassa d'oli que fins aquells moments havia estat Lleida, silenciada a base de represàlies, ja no era la mateixa. Haurien de buscar en altres direccions, busca que la política acordada per aquell comitè no era altra que actuar més al carrer i menys clandestí aprofitant totes les oportunitats dintre del sindicat de treballadors, germandat de pagesos i centres culturals, amb l'objectiu de fer seguir a la gent de la població progressista que fins aquell moment havien estat al marge pensant que res es podia fer contra aquella situació de terror. La policia no tardaren massa en descobrir on tenien lloc les reunions dels treballadors i els centres culturals que en aquells moments ja no sols es jugava a cartes i al dominó, sinó que també s'havien transformat en activitats culturals com: Cineclub, conferències, festivals de la cançó i altres activitats d'aquell club que res s'assemblava amb el davants. Un cop es donaren compte de l'ambient que respirava aquell Club dels Huracans, la presència de la policia ja seria una constant. Tot aquell moviment havia nascut de l'organització del Comitè del PSUC de Lleida que, a l'hora de decidir buscar un club amb poca activitat cultural ja legalitzat, escollirien el que havien cregut el més idoni, acordarien donar passos en aquesta direcció al Club Huracans del carrer Major, un local prou ample i cèntric per portar a terme les activitats projectades. El Cineclub es faria al Cine Baia del carrer Ramon i Cajal, i els altres actes al mateix club dels Huracans del carrer Major. Però, com que la intenció era engrandir les Comissions Cíviques Ciutadanes, es buscaria tota classe de gent que estigués disposada acceptar formar part de les accions públiques i legals culturals de caire progressista. Pel Cineclub. Es connectaria amb gent amants del setè art. I com que aquell comitè del PSUC de Lleida posaria com a primer objectiu constituir les Comissions Cíviques, buscaria amants del cinema, gent que no pertanyia a cap grup polític disposat a fer-se soci d'un Cine Club que era, en aquells moments, l'únic lloc per a poder contemplar pel·lícules que als cines comercials no les passaven. I encara més si aquestes projeccions eren explicades per crítics de cine, el resultat seria tot un èxit. Cada sessió omplia aquell local de Ramon i Cajal. Aquell Cine Club s'havia convertit en un oasis en mig d'aquell desert cultural que el règim havia anul·lat a causa de la censura imposta durant anys. Concentració que també serviria per engrandir les Comissions Cíviques degut a ser els seus participants amants del cinema progressista que, dintre d'aquell ambient, no era massa difícil deduir les intencions dels seus organitzadors. D'allà sortirien aficionats al cine que ingressarien a les Comissions Cíviques. Demostració que coincidiria amb la idea d'aquell Comitè del PSUC d'intervenir a tots els clubs, associacions i sindicats encara que fins aquell moment havien estat organitzats pel règim. Seguint aquella fórmula d'entrar dintre les institucions

dominades pel sistema, seria la tàctica més encertada per a poder aconseguir obrir ulls i posar la lluita al carrer. La inclusió s'havia obert: sindicat obrer vertical, pagès, clubs culturals i tot a on la gent era concentrada. D'aquí vindria la constitució del sindicat obrer de CCOO, sindical camperol i centres culturals. Amb aquell treball s'havia fet realitat l'assistència dels obrers a les conferències culturals- vell somni de l'esquerra!. La classe obrera tenia com a primer punt eliminar les desigualtats socials on una minoria dels grans poders econòmics, fortament vinculats amb el règim, negava els drets sindicals i democràtics en defensa dels seus interessos de classe. Els nacionalistes estaven per una separació de Catalunya d'Espanya. entre aquests hi eren els que ho sentien de veritat i s'exposaren ser detinguts defensant la llengua, però també hi era una part de la burgesia catalana que fins aquell moment havia contemporitzat amb el franquisme que, a pesar dels seus antecedents de recolzament al règim feixista, ara estaven disposats a desenganxar-se d'un obstacle que els impedia agafar-se al tren d'Europa, i pregonaven per la independència de Catalunya, sempre que continuessin manant els de sempre. Alguns eren gent que haurien estat part ideològica dels que havien iniciat el cop d'estat contra la República i jurat el Fuero de los Españoles per a poder ocupar càrrecs de responsabilitat dintre l'administració del règim franquista, i que ara estaven per modificar les coses, però sempre que els seus privilegis continuessin igual. D'aquí vindria la fórmula de passar a tots els que durant els quaranta anys col·laboraren amb el sistema i ara continuarien regint institucions de la democràcia, a pesar de ser els mateixos que durant els quatre decennis havien consentit aquella dictadura i poc els importava restaurar la legalitat constitucional que el poble havia anhelava. Però, cara a l'exterior, els convenia aparentar que aquell passat de quaranta anys de foscor res tenia a veure amb ells, i que totes les privacions de llibertat i de repressió dels quaranta anys de dictadura, havia estat imposada per un militar paranoic que havia actuat pel seu compte, i que en aquells moments els era un destorb cara als seus negocis amb l'exterior. D'aquí la busca d'una modificació que bellugués un petit canvi però que tot seguis igual. Davant d'aquella situació, algun sector de l'església oficial, que sempre havia perseguit al clergat progressista, a començaments dels anys 1970 començava a beures algun bisbe que feia ulls cecs a que els capellans progressistes deixessin les seves esglésies per a reunions clandestines de l'oposició. Estaven per moure peça sense perdre una sola de les moltes prerrogatives que sempre havien tingut. Esgrimien un patriotisme català a pesar de que durant anys havien estat al costat del règim que més havia perseguit la llengua catalana. L'església oficial, un dels poders que havien recolzat el cop d'estat militar contra la legalitat del govern de la República, acabaren facilitant a les organitzacions dels partits contraris al règim, locals per a poder organitzar accions reivindicatives.

Les institucions obreres i intel·lectuals progressistes conscients de que les esglésies i locals propietat del clero en aquells moments eren les més segures per frenar la repressió de la policia, aprofitaren per aglutinar a tots quans estaven per acabar amb aquella situació, constituint unes fortes Comissions Cíviques que unissin a tots els que estaven per un canvi. D'aquella lluita contra el règim, reunida en les esglésies facilitades pels sacerdots de base, sortiria l'església progressista que s'havia adherit amb el poble demanant les llibertats. A Lleida veuríem els exemples dels dos capellans de la muntanya que havien recusat la paga de l'estat treballant a l'empresa Copisa propietària d'una companyia elèctrica: l'un a l'oficina i l'altre de xofer conduint un camió, i els diumenges, en una motoreta, seguien els pobles amb poc veïnat a dir la missa. La resolució dels dos joves sacerdots a no admetre el salari del govern, els portaria a l'enfrontament amb el bisbe de la Seu d'Urgell, Navarrete, que veia aquella conducta com una insubordinació a la política oficial que el concordat del Vaticà havia signat amb el govern de Franco. Els sacerdots que feien cas omís a les directrius dels seus superiors i deixaven les esglésies per a reunions clandestines de la oposició com el jesuïta pare Gabernet, que seria desterrat de Lleida per fer reunions culturals i conferències de caire progressista. Aquell ex jesuïta que uns anys havia estat de professor al col·legit de Raïmat que compartiria cel·la a la presó Model de Barcelona amb un obrer de Lleida. El bisbe de Solsona, Tarancon, un dels pocs que expressava públicament el seu desacord amb la jerarquia d'aquella església que compartia concordança amb la política del govern de Franco. Els quatre capellans que denunciaren, amb el seu llibre *¿Consilio o Rebeldia?*, l'església de Lleida propietària dels dos latifundis clericals del Exmo. Cabildo de la Catedral de 4500 Ha i de la Unió Laïcal de Beneficiats de 3340 Ha, tots dos a la província de Lleida, capellans que foren castigats pel bisbe Aurelio del Pino. I altres fets d'una valenta església progressista en favor de la democràcia.

Quan el Partit Comunista del PSUC, igual que el Partit Comunista d'Espanya, iniciarien la política de reconciliació nacional per acabar amb les dues Espanyes, document que tant impressionaria a molta gent de que aquella iniciativa vingués del partit que més repressió havia sofert, seria el moment idoni per participar des de dintre de les organitzacions muntades pel règim: sindicat obrer, camperol i moviment cultural, que era tant com sortir al carrer disposat a ser detingut en qualsevol moment. Crida que comportaria l'adhesió de gent que no militava en cap formació política però estava per donar fi a la dictadura.

Durant anys, a causa de portar la lluita al carrer, els empresonaments a Lleida havien estat una constant, particularment gent dels partits més esquerrans. Aquella iniciativa de les Comissions Cíviques tindria èxit i, a partir d'aquell moment, les detencions deixarien de ser exclusivitat dels partits més a l'esquerra. Ara a les presons també i entrarien d'altres opositors que exigien les llibertats al país. La política cara al carrer havia fet possible bellugar gent que en el seu interior sempre havia estat en contra d'aquell règim, però no creia possible poder haver-hi la més mínima possibilitat d'èxit, motiu que feia necessari que els organitzadors fossin els primers en donar la cara, encara que comportés el perill de ser detinguts. La creença de que a finals dels anys seixanta i començaments dels setanta les condicions per actuar eren ja més favorables, i els iniciadors d'aquelles protestes, a cara destapada, comportaria detencions, i els primers serien els principals dirigents ja coneguts per la policia que no paraven de seguir tots els seus passos. Valia la pena arriscar-se en uns moments en que una bona part de la població ja participava. Que diferent d'aquells inicis de mig seixanta quan l'escampada d'octavetes pel camp de futbol de Lleida, que pràcticament ningú es parava a llegir i el treball de tota una nit de confecció es veia trepitjada per tota aquella multitud que sols l'importava la victòria del seu equip. Però ara, encara que la lluita en accions directes a Lleida comportaria més d'un centenar de detencions, una majoria treballadors que intentaven constituir un sindicat de classe que eliminés el vertical imposat pel règim, havia valgut la pena.

LES EMISSORES (7)

Durant els anys de la dictadura, l'exclusivitat dels mitjans d'informació estaven a les mans del franquisme, que feia que la majoria de la població desconegués que passava al país. No obstant, el règim no podia silenciar les emissores estrangeres que donaven notícies sobre Espanya: Radio París, la BBC de Londres, Radio Moscou i la Pirenaica. Aquesta última emissora, a causa del potent complex muntat pels nord-americans a la població de Pals (Girona), amb la missió d'interceptar la seva veu, s'hauria de tenir paciència per esquivar els sorolls que intentaven ofegar les veus dels seus locutors. Durant un temps, el català Jordi Solé Tura, (en aquells anys militant del PSUC) seria l'encarregat de fer l'emissió en llengua catalana. Una vegada el govern de Franco seria reconegut pels Estats Units i a continuació per altres, les emissores francesa i anglesa deixarien de ser agressives amb el govern franquista, complint amb les directrius desitjades pels nord-americans. Cada dijous s'esperava notícies de les comarques lleidatanes, i quan parlaven d'elles, tot sovint l'emissió començava amb una cançó d'un disc enviat des de Lleida: La Presó de Lleida, La Ciutat de Balaguer i altres peces de

l'Orfeó Lleidatà. L'emissora començava així: "Aquí radio Espanya independent estació Pirenaica, emissió en llengua catalana" En els primers anys en que les informacions una majoria procedien de cartes enviades a nivell personal que haurien de donar moltes voltes per arribar al lloc on estava enclavada la emissora, quasi sempre eren dirigides al diari L'Humanité de París, motiu pel que moltes vegades el retràs era la causa d'escoltar notícies que ja no eren d'actualitat, com també existia casos en que la policia espanyola actuava enviant notícies amb contingut falç per a desacreditar aquella emissora. Però, una vegada l'organització de Lleida seria una realitat, les coses canviaren. El corresponsal de les terres de Lleida és cuidaria de fer arribar les notícies més directes. Les cartes eren enviades a un nom imaginari francès de París, abans acordat per les dues parts, on el carter deixava tota la correspondència a la portera d'un edifici, i aquesta, sabedora del nom concertat, repartia totes les cartes pels pisos menys aquella que ella ja n'era sabedora i ràpidament era enviada directe al seu destí. I com sigui que en aquells anys el turisme estranger a Espanya no era massa abundant, per temor a que les cartes fossin interceptades a la delegació de correus de Lleida, serien dipositades a la bústia del vagó tren correu que passava per Lleida a les tres de la tarda, i la missiva anava directament a Barcelona. I quan la notícia era de suma urgència, la companya de l'organització de Lleida, Indalecia, es desplaçava a Barcelona per dipositar l'emissiva a la bústia de l'aeroport amb el segell d'urgència. Aquell sistema de tramesa faria que l'emissora fos escoltada per una major quantitat d'oients. Notícies que una bona part de la població, influïda pels mitjans de difusió locals, encara les qualificava d'exagerades. Un dels fets demostratius serien la notícia denunciada per la Pirenaica que el corresponsal havia enviat d'urgència. Es tractava de les expropiacions de les terres del Polígon de Santa Maria de Gardeny (Mariola) quan la policia de xoc, enviada des de Saragossa, destruïen arbres i cases amb màquines que els pagesos intentaven parar posant-se estirats davant dels tractors, mentre els grisos, a cops de porra, intentaven desallotjar-los. Notícia viscuda visualment pel corresponsal des de la terrassa de la seva casa. Informació que seria comentada en un comerç del carrer, Major tatxant-la de fantasiosa, i aquella conversa tenia lloc a deu minuts de distància dels fets. Ignorància que, com era normal en aquell país, els mitjans de difusió locals res digueren de la violència de la policia contra aquella gent que defensava les seves cases i terres davant de tanta força repressiva.

Aquella manca d'informació per la premsa de paper i de la resta dels mitjans d'informació, la premsa clandestina, Treball i Mundo Obrero ho faria, però mols dies de retràs. Fins a mitjans dels anys 1960, aquests dos rotatius eren impresos a França i entrats a Espanya per la muntanya. La primera remesa rebuda pel comitè de Lleida seria per mitjà d'una noia de 16-17 anys vinguda de França en tren París

Perpinyà i en autocar fins a Barcelona. Missatgera que trucaria a la porta de la casa del Manel on hi deixaria un paquet, i al moment d'invitar-la entrar per a que descansés, recusaria la invitació complint les instruccions de l'organització. Les normes, segons ella, eren deixar el paquet i marxar. En el primer viatge a França del Manel per assistir a la reunió del Comitè Central del PSUC, a l'estació del ferrocarril l'esperaria un company que el portaria en una casa fins que tot el grup de l'interior estigués recollit. I en aquell pis, donaria la coincidència de ser la casa de la missatgera que havia vingut a Lleida. Aquell viatge havia estat la primera vegada que aquella noia s'estrenaria en aquella classe de missions. Es tractava d'una filla d'exiliats on els seus pares es sentien orgullosos d'haver inculcat aquella tasca de donar a conèixer del perquè estaven fora del seu país. Tot i que n'eren conscients del perill que representava enviar una noia inexperta carrega d'uns paquets que podien arribar a ser com una bomba cada cop que passaven per la duana. Missió que no tardaria massa en tocar fi a causa de ser empremtades a Barcelona.

EL COMPROMÍS POLÍTIC (8)

El Manel, al 1965 començaria el seu compromís polític afiliant-se al PSUC, amb el nom de Jordi. Justament en uns moments en que la seva vida professional havia iniciat un pas prou interessant pel seu futur a l'empresa on treballava. Havia començat d'aprenent als 14 anys i passaria per totes els escalons de l'empresa. Tot i que fins als quinze anys la seva cultura en prou feines arribava als estudis primaris. El viratge vindria el moment que, a la fàbrica nova seria nomenat cap de personal d'aquella empresa, composta per una plantilla de més d'un centenar de treballadors. Càrrec que deuria d'ocupar el despatx principal amb una responsabilitat que normalment requeria tenir estudis superiors: econòmiques, dret o altre títol universitari. No obstant, els propietaris, que l'havien vist pujar amb totes les seves mancances instructives, estaven segurs de la seva actitud davant de tanta confiança que sobre ell havien dipositat, convençuts que pel seu compte faria els possibles per millorar la seva dèbil formació cultural. Els empresaris havien desoït els consells dels experts comercials i confirmarien la seva designació. Intuïció que no anaven errats. En el moment en que se li comunicaria el càrrec, s'adonaria que no podia perdre un moment en donar els passos necessaris per a pal·liar aquella greu mancança. Començaria per anar a visitar al mestre senyor Mor del carrer Sant Antoni, que li donés classes al sortir de la feina. En aquells moments tenia més de trenta anys, casat i amb un fill. Explicaria al mestre les intencions de millorar la seva cultura amb urgència. Un cop l'explicació, el mestre veuria molt difícil posar al corrent en un temps rècord davant tanta responsabilitat

que hauria de desenvolupar. Encara que el professor veia que la tasca era prou difícil, diria que, no obstant tot depenia de la seva força de voluntat. El Manel començaria a classe a les set de la tarda en mig d'una trepa de menuts de dotze a quinze anys que passaven més temps jugant que estudiant. En moltes coses estaven millor preparats que ell. Però poc tardaria en passar-los la davantera, sabia que no podia perdre un moment. En sis mesos el professor, sabedor de la tenacitat d'aquell alumne que diàriament presentava la feina encomana per a realitzar a casa, l'aconsellaria matricula's a les classes nocturnes de l'Institut per fer el batxillerat. Després de passar el primer curs i un professor del centre, coneixent la urgent necessitat d'aquell xicot i del seu entusiasme, l'aconsellaria fer dos cursos en un any, permès per les normes d'aquell temps. La cosa anava tal com s'havia proposat. Però, una fortuïta coneixença amb un mestre republicà expulsat per les autoritats del nou règim, que disposava d'una bona biblioteca de llibres que en aquells anys els llibreters, encara que oficialment alguns d'ells no estiguessin prohibits, el temor a la repressió feia difícil trobar-los a les llibreries. Començaria per deixar-li literatura d'autors clàssics. Els primers serien La Mare de Màxim Gorki; La Catedral i La Bodega de Blasco Ibáñez; Els Miserables de Víctor Hugo, L'Estat i la Revolució de Lenin i altres. Cada diumenge pel matí s'emportava dos llibres que la setmana següent eren tornats i comentats, per recollint-ne un parell més, i així, cada diumenge durant mesos. Tota aquella lectura, fins aquell moment desconeguda per ell, donava la sensació que l'havia estat esperant des de sempre. Situació que, a pesar de l'entusiasme, tanta activitat l'anava saturant: la forta responsabilitat de la fàbrica; les classes nocturnes; la biblioteca de l'amic, i ara, si afegiria l'ingrés al partit amb la missió d'organitzar la lluita clandestina a les terres de Lleida, tasca que comportava tenir els cinc sentits i una fe de ferro per assumir tanta responsabilitat.

Com que el primer objectiu d'aquell comitè recent constituït era la de formar l'organització a Lleida i un dels primers passos d'aquell comitè era constituir les Comissions Cíviques que integrés a tots quan tinguessin un punt en comú com era la implantació de la democràcia, i que la única forma de poder plantar cara a la dictadura feixista de Franco era treballant conjuntament i obertament des de dintre de les institucions públiques del règim i tota classe de llocs on poder descobrir gent disposada a trencar la forta repressió d'un règim que no permetria la més mínima expressió democràtica.

Aquell comitè local, a l'any 1966, començaria per participar a les eleccions sindicals, que des de sempre havien estat una farsa del règim en que els càrrecs eren designats a dit, i aquella vegada s'intentaria que no fos igual. Participació que no tots els companys estaven d'acord d'intervenir en aquell sindicat feixista, al

final se'ls convenceria i la consigna de participar seria una realitat. I com sigui que el ram més important de la província de Lleida era la construcció, es realitzaria una forta difusió per les obres de la capital i província, seria aquí on més bons resultats s'aconseguien: 15 vocals provincials de la construcció i de químiques sortiria la totalitat del jurat d'empresa de la fàbrica Cros. Davant d'aquell èxit, en particular de la construcció, i seguidament, és presentaria candidatura per la tercera fase que era la de president provincial, càrrec que es faria necessari designar un candidat que tingués una petita formació cultural i que hagués estat elegit vocal provincial. Condicions que des d'un principi s'havia pensat amb un dels dos companys de la fàbrica de ciment de Xerallo, Rojas i Romera, l'un administratiu i l'altre tècnic de manteniment. Designació que no seria possible a causa de dir els interessats que ells estarien encantats d'acceptar, però que tinguéssim en compte que al dia següent serien despatxats, ja que aquella empresa estava dirigida per l'estament militar, i a la més mínima lluita contra el règim, les represàlies no es farien esperar, i que amb la expulsió, automàticament perdien el càrrec, ja que, ser president del ram no era el mateix que vocal. Davant aquella realitat, s'intentaria buscar un treballador de la construcció dels quinze vocals elegits. No obstant, a més de buscar el treballador disposat a acceptar, encara existia un altre obstacle, trobar l'empresari que estigués disposat a permetre que un dels seus treballadors perdés hores de treball a causa de les moltes absències que el càrrec exigia, missió no gens fàcil. Finalment, es pensaria en un petit contractista d'obres de la capital, Albinyana, simpatitzant del Front Nacional de Catalunya i amic del Joan Culleré, que estaria disposat a acceptar l'oferta. Abans se li havia dit que econòmicament no tindria cap perjudici a causa de que les hores perdudes serien pagades pel sindicat que el treballador rebria en forma de dietes. Eleccions que, per primera vegada des d'abans de la guerra, el càrrec de president de la construcció passaria a les mans de l'oposició. Victòria que començaria a donar els primers resultats positius d'aquella lluita. Aquelles eleccions serien una de les primeres que les Comissions Cíviques realitzarien, essent una sorpresa pel règim acostumat a posar-hi sempre la gent que més els convenia. Al dia següent dels comissis, el diari local del Movimiento, a primera plana exposaria una fotografia amb els treballadors posant la bulleta dintre la urna. El rotatiu es vanagloriava de la nombrosa participació de treballadors, com mai s'havia vist, i tot, segons ells, gràcies a la transformació política del país, en que el treballadors s'havien adonat de la virtut del sindicat implantat pel règim. A partir d'aquell moment, el sindicat deixaria de ser una basa d'oli. Les reunions a la sala d'actes deixarien de dir sempre amen, i les reivindicacions serien una constant. Als jerarques del sindicat vertical els havia estat una sorpresa aquelles eleccions, ja que cap dels noms elegits eren gent coneguda pel seu tarannà progressista, detall que confirmaria la importància de ser gent nova sense cap antecedents "subversius".

D'aquelles reunions del sindicat sortiria gent disposta a plantar cara al règim. I una d'aquestes lluites reivindicatives sortirien les accions dels treballadors allotjats a les barraques de fusta situades al barri de la Mariola que havien passat de la l'antiga presó a les casetes de fusta. I encara que la situació havia millorat en comparació al seu anterior allotjament, continuaren exigint unes construccions sòlides que més tard serien els blocs anomenats de Joan Carles i demés vivendes d'aquell sector que, a partir d'aquell moment, el barri de la Mariola començaria a fer història reivindicatòria democràtica a Lleida.

El Manel, que al casar-se havia anat a residir en un dels habitatges dels blocs anomenats Ruiz de Alda, construïts a mitjans dels anys 1940, i més tard traslladat al carrer Germans Izquierdo, i com a president de l'Associació de Veïns Mariola i carrers Adjacents, era coneixedor de la història de la Mariola de finals de segle dinou i començaments del vint. Demarcació que havia estat un sector de Lleida on la burgesia adinerada i construiria el seu xalet en mig de la verdor de l'horta. En aquell temps, pels habitants de la capital, la Mariola estava radicada a les afores de la ciutat, ja que, un cop haver passat l'escorxador, tot eren camps. La Mariola, en temps passats, havia seguit la tradició de la Bordeta en quan a l'emplaçament de torres per passar-hi l'estiu. L'escriptor Joan Puig i Ferrer, en el seu llibre Camins de França, editat al 1934, explicava com molts catalans aventurers sortien per la frontera per respirar aires més progressistes del que inhalaven al país. El viatge el feien a peu, i pel camí s'havien trobat amb altres catalans que seguien la mateixa ruta i anhelaven el mateix final de trajecte, París. Entre ells un noi mestre d'escola de Lleida que la seva família hi tenia una de les torres existent al camí de la Mariola dedicada a estiuejar. La Mariola dels anys 1950, en el mateix lloc on avui, al passeig de Ronda, hi ha l'estàtua del pagès simbolitzant un matrimoni de masovers amb l'aixada a l'espatlla, encara s'hi podia veure una glorieta pertanyent al xalet que al seu temps existia. També se'n veia algun altre com era la vacaria i el comerç de René Flor, com el del professor de música Víctor Mateu, situat a la Serreta amb una escultura de dona al mig del jardí anomenada Mariola.

Anys més tard, l'origen d'aquell barri, amb la forta proliferació d'habitants que vindria després, seria als anys 1960-1970, amb les expropiacions d'unes de les terres més fèrtils de l'horta de Lleida. A continuació als anys 1960, vindrien els blocs de Ramiro Ledesma, Gaspar de Portolà i Joan Carles, que vindrien a cobrir les mancances ocasionades per l'enderrocament dels carrers del casc antic per damunt de la plaça Sant Joan. Als habitants d'aquell massiu enderroc que n'eren propietaris de les seves cases, i també els que acreditaven ser inquilins que disposessin del rebut mensual legalitzat per les ordenances municipals; se'ls

facilitaria un dels pisos dels blocs de Ramiro Ledesma situat al sector de la Mariola, i la resta, els que no disposaven d'aquests requisits, que eren majoria, serien allotjats a l'antiga presó de la plaça Cervantes(avui edifici d'Hisenda) que feia poc havia quedat deshabitada per haver estat reemplaçada per la nova actual de la carretera d'Osca. Les condicions d'aquella antiga presó eren infrahumanes: famílies separades per un simple llençol que feia d'envà, junt amb la majoria dels serveis inutilitzats, l'estada en aquell edifici es feia difícil. D'aquesta situació se'n faria ressò l'emissora comunista La Pirenaica, enviada pel corresponsal de Lleida denunciant la incongruència d'haver-hi a cent metres de distància l'edifici del recent palau del bisbe habitat per quatre o cinc persones, mentre a la presó la gent vivia en condicions insuportables. La informació d'aquella denuncia arribaria a coneixements del bisbe del Pino, per mitjà d'un canonge extravertit que, acompanyat per dos membres de les Comissions Cíviques, un d'ells catòlic de base dels que es reunien al local del carrer Acadèmia, faria que el bisbe reaccionés, ja que, segons es deia era molt gelós de la seva reputació. I com sigui que la influència del bisbe arribava més endins de les portes del Pardo, aconseguiria muntar uns barracons de fusta als solars que havien deixat l'expropiació de les terres de tot aquell sector agrari de la Mariola anomenat, en aquells moments, Polígon de Santa Maria de Gardeny; barracons que, encara que milloressin a l'antiga presó, la seva seguretat no era cap garantia, inquietud que no tardaria en ser real quant la forta calor de l'estiu dues cassetes serien incendiades a causa dels fils elèctric que passaven per fora dels habitatges i la integritat dels seus habitants no estava assegurada. L'oposició a la dictadura, a finals dels anys 1960, que ja començava estar mig estructurada, les contínues reunions dintre dels barracons on hi vivien treballadors, una majoria de la construcció, alguns d'ells participants a les reunions del sindicat i del local del carrer Acadèmia, seria on es discutiria les accions a realitzar per obligar al govern a construir cases on la seguretat estigués garantida. Lluita que s'havia iniciat a la sala d'actes del sindicat i del local del carrer Acadèmia, i que comportaria les primeres detencions dels treballadors participants en aquelles protestes reivindicatives. D'aquelles accions sortides de les reunions clandestines, es passaria a formalitzar la primera Associació de Veïns de Lleida, amb l'objectiu de fer-hi participar molta més gent disposada a millorar les condicions en que vivien els habitants d'aquells barris. Legalització que no seria possible a causa de que el Govern Civil no donaria contestació a la petició. No obstant, aquella associació de veïns tiraria endavant amb autorització o sense autorització. Les reunions àmplies es feien en bars del barri dels propietaris que s'atrevien a desafiar la policia, ja que la llei no permetia reunions que passés d'una quantitat determinada de persones. El motiu de que aquelles reunions no es fessin a les cases de fusta, era per aglutinar al veïnat exigint millorar els serveis del sector en nom de la Associació de la Mariola i carrers Adjacents, reivindicacions

que tenien l'objectiu de separar la lluita partidista amb la ciutadana, ja que no tothom havia comprés que per fer justícia era necessari fer política per acabar amb aquell règim. Però, la gent que era coneixedora de la situació que les autoritats aplicaven als que lluitaven contra el sistema, els era més fàcil i més còmode una lluita reivindicativa conjunta per millorar les mancances del barri dintre de l'associació. I una de les maneres d'agrupar el major nombre dels habitants, era fer-los veure que exigir millores a nivell personal era més difícil que fer-ho a nivell col·lectiu. I més encara si al davant de l'associació hi eren gent disposta a sacrificar's perden hores visitant als centres oficials exigint millores en nom de tota la col·lectivitat de veïns. D'aquí vindria l'avantatge a l'hora de constituir les Comissions Cíviques que, a partir d'aquestes lluites era possible aconseguir fer moure a gent que en altres circumstàncies no hauria ser possible. I un dels primers objectius dels organitzadors era aconseguir alguna victòria que demostrés al barri la importància d'una associació que davant l'administració parles en nom de tots. I un dels primers triomfs seria solucionar, d'una vegada, les fortes infiltracions d'aigua als baixos dels blocs de Ramiro Ledesma, que durant anys els seus habitants s'havien estat queixant sense cap resultat positiu. Seria una intervenció de l'Associació qui es desplaçaria al sindicat del Habitatge exigint els plànols dels blocs per a tenir coneixement exacte dels dubtes de la seva construcció. Petició que aquest departament es negaria en rodó, i aleshores els passos s'encaminarien a l'Ajuntament rebent la mateixa contestació; no obstant, la tenacitat faria possible fer-se amb els plànols per mitjà d'un empleat en forma soterrada, que confirmarien les sospites d'un frau. Es tractava de que, la constructora o els funcionaris del departament o els dos en junt, no respectaren aquell projecte oficial que indicava pavimentar tots els carrers d'aquells blocs tal com indicava el pressupost, que es creia era la causa principal de les filtracions. Davant les protestes dels veïns, sempre dirigides per l'associació, les autoritats farien vindre unes màquines perforadores que estigueren setmanes fent probes per a poder identificar les causes. El resultat serien els mateixos de sempre, continuant sense eliminar les aigües. I la sorpresa més grossa seria a l'hora de passar el rebut del lloguer incrementant-li els costos de les perforacions, que no eren barates. Una reunió extraordinària dels veïns s'acordaria negar-se pagar. Decisió que el sindicat del règim no admetia els diners del lloguer mensual sense el recàrrec, Al ser en aquells anys difícil obtenir una vivenda econòmica com aquelles; els dirigents de la associació temien que les amenaces de les autoritats de ser desallotjar perden tots els drets obtinguts i també l'expulsió de l'habitatge qui no satisfesia el rebut amb el recàrrec de les obres; la Junta, prevenint aquell perill que trenqués la unitat connectaria amb un notari que alcés acta al moment de la negativa admetre el lloguer mensual sense el recàrrec. Per a realitzar aquella operació es presentarien a la Delegació d'Habitatge: un veí del barri, un membre de la associació, el notari i el senyor Ball, que en les

primeres eleccions democràtiques havia estat elegit diputat a les Cors de Madrid pel Partit Socialista de Lleida. (PSC). En el moment en que el veí li seria rebutjat pagar l'import del rebut sense el recàrrec, el notari alçaria acta. Operació que tranquil·litzaria al veïnat i reforçaria aquella Associació de Veïns que, a partir d'aquell moment, els habitants del sector s'adonarien dels avantatges de contar amb un estament que donaria els passos necessaris a l'hora de exigir millores al barri. Els plànols demostrarien que la causa de les inundacions era l'haver deixat els carrers sense empedrar i, finalment, foren totalment pavimentats de dalt a baix tots els carrers i les inundacions de les aigües quedava solucionat. Encara que els components d'aquella junta, una majoria coneguts com a membres del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). es cuidaven molt bé de no barrejar la línia de partit amb els interessos generals del veïnat, la seva consolidació hauria estat difícil sense contar amb idealistes, de partit o no, disposats a perdre hores i sempre amb el perill de ser detinguts a causa de trencar les lleis del moment actuant sense estar legalitzats. (durant un any foren detinguts i empresonats més d'un centenars de treballadors d'aquella barriada per haver encapçalat lluites contra el sistema). L'Associació de Veïns de la Mariola i carrers Adjacents, seria la primera de Lleida. (En aquells moments sols i era la dels comerciants del carrer Major), que aconseguiria ser autoritzada després d'anys d'actuar clandestinament.

La Mariola seria l'exemple a seguir per altres barris perifèrics de la ciutat on era habitada per un gran cens de treballadors. D'aquell barri sortirien gent que al llarg dels anys de la dictadura contribuïren a la construcció del moviment obrer, pagès i cultural a Lleida. Arribant a ser, alguns d'ells, els promotors de l'Assemblea de les Terres de Lleida adherida a la de Catalunya.

Davant d'aquella situació, el Manel comprenia que carregar amb tanta responsabilitat era pràcticament impossible. Hauria de decidir el camí a seguir. Mentre el cap li deia emprendre la primera meta que s'havia proposat des d'un principi: l'estudi i la fàbrica, el cor l'indicava seguir la lluita per satisfer la inquietud que, sense saber-ho, sempre havia portat dintre seu. Des de que tenia us de raó, la sensibilitat per tot quant representava patiments i injustícies a causa d'una minoria que ho dominava tot, no feia més que alterar el seu estat d'ànim, sensibilitat que augmentaria a causa dels llibres d'autors apassionats que la biblioteca de l'amic mestre li havia proporcionat. I ara, després de tants anys, intentava saber el nom d'aquella passió per intentar millorar aquell mon amb tantes incongruències i desigualtats ocasionades per una minoria que s'havia fet amb la majoria dels bens que la naturalesa havia donat a la humanitat. Podia ser aquella fe sega per aquella causa, una creença mística marxista? un misticisme religiós?, aquesta última no podia ser, ja que era impossible admetre la conducta

que practicava la cúpula que dominava aquesta doctrina sempre del bracet amb els poderosos dels diners, causant de tants infortunis. Segons la gent del seu entorn familiars i amics, la seva decisió no era més que una utopia difícil d'aconseguir en una dictadura capitalista parapetada per un exèrcit i uns poders econòmics difícils de trencar. D'escollir l'altra direcció de seguir les normes generals imposades per una societat on ser triomfador es fer diners, hauria estat la mateixa persona d'avui?. I sense haver llegit les històries contades per Blasco Ibéñez, Miguel Delibes en els seus llibres, i Antonio Machado a la seva poesia sobre la vida dels pobles del Sud i de Castella, dominada per un poderós caciquisme i clerical, junt amb el propi exemple personal d'una mare sense estudis carregada de problemes econòmics i familiars però plena d'honestedat?. hauria conegut gent tant meravellosa carregada de decència disposta al sacrifici per lluitar contra tanta desigualtat? Al seguir aquella aventura carregada de vicissituds i adversitats de tota mena, tant per ell com per la gent que l'envoltava, havia servit per alguna cosa?. La seva creença era que si. Encara que mirant al present com els poders regressius, amb les seves corrupcions han estat fent marxa enrere d'allò que s'havia aconseguit. No obstant, el convenciment de que el poble frenarà les intencions d'aquesta minoria que sempre ha disposat del poder escudant-se amb frases, fins ara sagrades pels que lluitaven per una justícia més equitativa implantant la democràcia de la majoria. Mot que en el passat esgarrifava d'emoció, i ara, tant desvirtuada per gent que no a fet més que utilitzar-la pel benefici propi creant una democràcia a la mida dels grans poders financers.

El Manel, a pesar de les opinions de casa, més realistes que les seves, seguiria aquella força interior que des del primer moment l'havia impulsat. I com sigui que la consigna era reclutar militants per la causa de trencar amb aquella dictadura, la primera necessitat era engrandir l'organització constituint cèl·lules de partit a tots els llocs de treball; consigna que veia com una deslleialtat predicar si ell no començar per la seva empresa. En aquella població, eminentment agrícola, una fàbrica metal·lúrgica amb més d'un centenar de treballadors representava ser, en aquells dies, una de les més grans. Al principi, la gent de la fàbrica que invitava a llegir algun document clandestí per a conèixer l'actitud i passar a ser un futur militant, costaria fer comprendre que el cap de personal fos el principal promotor d'aquella tasca. En un principi es veia amb recel que el seu cap és fiques en aquell embolic de lluitar per millorar les condicions econòmiques i socials dels treballadors, quan ell tenia un salari prou bo i la confiança dels empresaris, proposta que feia dubtar de la bona fe d'aquell organitzador. Començaria per tocar als companys de més antiguitat a l'empresa que el coneixien d'anys. En poc temps l'èxit seria important per haver-hi un fet de gran ressonància econòmica pels treballadors. La cosa aniria de la següent manera.(l'argument fa un retrocés) Els

propietaris d'aquella empresa, que havien començat de zero en el negoci anterior, i en pocs anys el convertiren en una mina d'or; havien comprés que a part del ram que fins aquell moment havien tocat, n'existien d'altres més lucratis amb articles que el país necessitava produir degut a l'escassetat a causa de la guerra que podien rendir més alts beneficis. Feia poc que havien comprat, al carrer Blondel, un edifici molt antic, (que havia estat la caixa de reclutes) semi ruïnós, que al seu temps havia estat un convent de frares mercenaris, compost per baixos i dos pisos, local que no reunia condicions per una fàbrica metal·lúrgica que s'havien proposat muntar que servis de prova abans de tirar endavant aquell nou negoci, Edifici que durant el dia s'havia de pujar i baixar per les escales tones de quilos de material a les espatlles, tenint en compte que diàriament solia sortir un o dos camions de material manufacturat destinats a col·legits i hotels. El rendiment d'aquella feixuga feina no era gents fàcil en un local totalment desmantellat: al hivern a causa del fred i l'estiu el calor feia que el rendiment fos deficitari. A pesar de treballar un article desconegut pels empresaris, que eren mestres en quan a comerciants, aquell inici en un local que no reunia cap mena de condició, junt amb el començament d'una feina totalment desconeguda per ells, iniciar aquella nova aventura en un edifici ruïnós, hauria de servir de prova abans no es decidissin a construir una fàbrica de nova planta. El Manel, que dirigiria aquella fàbrica de prova, proposaria aplicar un sistema de treball que podia beneficiar a les dues parts: treballadors i empresa. La proposta, que normalment hauria estat rebutjada a l'acte per la majoria d'empreses, els propietaris, dos germans amb una visió especial pels negocis, acceptaren el projecte condicionat als resultats. Es començaria per aplicar a cada departament: taller, fusteria, pintura i muntatge; una puntuació per cada peça confeccionada, i al final de la setmana s'adjuntarien tots els punts que serien valorats en pessetes. Proposta que incloïa la clàusula que, d'haver-hi alguna falla defectuosa en alguna de les series per error de fabricació, seria rectificada i la ma d'obra aniria a càrrec dels treballadors. I com sigui que els empresaris eren negociants purs, la proposta, feta per aquell empleat que havien format ells durant tants anys i sabien que, de no donar resultats immediats anul·larien la formula i allà no havia passat res. Aquella idea el Manel l'havia comparat amb una cooperativa on cada treballador era responsable del treball ben fet i amb rapidesa, i si algú s'hi adormia i no complia amb el deure, els propis companys és cuidarien de despertar-lo; ningú estava disposat a fer la feina de cap gandul. La finalitat del Manel era ben intencionada, però, pel sistema capitalista no era el mateix. No obstant, per part de l'empresa, decidirien que seria interessant provar-ho al ser coneixedors de les dificultats que representava aquell començament en un edifici mancat de tots els medis necessaris per a poder treure una bona producció. Les bones intencions del Manel no eren altres que crear un ambient favorable per les dues parts, però, sense adonar-se'n que en un sistema de

propietat privada era totalment inviable. Encara que el Manel no se'n donés compte, l'instin de projectar aquell sistema no era altre que el d'un cooperativisme que havia llegit en alguns dels llibres de caire marxista que ell creia possible la seva aplicació a la societat per ell somiada.

Al començament d'aquella proposta els recels dels treballadors eren els mateixos dels empresaris fins a veure els resultats. Però, davant la possibilitat de poder augmentar la producció els uns i el salari els altres; encara que amb cert recel, digueren tots sí. Aquella fórmula pel Manel era per demostrar que, quan els treballadors ho fan amb entusiasme la producció augmentava, i també era per demostrar que una societat més justa faria possible acabar en que el benefici sempre anés a parar tot a una sola butxaca i els treballadors no en sortissin afavorits. Estava convençut que aquell treball, seguit i responsable, la producció hauria de rendir sense cap esforç exagerat. En aquell sistema de producció, el Manel, guiat per un idealisme un xic utòpic per aquella societat, però convençut que aquell era el camí que s'havia de seguir si és volia aconseguir una societat més justa dintre del sistema capitalista que regia en aquells moments, prenia aquella idea com una meta que s'hauria d'aconseguir al final d'aquella lluita política en que s'havia compromès sense tenir en compte les seves conseqüències. Encara que els resultats d'aquella fórmula fossin positius pels dos costats, aquella societat no l'admetria, i si la patronal d'aquella empresa l'havia aseptat, era perquè en les condicions de treball en aquella fàbrica improvisada s'havia d'esforçar-se molt per a tenir un bon rendiment, i també per que les intencions eren de prova per si seria econòmicament rentable construir una fàbrica de nova planta, decisió encaminada a donar un salt important en el negoci. Acceptació que, per part de l'empresa, no estava accent d'oportunisme a causa de tenir coneixença de les dificultats que imposava treballar en unes condicions que difícilment podia ser rentable sense un esforç per part dels treballadors. La incògnita d'aquella fórmula de treball estava en les dues bandes. Però, sols hauria de passar el primer més per adonar-se que seria del tot positiva: l'empresa veuria augmentar consideradament la producció, tant en quantitat com en qualitat degut a l'entusiasme en que es treballava, com també per les petites innovacions que els mateixos treballadors aplicaven per millorava la producció, cosa que en altres circumstàncies s'haurien limitat a fer la seva feina i prou; els invents de millora ja sen cuidaria el servei tècnic. El salari dels treballadors aniria en augment. I com sigui que la demanda era forta a causa de l'escassetat d'aquella postguerra i les concessions del govern estaven assegurades degut els contactes de Madrid per mitjà d'una oficina fantasma dirigida per una vídua d'un general de l'exèrcit encarregada de tocar els fils de dalt que des d'abans de la subhasta ja tenien la comanda de milers de pupitres i demés material escolar concedits. I com que la producció s'incrementaria tant, que

en alguns moments el ritme de fabricació s'hauria d'afluixar per no alarmar a l'empresa rebaixant el valor de la puntuació. L'avís d'alentir el Manel el donava a una sola persona de tota confiança, que seria l'encarregat de fer veure que l'idea sortia d'ell, ningú hauria de saber d'on partia, ja que no tots els treballadors eren conscients de la ideologia dels que iniciaren aquell sistema. Pel Manel, el nom de cooperativa l'hi sonava com un fet revolucionari i com un assaig per aplicar en aquella societat dels seus somnis pel que s'estava lluitant. Però, en el fons, encara que l'empresa en sortís beneficiada, podien agafar aquella sistema de treball com una manera de restar autoritat com amos únics i de donar masses confiança als treballadors a pesar de predicar aquell paternalisme que la burgesia catalana estava acostumada a realitzar. Els resultats havien estat tant positiu que, sense pensar-ho massa, avançarien el temps projectat de construir una fàbrica de nova planta amb tota la modernitat del moment.

A partir de la nova construcció, un dels fills dels propietaris, professor mercantil, connectaria amb un gabinet de Barcelona que assessorava industries per incrementar la producció. I la primera acció que prengueren seria anul·lar aquell sistema de puntuació i reemplaçar-ho per un control estricte de cronòmetre en ma, exigint un temps per cada peça fabricada, considerablement superior al temps assenyalat anteriorment i sense prima. El gabinet feia cas omís de l'entusiasme i l'esforç que els treballadors havien realitzat per aconseguir millorar la productivitat. El raonament dels tècnics de Barcelona estava que, si fins aquell moment havia estat possible aquell ritme de treball, demostrava que era factible la seva realització. I com que la missió del bufet era demostrar que ells eren allà per augmentar encara més la producció, La consigna de la nova etapa estava ben clara. Mai s'havia de permetre que els treballadors es creguessin que aquella empresa era de tots, pretensió que s'havia de trencar ràpidament. Durant el temps de prova a l'antiga fàbrica, la rendibilitat havia estat un èxit important per les dues bandes, tant important que l'empresa no dubtaria en invertir la forta suma que haurien de realitzar en aquella fàbrica modernitzada i adequada per aquella classe de fabricació. Però, el jove professor mercantil, sense cap mena d'idea dels sacrificis de la gent que des del primer moment havia contribuït en que l'empresa és fes gran gràcies a la visió comercial dels propietaris però també de l'esforç dels treballadors amb antiguitats de deu, quinze, vint i trenta anys. Pel Manel, el més antic de la casa, sempre havia estat molt important l'auge que en pocs anys aquella empresa havia prosperat extraordinàriament. Sistema que el gabinet estrenyeria tant que la producció rebria una baixada considerable, tant considerable que l'empresa prendria aquell canvi com un boicot dels treballadors. Serien els assessors jurídics empresarials, en particular un graduat social que n'era sabedor de les reunions que els treballadors realitzaven en un local propietat de l'església

del carrer Acadèmia, qui alertaria que en aquella fàbrica existia una organització comunista, en aquells moments una expressió maleïda que a molta gent els feia tremolar. Encara l'afirmació agafaria més consistència quan els empresaris feien memòria de la detenció del Manel quan dos anys enrere, a mitja nit seria tret del llit per la policia de la Polític Social, detingut i empresonat l'endemà d'una projecció del Cine Club que la policia mai faltava per conèixer les activitats d'aquell grup que ja començava a escampar accions de protesta. Aquelles pel·lícules eren presentades pels millors presentadors de cinema de Catalunya: Antoni von Krirchner, Porter Moix, Romà Gubern, Jordi Torras, J.Luis Draper i altres, presentadors que les seves exposicions mai deixaven d'estar impregnades d'una crítica al sistema, que era el motiu de la constant presència de la policia. L'acusació al Manel, un cop a la comissaria, seria la d'haver confeccionat una bulleta del moviment obrer, acusació que encara que fos certa sempre ho negaria. Però, un dels agents aniria a buscar un detingut que tenien al calabós enfrontant-lo amb el Manel, qui afirmava ser cert. Es tractava d'un nou membre del partit que feia de comercial i que tot sovint viatjava Andorra. La incògnita estava si havia estat detingut per portar algun producte prohibit o per una altra cosa més delicada i més confusa. A la presó, on es trobarien els dos, el confident, llàgrimes als ulls, diria que havia tingut por i havia dit que el Manel era membre del Partit. No obstant, davant del jutjat seria acusat d'haver redactat aquella butlleta cridant a la concentració d'un 1 de Maig, crida que seria de les primeres des d'abans de la guerra escampades pels carrers, i l'acusació era de ser un membre del Partit comunista del PSUC. Acusació que els empresaris de la fàbrica afirmarien que era impossible que aquella persona a que, segons ells, era com si fos un membre de la família i de confiança més absoluta, estigués embolicat en una acció subversiva. Gràcies a les gestions dels advocats i influències de l'empresa, farien possible fer-lo sortir de la presó i no passar pel Tribunal d'Ordre Públic de Madrid.

A l'any següent, pel primer de Maig, dos treballadors de la fàbrica serien detinguts a la plaça Sant Joan per haver intentat realitzar la manifestació. Aquells dos obrers, els dies que estigueren detinguts, l'empresa no els pagaria la setmanada, i els seus companys, al menjador, a l'hora d'esmorzar, farien una recol·lecta per passar els diners a la família. I el Manel, assegut a la taula on menjaven els directius, posaria un bitllet a la safata. Acció, un cop sortir del menjador, els empresaris recriminarien el seu procedir com un mal exemple per ser el cap de personal qui recolzava a gent subversiva. Aquell acte prendria noves dimensions quan els dos treballadors serien acomiadats de l'empresa acusats de boicotejar la producció i no per haver estat a la manifestació, acusació amb el testimoni d'alguns dels treballadors de la fàbrica que havien claudicat degut a la por de ser acomiadats si no sortien de testimoni. Davant d'aquella falsa imputació,

organitzada pel graduat social que feia el joc a l'empresa, els dos obrers comunicaren al Manel la greu situació en que es trobaven i que segons l'advocat Simeó Miquel al que havien recorregut, era causa suficient per a ser expulsats del treball sense cap mena d'indemnització. La resolució del Manel seria ràpida i sense pensar un moment, s'entrevistaria amb l'advocat per dir-li que ell estava disposat a sortir negant tal acusació, segons la seva consciència no podia actuar d'altra manera de callar i no actuar, que pensarien aquells treballadors que ell havia reclutat si ara els deixés abandonats?. L'advocat l'hi diria que la seva aportació podia ser molt efectiva per els dos acomiadats, però, que anés en compte perquè la seva declaració en favor dels dos treballadors podria ser que ell fos el següent acomiadat. Durant els dies que seguirien, el Manel, conscient del que representaria quedar sense aquella feina, la única que havia realitzat durant trenta anys a l'empresa, de ser expulsat trencaria l'economia de la família i, a partir d'aquell moment, els seus pensaments no pararen de considerar quin camí hauria de seguir no podia ser altre que dir la veritat d'aquella infàmia. El judici laboral dels dos treballadors no tindria lloc a causa d'haver arribat en un acord econòmic, quedant els dos obrers fora del treball. No obstant, l'empresa coneixia l'oferta del Manel a presentar-se com a t'estic, cosa que el recels estaven totalment contra ell. Els dies que vindrien, els propietaris no pararen de recomanar-li oblidar aquella idea, segons ells subversiva, que un dels l'advocats de l'empresa els havia dit que estava fitxat i vigilat per la policia de la Polític Social per comunista. "Mira Manel, nosaltres et volem bé i no voldríem que quatre subversius abusessin de la teva bona fe" I ell sempre els diria, "A cas jo no compleixo amb la feina? La meva actitud fora del treball sols la decideixo jo". Amb quina força l'havien influït les històries dels autors progressistes que tant havia llegit!

Passarien nou mesos abans no rebria una carta certificada comunicant el seu acomiadament, justificant causes barroeres que sols un jurat implantat per la dictadura podria justificar. No obstant, el resultat de la reunió amb l'advocat del sindicat vertical de reconciliació, fallaria que l'empresa no tenia cap justificació pel acomiadament i que el treballador havia d'esser readmès. Però, en mig de la reunió, el representant de la patronal, Cases Farran, sense cap mena de pudor, diria que l'oferien 232.000 pessetes, quantitat ridícula davant els trenta anys d'antiguitat i la categoria màxima que posseïa, "i si no acceptes, et denunciarem a la policia que ets membre de l'organització del partit comunista" Consultat amb els advocats progressistes, l'aconsellaren acceptés davant el perill de complicar al partit en uns moments que encara la repressió del règim era forta i amb ànsies de desmantellar tota aquella oposició que ja començava a plantar cara al règim. Cobraria la indemnització quedant acomiadat i sense feina, (en aquell partit a Lleida no hi havia cap professional de la política) demanaria un petit crèdit bancari

que, junt amb la indemnització rebuda, muntaria una petita llibreria al carrer Alcalde Costa i més tard a l'avinguda de Catalunya que, poc a poc s'aniria fent una clientela, majoritàriament dels alumnes de l'Institut Màrius Torres. En aquells temps als estudiants se'ls demanava treballs amb temes que haurien de treure dels llibres d'història que el Manel ja tenia més o menys organitzat per títols, i els estudiants s'havien anat dient on podien trobar el més idoni. També s'havia fet una clientela de lectors d'esquerres que buscaven llibres amb contingut progressista, títols que el Manel es cuidava de posar-los a l'aparador al lloc més visibles, que encara que oficialment no fossin prohibits, no tothom estava disposat a tenir el descaro d'exhibir-los públicament que pels ultres era una provocació al règim donar a conèixer els noms dels seus autors: Blasco Ibáñez, Miguel Delibes, Víctor Hugo, Antonio Machado i altres escriptors de caire progressista. Atrèuiment que no tardaria en rebre les conseqüències. Eren aquells començaments dels anys 1970 on la oposició ja començava a ser important, i quan els poders fàctics, com la banca i l'església, puntals principals del cop d'estat militar de 1936 ja començaven a donar passos en busca d'un recanvi que els permetis implantar una democràcia a la seva mida i que aparentés canvis però que al final continuessin amb els mateixos privilegis de sempre.

ELS ATEMPTATS (9)

L'enfrontament entre la gent del règim començava a bellugar, degut dels rumors de que la monarquia seria el futur pas a donar i que la falange quedaria arraconada, vaticini que els falangistes enrolats al grup anomenat La Guàrdia de Franco, incrementarien les seves maldats violentes, atemptant contra tot quan respirés progressisme que intentés d'acabar amb la dictadura imposada per aquell règim. La desconfiança de la gent de la falange, sobre les intensions d'implantar una monarquia i ells quedessin al marge perden els privilegis que sempre havien posseït, seria la causa per atacar tot quan predicava canvis encaminats acabar amb la dictadura. Violència que era la demostració de ràbia dels que estaven convençuts de que els poders fàctics, als que sempre havien servit, eren capaços de donar un tomb cap a la via democràtica europea desfavorable als seus interessos i oblidar-se d'ells. Lleida rebrien les conseqüències amb la crema, per dues vegades, del xalet del catòlic progressista Eulogio Vallina. Atemptat del bar "Las Sirenas" de la rambla de Ferran, El xalet del jove advocat Xema Palau, acusat de ser comunista. La crema del cotxe de Jaume Roca del Omnium Cultural. L'aparador de la tenda de discos Orley del carrer Majors per haver exposat discos de Lluís Llac i Paco Ibáñez. L'intent de cremar la llibreria Guillamet. La preparació d'un atemptat a Miquel Muntanya Carrera, ex alcalde de Lleida, segons ells per ser el

chivato. del governador civil. L'atemptat, per dues vegades, a la llibreria L'àncora de l'avinguda de Catalunya propietat d'en Manel, i altres feixaries que sempre quedaven impunes davant la justícia, encara que fos prou conegut el nom del seu principal dirigent, Miquel Gómez Benet, que fou condecorat per Franco amb la Cruz de Caballero de la Orden de Cisneros i l'Encomienda secilla de la Orden Imperial del Yugo i las Flechas por sus méritos al Movimiento Nacional. Aquella classe d'atemptats a les llibreries s'havien escampat per tot l'estat: Barcelona, Madrid, València, Sevilla i altres poblacions. Eren les últimes espernegades d'un règim que ja feia aigües per tots els costats, però que estava per a realitzar modificacions que asseguressin que el canvi no comportés cap mena de pèrdua de les preponderàncies que els poders fàctics i els seus lacais sempre havien gaudit.

Però, al final, la transició cap a la democràcia, s'acordaria que la totalitat de la gent del règim continués regint les institucions oficials: la policia, l'exèrcit, els funcionaris, i en alguns casos encara serien ascendits. Acords que els partits de l'oposició que firmaren el Pacte de la Moncloa, havien acceptat per temor a no continuar un franquisme sense Franco. Més endavant, les forces progressistes que havien aprovat aquella resolució, forçats per les circumstàncies, pensarien que ja tenien temps per donar els passos necessaris per a fer els canvis que en aquells moments els partits d'esquerra no tenien les forces necessàries per acabar d'una vegada amb el franquisme i els seus seguidors ideològics.

Per a poder realitzar aquella classe de canvi amb la condició de que tot continués igual, s'escolliria com a cap principal del govern de transició a Rodolfo Suárez, un personatge que sempre havia segut fidel al règim anterior però no massa conegut públicament, encara que havia ocupat càrrecs d'importància durant els quaranta anys de dictadura: ma dreta del ministre falangista i director general d'un organisme tant important com era la direcció de la Radio i Televisió Espanyola. Personatge que, un cop utilitzat, seria reemplaçat per altres que s'anomenessin d'esquerra però seguissin respectant les decisions d'aquella transició, algun d'ells, una vegada finalitzat el seu pas per la política, els poders fàctics els posarien a la seva nòmina amb un sou ben sucós. Demostració del agraïment pel bon comportament durant el seu pas per la política.

En aquells atemptats es veuria clarament la complicitat de la policia. Mentre el Manel anava a la comissaria a denunciar els fets de l'atemptat de la matinada a la llibreria, la Beatriu, la seva dona, rebria la visita dels de la Polític Social preguntant que havia succeït, volien saber el que ja sabien. La destrossa de vidres escampats per la vorera a les onze del matí cridaria l'atenció dels vianants, i la policia diria com era que després de tantes hores encara no s'havien recollit la

trencadissa, ordenant escombrar i retirar l'únic llibre que quedava a l'aparador que havia col·locat el Manel amb tota la intenció. Es tractava del llibre que portava per títol La Gestapo. La gent que passava pel davant de la llibreria i es preguntava què havia ocorregut, trobava la resposta amb el títol del llibre. Enfurismats els dos membres de la Polític Social, el retiraren, però la Beatriu, amb ràbia, el tornava a col·locar al seu lloc. Aquesta operació va ser repetida diverses vegades per ambdues parts. Finalment, davant la presència de la gent que observava aquella disputa, els guardians de "l'ordre" optaren per marxar i deixar el llibre a la vista de tothom durant la resta del dia.

Aquells fets eren una senyal que, a partir d'aquell moment, les forces repressives del règim no el deixarien en pau, tal com indicaren en una nota dient que la propera vegada en lloc de pedres serien bombes. La repressió inclouria la intenció d'acorrallar-lo econòmicament. Tota la feina de captació de clientela s'esfumava a causa d'haver publicat la premsa l'amenaça d'una futura acció més violenta, intimidació que no invitava a freqüentar aquell establiment. En mig d'aquells problemes, uns dies després, s'hi afixaria la malaltia de la Beatriu, durant nou mesos enllitada, havent de comprar tots els medicaments a causa de que en aquells dies els autònoms no tenien dret a cap descompte de les medicines. Tots aquests motius crearen números rojos al seu compte bancari que repercutien a la moral d'aquella família. No obstant, la solidaritat d'un company metge, entregant puntualment caps del medicament que el viatjant del laboratori l'hi facilitava gratuïtament, i un altre company facultatiu, Antoni Gutierrez (Guti) davant l'incertesa de la malaltia, l'ingressaria en un centre mèdic de Terrassa amb nom suposat per a tenir dret a ingressar en aquell hospital.

El Manel no era sol en sofrir aquella repressió que una part del règim utilitzava per frenar el moviment reivindicatiu. Cada dia eren més els que lluitava per posar fi a la dictadura, i això comportava nerviosisme de la gent del règim que veien com el moviment reivindicatiu anava en augment. Altres demòcrates veien com s'atemptava contra les seves cases posant foc al mobiliari i altres aberracions encaminades a frenar una oposició que ja havia començat a sortir a cara destapada. Aquella classe de represàlies estaven realitzades per la gent ultra que no admetia la més mínima reforma que preconitzaven alguns dels que havien contemporitzar amb els quaranta anys de dictadura però ara estaven disposats a fugir d'un vaixell que feia aigües. Alguna gent, que durant els quaranta anys havia consentit aquella situació, ara estava disposat a permetre un petit canvi sempre que les seves prebendes quedessin intactes. Estaven per una democràcia a la mida dels seus interessos, i per a realitzar aquell pas els feia nosa el dictador. Entre aquesta gent que estaven per un petit amansiment, si trobava gent del règim que els ultres

tractaven de traïdors. Solució que, amb la col·laboració del govern dels Estats Units, sempre al aguait buscant un recanvi que bellugués la situació però que al final tot continués amb la mateixa adhesió a la gran potencia que el franquisme havia prestat. Els poders fàctics intentaven fer veure que havien suavitzat la forta repressió dels quaranta anys de dictadura franquista volen demostrat que mai havien estat al costat d'aquell règim, canvi que els sectors ultres no estaven disposats a consentir per temor a ser arraconats, però un cop comprovar que la promesa de tenir assegurada la seva situació privilegiada de sempre, es retiraren convençuts de que les seves maleses quedarien a l'oblit i no se'ls demanaria responsabilitats de la llarga llista d'atemptats que havien realitzat, violències que els culpables intel·lectuals tampoc els convenia sortissin a la llum i la seva implicació quedaria descoberta. Durant els anys de la transició, a l'escola es podia estudiar totes les guerres anteriors però no la d'Espanya del 1936. Aquesta quedava oblidada i per les noves generacions seria un fet desconegut.

Encara que els grups ultres causants dels atemptats eren coneguts per la policia i l'autoritat judicial, avien fet els ulls secs consentint les seves maldats. L'encobriment de les autoritats és podia veure a l'hora de denunciar els atemptats a la comissaria i al jutjat que, per poc que s'alcés la veu, el perjudicat és convertia en acusat. Els individus executors materials dels actes terroristes, de La Guàrdia de Franco, que constaven en nòmina com a funcionaris de l'estat sense assistir a la feina, cobrant un salari de l'administració, formula legal per pagar la feina bruta dels lacais.

Durant els últims anys en que el franquisme ja començava a molestar als propis amics del règim i donava tombs per fer un canvi sense que el sistema s'estimbés; la fracció ultra donava les últimes espernegades atemptant a tot quan anhelava donar passos endavant en direcció acabar amb el sistema que havien conquerit per la força de les armes. Un dels punts preferits pels autors materials dels atemptats, serien les llibreries, en particular aquelles que, conscients de la importància d'escollir títols progressistes exhibits als aparadors de clàssics que davant la llei no eren il·legals, però pels terroristes era una provocació veure noms com: Antonio Machado, Miguel Delibes, Buero Ballejo i altres que els llibretes progressistes, coneixedors del seu contingut, procuraven posar-los a l'aparador a la línia més visual del públic que passava per davant de establiment. Els que sí estaven vetats eren: Picasso, Neruda i altres que les seves obres havien denunciat desigualtats d'una societat on els poders adinerats, des de sempre havien tingut preponderància sobre la societat. Un altra professió a la que els ultres tenien tírria, eren els advocats, per ser alguns d'ells, defensors dels que lluitaven contra la situació vigent i protegien a gent compromesa amb la lluita que durant anys la

defensa dels opositors al règim no havien estat més que una pantomima sense movien un dit per plantar cara a les decisions d'una justícia que no respectava cap mena de legalitat universal que el govern franquista havia signat. Però ara, els defensors ja no serien tots advocats designats per l'autoritat militar, que en alguns casos ni tant sols eren professionals amb títol, gent que res els importava les condemes arbitràries en que eren condemnats la gent que anava contra la doctrina del sistema. Motiu pel que no movien un dit en favor del detinguts. Però, a partir dels començaments dels anys 1970, la cosa havia canviat. Un grup de professionals del dret s'havien organitzat per defensar els molts detinguts d'aquells dies: els 113 de l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona, els 69 del convent de les Mares Escolàpies de Sabadell entre altres moltes detencions de Catalunya i resta de l'estat. Repressió que comportava treure la lluita al carrer. Ara ja es podien trobar professionals del dret disposats a donar la cara en defensa dels molts detinguts. Suport que ja no eren els mateixos dels anys quaranta i cinquanta, quan el règim torturava sense cap mena de protecció de la justícia. Ara alguns col·legits d'advocats, com el de Barcelona, Madrid i altres capitals grans, formarien comissions cada cop que la brigada de la Polític Social feia una agafada d'opositors al règim. Els advocats progressistes, després de fer-se el repartiment de cada pres, el primer que feien era visitar o telefonar als familiars posant-los al corrent de la situació. Acte que, pels empresonats els donaria moral per aguantar les dificultats que ocasionava aquella activitat d'un règim que tenia per tàctica fer abandonar la lluita per mitjà de les repressions i també les necessitats econòmiques amb acomiadaments del treball que tant afectava a l'entorn familiar.

Ara, entre els detinguts ja s'hi podien veure gent sense afiliació de partit que havia ingressat a l'oposició per aconseguir una societat més justa.

VIATGES A FRANÇA (10)

El Manel, entre els anys 1960-1970 ,en els seus viatges a França per assistir a les reunions del Comitè Central del PSUC, durant les més de dotze hores que durava el viatge Barcelona París, estaria pensant que era de la seva vida, havia abandonat una feina que li agradava i ben retribuïda, per una vocació que sols estava portant un trastorn a la família. I si afegíssim la seva crítica situació econòmica, algú podia pensar que l'entrega total per aquella causa hauria de ser per estar molt convençut que el seu somni de canviar aquell mon de mentida i misèria humana, al final seria una realitat. Havia desoït els temors de la seva muller, més pràctica que ell, sense poder saber fins on arribaria aquell camí que havia emprés en una entrega incondicionalment, i que amb el seu caràcter apassionat era capaç de convèncer a la gent del seu costat que la política que

defensava hauria de donar solució a totes les desigualtats en que vivia aquella societat. La seva companya, que mai havia sentit una paraula política en el seu entorn familiar, l'hi era novetat tanta passió per una causa que li estava ocasionant una vida de sacrificis sense aportar cap mena de recompensa a la tranquil·litat d'aquella casa, ans al contrari. No obstant, donava com a bona aquella total entrega per aquella lluita al pensar que, si una persona a la que n'era coneixedora de la seva honestedat havia decidit seguir aquell camí, deuria ser que l'encerta't era ell. I si no, com era possible suportar que durant els més de quinze anys de lluita clandestina de les butxaques d'aquells idealistes sortien totes les despeses dels centenars de viatges del partit pels pobles de la província, Catalunya, i França. (S'ha de recalcar, una vegada més, que en aquells anys l'organització del PSUC de Lleida no hi havia cap professional de la política que cobrés una sola pesseta) La majoria haurien de fer filigranes econòmiques per a aconseguir treure recursos necessaris per la subsistència familiar. Accions conegudes per la seva muller que les acceptava com a necessàries al comprovar com el seu company i els seus amics, eren capaços de contagiar i convèncer a persones que en aquells moments de repressió no era gens fàcil trobar-ne disposats a ser detingut en qualsevol moment, i segons deien, aquelles vicissituds eren necessàries per a deixar a les noves generacions una millor vida, com solien dir aquells idealistes que lluitaven per aquella causa. La fe sega del seu company la portaria a treballar pel partit fent d'organitzadora de la corresponsalia de la Pirenaica i organitzar i buscar, junt amb la Maria, germana del Manel, cases on pernoctarien la majoria dels dirigents clandestins vinguts de l'estranger, convençudes de la importància d'aquell treball ajudant a l'organització, embossar bústies de propaganda a mitja nit, visitant les cases oferint objectes per a recaptar diners per les famílies dels empresonats i tot quan l'organització realitzava. El raonament de la Beatriu sobre aquella decisió del Manel d'abandonar una feina de trenta anys d'antiguitat i ben pagada, per un perill constant de passar per les comissaries amb una policia brutal, entrar a la presó i, sobre tot, posar la família en perill cada cop que per les nits sonava el timbre de la casa. No era res d'estrany que fossin taxats d'utòpics. La seva creença per aquella causa deuria ser tant extrema que, cada cop que el partit rebia una ruptura, el seu estat d'ànim patiria una sotragada que duraria mesos. No podia comprendre que ningú tirés per terra els sacrificis de tanta gent que ho havia donat tot per una causa tant feixuga com la del centenars i milers de lluitadors disposats aguantar la quantitat de sacrifici que comportava aquella lluita.

La crítica situació econòmica del Manel empitjoraria després d'haver de tancar la llibreria a causa dels atemptats dels ultres feixistes. Acorralat per tots els costats, ara si afixaria la malaltia de la Beatriu que agreujaria la situació d'aquella família. I la seva fidelitat a una idea, arribaria a l'extrem de no voler mai de recorre al fons

que el partit pagava viatges i demés despeses si es demanaven. Li semblava que cobrar una sola pesseta de l'organització el feia professional de la política i els seus ideals desapareixerien per complert. Tampoc acceptaria la proposta, després dels atemptats, de continuar la llibreria subvencionada pel partit. D'acceptar aquella oferta, segons ell, perdria tota la puresa del vertader motiu que l'impulsaren entrar en aquella feixuga lluita. (I pensar que al cap dels anys, un cop jubilat, gent molt a prop seu, estava convençut que la seva jubilació econòmica era superior del temps treballat amb 50 anys de cotització, el desesperava.) Qui així pensava, oblidava que els governs de la transició, dels dos colors, no tenien cap simpatia per la gent dels partits més esquerrans que els 40 anys de dictadura foren els que més sacrificis aportaren per acabar amb el franquisme. I una de les proves estava al verificar que a les denominacions dels carrers no n'hi hauria cap que evoquessin a personatges que havien fet història en revolucions progressistes com: Marx, Lenin, Castro, Ibarruri i altres noms de líders nacionals i mundials. I sí que hi eren de personatges que havien col·laborat en implantar un règim feixista. Demostració que indicava com havia transcorregut aquella transició de la dictadura a la democràcia.

I ara, al seus 88 anys, i a pesar de tot, encara no havia perdut l'esperança de veure un canvi més igualitari a nivell planetari. Però, si que tenia abatiments cada cop que el gran capital, encapçalat pels Estats Units, iniciaven una guerra o una revolta per fer caure els governs que no eren de la seva devoció. I més encara quan, a pesar d'haver-hi grans periodistes que no podien expressar clarament el que pensaven per estar vedats pels monopolis propietaris de la majoria dels mitjans de difusió, el poble hauria de sofrir la presència de professionals dels mitjans que en les tertúlies, arropats dels poders adinerats propietaris dels medis, intentant fer veure que el país anava bé i que tot era una basa d'oli, quant una gran majoria de la població, cansats de remar s'estaven apunt d'ofegar.

Els Estats Units, que vol fer veure que el seu país es el paradís de la democràcia, quan en realitat no es més que una mala companyia que s'ha convertit en una gran potencia econòmica gràcies a la monstruosa industria de l'armament, material que ells es cuiden de consumir creant conflictes armats arreu dels cinc continents, donant la sensació que sense la industria de la munició no seria la primera economia mundial. Guerres que són executades amb la seva presència física i d'altres patrocinaes pels seus dòlars per mitjà de mercenaris amb la missió de desestabilitzar a governs disposats a fer fora tots els prestamistes del banc mundial que no fan més que posar la corda al coll a tots els països que han de dependre d'aquesta classe d'organismes dominats per una màfia mundial del diner encapçalada pels governs nord-americans.

Repassant la història d'aquest país, ens mostra la seva llarga trajectòria bèl·lica: La segona Guerra mundial amb les bombes atòmiques tirades sobre Hiroshima i Nagasaki, amb milers de morts a l'acte, i més tard la xifra s'aniria incrementant per enverinaments, leucèmia, radiacions i, al llarg dels anys, aparegueren quantitat de deformacions físiques.

A continuació, la guerra del Vietnam, on els americans també deixaren l'empremta de la mort amb armes químiques i biològiques no permeses per les lleis internacionals, que ocasionaren més d'un milió de morts, deixant contaminada l'atmosfera d'aquella zona per una pila d'anys.

L'altra guerra de l'Irak, no sols s'estan exterminant a milers de persones, sinó que estan deixant un país destruït i arruïnat per moltes dècades. Guerres que els americans, per consumir els seus productes mortífers, segueixen fomentant arreu del món. Els governants dels Estats Units no poden imaginar reduir la indústria de l'armament, i cada vegada que surten veus en aquest direcció, els alcons arremeten amb fúria contra tot aquell que s'atreveix insinuar tal decisió.

I ara, que carai han estat fen a l'Afganistàn?, defensar als senyors de la guerra que mai han deixat de manar en aquell país, essent els que sempre han defensat les tradicions ancestrals en contra de la llibertat de la dona, a més de ser els caps de la droga?. Senyors feudals que des del primer dia han estat apadrinats pels Estats Units, armant-los amb els mètodes més moderns.

Els Estats Units, país amb una història d'emigrants arribats de tot el món, entre ells uns quants aventurers que ràpidament, amb males formes es farien amb grans fortunes i per consegüent amb els pode de decisió. No ha d'estranyar que la societat americana segueixi aquests camí de violència. Ja el director de cine francès, René Clair, en el seu film de l'any 1935, "El Fantasma de l'Oest", tracta de les vacances d'un matrimoni nord-americà que visita Escòcia, i la dona s'encapritxa d'un castell, proposant comprar-lo. Però el seu marit diu que seria una bogeria que haguessin de fer milers de quilòmetres per anar a passar-hi uns dies. Al final, la dona l'hi fa comprar el castell, amb fantasma i tot. Desmuntat pedra a pedra per tornant-lo a muntar a Chicago. L'americà, que es cap d'una banda de traficants d'alcohol, utilitza el castell com a magatzem per amagar-hi el contraban. El primer dia, a les dotze en punt de la nit, el fantasma apareix per parlar amb el seu pare, mort des de feia més de tres-cents anys i, en aquell precís moment, dues bandes de gàngsters s'enfronten amb bombes i metralletes per apoderar-se de la mercaderia; el fantasma, en mig d'aquell tiroteig, tot espantat, crida."Pare, aquest país no m'agrada"! Crit que, segons els documents de l'època,

el director francès, amb aquella exclamació, exterioritzava el seu estat d'ànim contra la violència d'aquella societat, marxant dels Estats Units per tornar a França, incomplint el contracte amb la productora. Resolució que l'hi reportaria desemborsar una bona suma de diners.

LES MULTICOPISTES (11)

Sota la l'ombra d'un arbre, el Manel recordava l'estat de nervis dels primers dies d'entrar a la organització, la quantitat de problemes ocasionats per la col·locació de les multicopistes al voler seguir les directrius que s'haurien d'aplicar en una clandestinitat com la que patia el país, recomanant de buscar un company o companya especial que s'hauria de fer-se càrrec de la màquina, aconsellant, a poder ser, que sols una sola persona tingués coneixement del seu emplaçament, advertiments que al llarg del temps la missió el faria esclau de la seva fidelitat. La primera multicopista seria adquirida en un viatge a Barcelona junt amb el Pere Rosselló Casol, comprada en un establiment de la Ronda Sant Pere. Mentre ell feia la compra, el Pere, amb la seva furgoneta, l'esperava uns metres més enllà. Quan a l'hora de pagar el dependent li demanaria el nom per fer la factura, la contestació seria un Ateneu de Manresa que, mentre que pel Manel aquella la pregunta li causaria inquietud, per l'empleat sols li era una satisfacció poder realitzar la venda. Carregada a la furgoneta en mig d'una pluja, fins arribar a la capital del Segrià. La preparació del lloc on hauria de ser col·locada, estava previst que el company encarregat de situar-la a casa seva esperaria a la plaça Sant Joan en una hora més o menys prevista. I aquest se l'emportaria al carrer Guitarrer dels voltants del Canyeret, sense que el Pere conegués exactament el seu destí. Segons les normes de la clandestinitat els coneixedors haurien de ser com menys gent millor, i en aquest cas seria el Manel qui hauria de controlar-la. Però, com sigui que el company de la cita no apareixeria, la màquina hauria de ser descarregada a casa seva. L'amic que s'havia compromès, a última hora havia fet marxa enrere, contagiats pels recels de la seva muller, que ja el dia del projecte, amb ella present, no estava massa conforme assumir tanta responsabilitat, però, finalment, acceptaria davant les explicacions d'entusiasme que aquell idealista demostrava explicant que, un cop haver acabat amb el franquisme, una nova era de felicitat gaudirien les noves generacions, i ells tenien fills. Però, passat uns dies, el subconscient d'aquella dona no deuria parar de pensar que, precisament el problema estava en els fills i amb les conseqüències del que podia passar en aquella família. Ja hi havia antecedents de detencions de famílies senceres que havien estat empresonades per haver albergat l'aparell de propaganda, i el recel d'aquella companya, humanament comprensible. decidiren no tirar endavant

aquell acord. Aquella multicopista hauria d'estar allotjada més d'un any al magatzem de la casa del Manel del carrer Germans Izquierdo, operació que, segons les normes del partit, no podia ser col·locada a casa d'un activista que assistís a totes les reunions de partit i contactes amb altres grups proposant accions comunes. Normes que, de ser estrictament complides, en aquells primers anys d'inici d'organitzar en organitzar el partit de Lleida, hauria estat difícil tirar endavant i ampliar aquella organització dirigida, en la seva majoria, per gent inexperta que tindria d'enfrontar amb una policia professional protegida per tot un règim que no respectava cap de les normes internacionals dels drets humans. Normes de la clandestinitat que, mira-ho bé, estaven imposades per una classe de lluitadors que havien perdut una guerra i passat infinitat de fracassos durant els anys que haurien de voltar per mig món i la desconfiança en alguns moments estava justificada. Però, en el cas de Lleida i de tota l'organització de l'interior, ja no era la mateixa, menys encara quan segons la proclama del partit estava per treballa des de dintre els moviments de masses encara que el perill de ser detinguts fos una realitat. I l'organització de Lleida, des del primer moment, la prioritat havia estat en la constitució de les Comissions Cíviques, única manera d'aglutinar una bona part de la població, que no hauria donat un pas si la política hagués estat totalment clandestina i no s'hagués obert aprofitat la col·laboració dels catòlics de base i altra gent fora del partit a crear un nou sindicat de classe; i també d'aquells nacionalistes catalans de bona fe; els camperols que estaven per defensar els preus dels seus productes; els intel·lectuals que volien llibertat per a poder expressar el seu art; en una paraula, no ser dogmàtics volen imposar la nostra idea per la força. Les Comissions Cíviques estaven dirigides en aquesta direcció, que més tard els seus resultats serien un èxit. I l'experiència del temps, confirmava que Lleida havia estat encertada amb les seves accions que havien creat confiança dintre d'aquelles Comissions Cíviques que més tard desembocaren a la constitució de l'Assemblea de Catalunya.

En el moment en que es trobaria el lloc per traslladar la màquina, aniria a parar a casa del company de la construcció Paco Alarcón del carrer la Parra. Cada vegada que s'hauria de situar una multicopista i l'operador de la casa no era prou pràctic per fer-la funcionar, la cosa encara es complicava més. Aleshores algun altre tenia hauria d'intervenir per fer el treball. I un altre obstacle estava quan l'encarregat d'entrar material en blanc i treure'l escrit, resultava que els coneixedors a vegades no era un de sol si no dos o tres. Aquesta operació de treure i posar, durant els anys que el companys Francisco Pérez (el peque) estaria entre nosaltres, ell, amb la seva moto, havia estat capaç de realitzar la feina de les dos últimes operacions. Una altra multicopista aniria situada al pis de la Mercè París, una de les mestres que al 1938 seria la responsable d'emportar-se un grup de

criatures de Lleida per lliurar-les dels bombardejos de la guerra i el seu destí seria La Unió Soviètica, que fins a finals dels anys seixanta no tornaria de l'exili. Un cop a la nostra ciutat, la Mercè connectaria amb el partit disposada a treballar a la clandestinitat, però, com sigui que en aquells moments era un far massa visible per haver estat durant anys en un país comunista, se li diria que no era aconsellable donar-se a veure en accions cara al carrer, Però, davant la seva insistència per treballar, tenint en compte les necessitats d'aquella organització, s'acceptaria la seva oferta de situar una multicopista a casa seva dels blocs de José Antonio situats entre l'avinguda de Madrid i el carrer Paraguai que, junt amb la professora Gloria Moreno, serien les encarregades de confeccionar els documents i fulles volants per a totes les comissions clandestines de Lleida i província: Comissions Obreres, pageses, culturals i de tots els grups pertanyent a les Comissions Cíviques que demanaven propaganda per les seves accions. L'oposició de Lleida sabia la persona on tenien que dirigir-se per aconseguir propaganda impresa per una acció determinada del seu grup que, encara que no tinguessin la certesa de ser sabedors de qui les editava, en el fons tenien el convenciment de que no podia ser altre que el PSUC, en aquells dies el partit més combatiu i més organitzat de les terres de Lleida. La Mercè París, diàriament anava a comprar el diari a la llibreria del carrer Alcalde Costa, uns cinquanta mestres de casa seva, i allà rebia les consignes i encàrrecs que hauria de realitzar la màquina. Entre aquelles dos companyes realitzaven una bona feina, ja que totes dues eren prou competents per aquella secció editora, inclús més d'una vegada s'havien confeccionat butlletes en llengua anglesa escrites per la Gloria, idioma que el parlava i escrivia perfectament per haver estat uns anys vivint a Londres amb la seva família; fulles volants que serien tirades al càmping del Parc de les Basses d'Alpicat on a l'estiu i pernoctaven turistes anglesos i d'altres nacionalitats. Però dia, a mitja nit, la Gloria trucaria a la porta del Manel comunicant-li que s'havia de treure ràpidament la multicopista de casa de la Mercè, segons ella a causa de tenir sospites de que la policia voltava per aquells indrets. Afirmacions que podien ser reals o imaginacions que el pànic comportava; segons ella aquella màquina elèctrica feia massa soroll i els embans d'aquell pis no eren massa insonors, no obstant, la voluntat d'actuar ràpidament s'havia de complir en aquell precís moment. Però, on s'havia de portar en aquelles hores de la nit ?. No hi havia altra solució que dirigir-la a casa seva, que en aquells moments era l'únic sabedor del enclavament d'aquella multicopista. Tornàvem estar igual com sempre, les regles de la clandestinitat!. Els que coneixien l'enclavament de la màquina eren els que havien de decidir buscar solució tots sols.

Al llarg d'aquella lluita, més d'un militant, sabedor de totes aquelles perilloses dificultats, no es cansava de dir que l'organització fallava en aquella direcció, observació que no deixava de ser certa, però, era possible seguir unes regles en un partit on cap dels components era professional de la política i haurien de fer la jornada de treball per a poder subsistir ell i la seva família?. De seguir les normes al peu de la lletra, aquella oposició no hauria tirat massa endavant. En aquest sentit, en una reunió de Comitè Central realitzat a França, un del debats seria la manera de jugar fort per a mobilitzar a gent disposada a plantar cara al règim, encara que el perill de ser detingut fos una possibilitat real. La única manera de moure gent immobilitzada pel temor a la repressió d'un govern que ho tenia tot a les seves mans: exèrcit, diners i suport de les nacions anomenades democràtiques dominades pels Estats Units, era que els militants amb càrrecs encapçalessin les batalles donant exemple, i un d'aquests fets seria La Assemblea de Catalunya, en que una de les persones més importants d'organitzar aquella acció, l'Antoni Gutierrez (El Guti), seria un dels primers dels 113 detinguts, tenint en compte que en aquells moments era buscat com pròfug per la policia. Acció política que donaria els seus fruits, hi ha que, en aquella agafada ja hi hauria gent d'altres concepcions polítiques i institucions no partidistes que representaven el poble descontent d'aquella dictadura.

Les peripècies de les tres multicopistes elèctriques que el partit arribaria tenir a Lleida, continuarien. Un dels llocs on treballaria llarg temps, seria a casa del company Domènec Girona del carrer Príncep de Viana, un dels llocs on la màquina treballaria nit i dia guiada per l'entusiasme dels tres membres d'aquella família, i també seria la que més infraccions faria en aquesta direcció de trencar les normes, Però, quantes reunions urgents no s'haurien pogut realitzar de no trobar sempre la porta oberta d'aquella casa? Reiteració que al final aquella família arribaria al límit, i un dia, a mitja nit, el Domènec trucaria la porta del Jesús Canales, (que era el responsable de controlar aquella màquina) per treure d'immediat la multicopista de la casa del Domènec, que aquest desconeixia on vivia el que li havia proposat aquella missió, i el Jesús, aquella mateixa nit, es dirigiria a casa del Manel. En aquest cas l'operació del canvi seria trucar, aquella mateixa nit, la porta d'una caseta de camp on el company comprendria la urgència del moment i aquella maniobra encara sortiria bé.

Un altra amagatall d'un altra multicopista, seria a Vilanova de Bellpuig i l'encarregat d'entrar i treure la feina quedaria a les mans del Felip Castell de Balaguer, feina que era realitzada amb el seu cotxe mig desmantellat. En un dels viatges, carregat amb el sac de propaganda, per la carretera el pararia la parella de la Guàrdia Civil demanant-li si els podia portar, (en aquells anys la Guàrdia Civil

anaven en parelles voltant per camins i carreteres a peu) i com que el seien del costat del conductor no hi era i al seu lloc hi havia la saca del delictes, un dels civils s'asseuria sobre ella i al marxar li donaren les gràcies per haver-los portat.

I ara, al cap dels anys, el Manel comparava els honors pòstums que la cúpula dels partits de la democràcia no pararen d'homenatjar a gent de primera fila del règim franquista: Samaranch, Suarez i altres com a personatges que tant havien fet per la democràcia, gent que durant els quaranta anys de dictadura formarien part del sistema. Mentre per l'altre costat, gent com el Domènec Girona moriria tot sol a la residència pública de la Mercè al barri de la Mariola, que els seus amics reberen la notícia un mes després. El Domènec era un dels tants que, una vegada acabada la dictadura feixista, han anat desapareixen oblidats per la història no explicada pels governs anomenats democràtics en època de la transició, amb la determinació de tenir a les noves generacions ignorants dels esdeveniments d'un poble que seria derrotat i sotmès durant quatre dècades, a causa d'un cop d'estat miliar recolzat pels poders fàctics que han passejat i passen, hipòcritament, una història falsejada a la seva manera.

LOCALS DE LLUITA CLANDESTINA (12)

Els records del Manel servien per enlairar a tota aquella gent que en moments tants difícils s'exposaren a ser detinguts per haver deixat que les seves cases es convertissin en locals per a reunions clandestines que, de ser descoberts, el Tribunal d'Ordre Públic de la dictadura desfaria a tota una família. Un d'aquests casos es donaria en un company de Terrassa, on la policia descobriria una d'aquestes reunions emportant-se a tots els membres d'aquella casa: ell, dona i mare d'edat avançada. Aquest relat l'explicava un company a la cel·la de la Model, "la pobra mare n'era totalment ignorant d'aquella tertúlia que ella creia d'amics" El resultat seria: 30 anys per ell, 12 per la companya i 3 per la mare. Llocs de reunions de Lleida que des de la primera de la barberia del carrer la Palma de finals del 1965, li seguirien moltes altres. Entre elles: GABINO LOZANO, Junt amb la seva dona dels blocs Baró del costat del mercat del Pla, seria un dels punts dels primers moments on si farien més reunions. Es tractava d'un matrimoni que havien vingut d'un poble de Castella, després d'haver estat ell cinc anys a la presó. Treballava a la construcció. El pis del Gabino seria també, en ocasions, on s'hi allotjaria l'enllaç que venia de França, que es feia anomenar Sitges. El Gabino seria un dels membres del primer Comitè Local del PSUC, responsable de les finances, o sigui, el que es cuidava de guardar els diners de les minses quotes recaptades dels militants. Una persona de les més fidels a la causa. Al ser un pis

reduït, amb deu o dotze persones el menjador quedava ple, però, davant l'entusiasme d'aquell matrimoni, les dificultats sempre quedaven solucionades.

ANTONIO CHACÓN JIMÉNEZ. Neix a Pruna (Sevilla) al 1932. Ve a Lleida l'any 1961 a treballar a la construcció. A mitjans dels anys seixanta pren contacte amb el moviment obrer clandestí i, a continuació, s'allista al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Les primeres lluites del Chacón a Lleida, serien per exigir la construcció dels blocs de Joan Carles per suplir les barraques de fusta on les autoritats havien allotjat unes 400 famílies de treballadors, cases de fusta que no garantien cap mena de seguretat. La lluita s'incrementava cada vegada que si posava foc a causa de les instal·lacions elèctriques exteriors que la forta calor de l'estiu motivaven els incendis. Aquella lluita per aconseguir l'objectiu, duraria anys.

L'any 1969, l'Antonio Chacón, en una manifestació de treballadors del carrer Major, seria detingut i empresonat acusat de resistència a la Autoritat, i la seva dona, Catalina Mestre i el metal·lúrgic, Agustín Álvarez, en veure'l acorralat i colpejat per la policia, acudiren en la seva defensa. L'11 de setembre de 1969, tots tres van ser processats en consell de guerra. Serien defensats per l'advocat Simeó Miquel Peguera, que va aconseguir que sols passessin sis mesos a la presó de Lleida. En una altra de l'any 1970, també al carrer Major, seria detingut i colpejat per una banda de feixistes de la Guàrdia de Franco.

Tornaria a ser empresonat l'any 1973 juntament amb altres treballadors de la construcció. La seva constant presència en totes les manifestacions de protesta al carrer el farien blanc de la policia. Antonio Chacón seria un dels fundadors de les Comissions Obreres a Lleida.

Casa seva del carrer Sant Doménec 7, avui enderrocada, serien un dels pisos on tingueren lloc quantitat de reunions clandestines de treballadors i també de Comissions Cíviques. La seva constant presència a totes les manifestacions laborals, fora i dins del sindicat, junt amb el seu caràcter contestatari, el posarien, al llarg de la seva vida professional, dins de les llistes negres que alguna patronal de Lleida havia confeccionat per a tots els que no acceptaven el sindicalisme imposat pel règim.

PERE ROSSELLÓ CASOL .La torre de Butsenit, propietat del Pere, una de les persones més representatives de la pagesia de l'horta de Lleida, capaç de fer moure els agricultors propietaris de les seves terres, en aquells anys bastant conservadors, que amb una finca de 10 o 12 hectàrees plantada de pera llimonera

podien viure deshogadament. El Pere seria un dels fundadors de les Comissions Pageses, mes tard anomenades Unió de Pagesos. Com també un dels promotors d'acabar amb el monopoli de la Germandat de Pagesos comandada per un agricultor anomenat Barri, regidor de la Paeria i president de l'organització de pagesos i altres càrrecs que el règim li havia consedit al ser l'home de confiança del sindicat vertical de la pagesia de Lleida. El Pere també seria qui connectaria amb el grup de colons d'un dels latifundis clericals situat a la província de Lleida amb les Comissions Cíviques. A la seva torre si realitzarien quantitat de reunions, i una d'elles seria la important trobada dels dos membres del Grup de Colons d'un dels latifundis clericals de la província de Lleida.

JAUME MAGRE SERVET. L'any 1939 la seva família patiria exili a França, tornant al país el 1944. Molta gent coneix Jaume Magre per la seva tasca cultural des del departament de cultura de l'Ajuntament de Lleida, del qual, durant molts anys, seria primer tinent d'alcalde a la Paeria de Lleida. Estava afiliat al Partit Socialista de Catalunya (PSC). Però no tothom coneix fets més concrets de la seva feina en favor de la democràcia en temps de la dictadura. Durant els anys seixanta l'Alliance Française, de la qual n'era representant a Lleida, es va convertir en l'organitzadora d'actes que servien per despertar d'un somni cultural que ja durava massa temps. L'Alliance Française aprofitava exposicions de pintura, conferències, recitals de poesia, aniversaris, cinema i qualsevol acte que burlés la forta censura del moment. Jaume Magre era la principal persona que movia els fils de tota aquella trama. Més tard, també va ser un dels components de les Comissions Cíviques i de l'Assemblea de les Terres de Lleida, adherida a la de Catalunya. Assemblea unitària que seria l'acte públic més importants de Catalunya contra el règim franquista. L'Assemblea de Catalunya del 7 de novembre de 1971 a l'església de Sant Agustí de Barcelona. El Jaume, professor de l'Institut Màrius Torres, faria proselitisme progressista entre el professorat del centre escolar on treballava. Ell seria qui prepararia una entrevista a casa de la Gloria Moreno del carrer Soldevila amb un membre de les comissions Cíviques.

FELIP CASTELL PAPELL. El Felip Castell de Balaguer, afiliat al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), la seva activitat el portaria a ser detingut i empresonat en repetides ocasions. El Felip seria un dels fundadors de les Comissions Obreres a les Terres de Lleida i junt amb Jesús Canales, serien els primers dirigents sindicals elegits pels treballadors en les reunions clandestines del carrer Acadèmia. Amb el seu cotxe voltaria per totes les comarques realitzant xerrades organitzant gent per a combatre la llarga lluita que el país estava realitzant per acabar amb la dictadura, era un dels que ajudarien organitzar la pagesia. Seria detingut per haver repartit fulles volants per organitzar Comissions

Pageses al regirar la policia el seu vehicle carregat de propaganda. La seva polivalència opositora el portaria a treballar pel mon obrer, camperol i cultural.

JOSEP FIGUERES BERTRAN. El figueres era un lleidatà nascut l'any 1919. Va estudiar Magisteri, carrera que no va poder exercir per estar empresonat a l'entrada de les tropes franquistes a Lleida, en aquells moments eufòriques per la victòria, ja que el règim tenia molt en compte els certificats de penals dels educadors assenyalats amb l'etiqueta de rojos. Així doncs, va haver de fer filigranes per trobar una feina on no li fessin masses preguntes. Finalment va entrar d'administratiu en una gestoria, on hi treballaria durant més de quaranta anys, fins a la jubilació. Josep Figueres, des de mot jove, practicaria, amb fets, tot l'humanisme marxista que portava dintre seu. Afiliat al PSUC treballaria per aconseguir un món millor. Seria un dels veterans que sempre havia estat a primera fila, però mai va acceptar cap càrrec, ni abans a la clandestinitat ni després en la democràcia (hauria pogut ser designat candidat en unes eleccions municipals o estatals pel seu partit). Viuria i treballaria al mateix lloc de sempre. El Figueres seria una de les persones que més és bellugaria buscant ajudes per les famílies dels empresonats i amb dificultats econòmiques. Tota la seva vida practicaria l'apostolat dintre la lluita contra la injustícia. L'home que solia dir: "els veterans no podem quedar al marge sense ajudar a les noves generacions que estant disposats a lluitar per una causa justa."

JAUME MIRET MESALLES. Un mestre de les terres de Lleidatà que un cop acabada la carrera exerceix per diferents pobles de la província i finalment a l'escola anomenada dels ferroviaris del carrer Príncep de Viana. Al esclatar la guerra civil s'exilia a França i és internat al camp de concentració d'Argelers. Ajudat pel sindicat de mestres de França, pot tornar a Barcelona l'any 1942. Al estar fitxat com a republicà no pot exercir d'ensenyant, posant-se a treballar a la bòbila del poble de Soses, del qual n'és fill, i al mateix temps es dedica a la compravenda de fruita. A finals dels anys cinquanta passa les proves legals i el depuren, però de moment encara no pot exercir a la província de Lleida, ja que les lleis franquistes, pel que fa als ensenyants republicans, els són aplicades a la mateixa llei dels presos polítics a l'hora de sortir en llibertat condicional i són desterrats lluny de la seva província. El Jaume és un republicà catòlic i participa amb el grup de mestres a l'Escola d'Estiu a Barcelona junt amb les lleidatanes Maria Rúbies i Margarita Burgés. Als anys seixanta, juntament amb els seus companys Ramon Barrull i Joan Cullerè, formen part de les Comissions Cíviques, que no sols és limiten actuar en defensa del català, sinó també per les causes socials. El Jaume Miret és l'encarregat de sol·licitar als jesuïtes el local del col·legi Claver de Raïmat, que mai solien negar-li. Però un dia, preparant l'Assemblea de

les Terres de Lleida, el bisbe Malla Call, prohibiria deixar cap local propietat de l'església de la seva diòcesis per a reunions il·legals, i el més enfadat, a la sortida de la reunió amb el bisbe, seria el Jaume que no podia entendre com el seu bisbe (com deia ell) no entengués que el règim franquista en aquell any de 1972 estava acabat. Opinió que el bisbe de la Seu d'Urgell, Martí Alanís, o confirmaria deixant un local de Santa Maria de Balaguer. El xalet del Jaume Miret del carrer Rejolar, seria un dels punts de reunió per les Comissions Cíviques de les Terres de Lleida.

JOAN BIESCAS BANDRÉS, Colon parcer de les terres del latifundi clerical situat als termes de Moredilla, Vinatesa, Cogullada, Grealó i altres pobles de la província de Lleida. La torre de Joan Biescas (torre de l'Antolino) estava situada al camí vell de la carretera d'Artesa de Lleida. Els diumenges que hi havia reunió, la Custodia Esquerra, esposa de Joan Biescas, facilitava una habitació per allotjar-hi una vintena de membres de les Comissions Cíviques que s'havien organitzar per defensar les reivindicacions dels colons. L'entusiasme d'aquella família donava ànims a tots els que, durant anys, lluitarien per fer fora aquell règim que impedia fer justícia respectant el contracte de compravenda signat l'any 1935 pels canonges de la Unió Laïcal de Beneficiats de la Catedral de Lleida i per la Unió de Colons. Les condicions eren les següents: Un milió de pessetes per la totalitat de les terres, al moment de signar el contracte s'entregaven 10.000, i la resta seria satisfeta amb deu anys. Durant aquell temps els colons mensualment anaven amortitzant per fer-se amb unes terres que havien estat ermes i que sols ells les havien convertit en fèrtils. Però, com sigui que a l'any següent del contracte, el 1936, s'iniciaria la guerra civil i l'operació quedaria en suspens, seria al 1939, un cop haver finalitzat la guerra, quan els colons reclamaren als canonges retornar a seguir amb l'operació signada, proposta que els capellans és negaren en rodó, havien guanyat la guerra i ara no tenien perquè complir amb una operació que, segons ells, al 1935 la República havia pressionat en favor dels colons.

JESUS CANALES RIVERO. Al 1962 arribaria a Lleida procedent de Cuenca, soldador de professió, i al 1966 s'enrolaria al moviment obrer clandestí, que ja començava a bellugar dins de les terres de Lleida. Jesús Canales i el balaguerí Felip Castell, tots afiliats al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) van ser designats dirigents del nou sindicat obrer de CCOO. Van participar en organitzar les eleccions sindicals del règim, que fins aquells moments havien estat una parodia nomenant a dit als seus dirigents que no farien més que obeir les directrius dels jerarques del sindicat falangista, però, en aquestes votacions tindrien una sorpresa. Durant uns mesos abans de les eleccions, els treballadors efectuaren diverses reunions en el local dels catòlics progressistes de la HOAC del carrer Acadèmia preparant la campanya electoral que, encara que Lleida fos un territori

amb escassetat d'indústria, el ram de la construcció sí tindria força. Una vegada l'escrutini, per primera vegada des d'abans de la guerra, Lleida començava a tenir veu en assumptes sindicals. La casa del Jesús del carrer Alfés de la Bordeta, seria un dels molts locals on l'oposició disposava per a organitzar la lluita contra el franquisme. El Jesús Canales seria acomiadat del treball per haver participat en una de les primeres manifestacions del primer de Maig a Lleida.

MAGDA BALLESTER SIRVENT. Neix A Lleida i estudia periodisme. Al 1969, un cop acabada la carrera, ve a Lleida de redactora al Diari de Lleida. Era l'època del ressorgiment de l'oposició iniciada a mitjans de 1960, adormida durant anys a causa de la forta censura repressiva. Les ànsies de l'oposició era donar a conèixer les seves tímides accions a l'opinió pública, silenciada pels mitjans de difusió, molt difícil pel fet d'haver-hi una sola premsa local dirigida pel règim. Seria la represa del rotatiu catòlic Diari de Lleida, quan hi hauria una petita pugna entre els dos mitjans. Mentre el diari del bisbat permetria publicar alguna de les protestes dels pagesos expropiats del Polígon de Gardeny (Mariola), el diari del govern, La Manyana, s'atrevia a publicar algunes petites notes sobre l'afer de la lluita dels colons del latifundi clerical propietat de la Unió Laïcal dels Beneficiats. L'autocràcia, imposta per la cúpula de l'església lleidatana no permetria cap mena de crítica sobre el latifundi clerical. No obstant, l'oposició de Lleida s'adonaria del canvi efectuat al Diari de Lleida, que fins aquell moment havia contemporitzat en un tot amb el règim, al publicar una classe d'articles fins aquell moment desconeguts, signats per tal Magda Ballester, que realitzava un periodisme de carrer amb ressenyes pròpies en lloc de copiar les notícies que facilitaven les autoritats locals que, amb alguna excepció, la premsa d'aquells anys practicava. Els barris perifèrics de la ciutat, habitats per classe obrera: Mariola, Secà, Magraners, Pardinyes i Bordeta, serien freqüentats per la periodista, que serien les seves vertaderes fons per denunciar tot el que no funcionava a Lleida. Les fotografies que acompanyava l'article posaven en evidència les mancances d'uns barris fortament poblats: insuficiència de clavegueres, aigua corrent, llum, pavimentació, escoles...La gent de l'oposició es preguntava qui era aquella periodista que havia donat un nou rumb al diari dient les coses pel seu nom?. I al final d'aquella jove periodista del Diari de Lleida seria pagar l'atreviment amb l'acomiadament. Al censor oficial del règim i propietaris del diari del bisbat no els interessava que aquella classe de premsa es fes forta.

La casa on vivia la Magda Ballester, al carrer Sant Ruf , també seria un altre dels punts on les reunions clandestines de les Comissions Cíviques i del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) hi tingueren encontres de l'oposició antifranquista de Lleida.

ANTONIO CANTANO PALMA. Arribaria a Lleida l'any 1966 procedent de la construcció del pantà de Santa Anna. Havia nascut en un poblet de la província de Granada. No tardaria massa en posar-se en contacte amb l'oposició del moviment obrer i afiliar-se al partit del PSUC, participant amb la formació de CCOO. Al llarg dels anys, junt amb altres treballadors procedents del Sud d'Espanya, participaria a totes les accions progressistes d'aquells moments, motiu pel qual seria empresonat varies vegades per la policia de la Polític Social. Formaria part de les Comissions Cíviques, de l'Assemblea de les Terres de Lleida i de Catalunya, essent un dels 113 detinguts a l'església Santa Maria Mitjancera que ingressaren a la presó Model de Barcelona. I una de les moltes lluites en que intervindria, seria amb les reivindicacions de les construccions de pisos socials de la Mariola: Blocs Ledesma, Gaspar de Portolà i Juan Carles. Casa seva, del carrer de sant Domènec. Desenes de reunions d'opositors al règim passarien per aquell pis organitzant la lluita per implantar la democràcia.

JOAN GRANADO MARTÍN. L'any 1960 arriba a Lleida procedent d'Igualada com a representant d'una companyia d'assegurances, feina que, amb el seu caràcter extravertit i amb la quantitat de persones a qui ha de tractar, el portarà a conèixer gent amb inquietuds. L'any 1968, en una conversa amb un amic de Lleida, Joan Granado, captant la ideologia del qui té al davant, comenta que ha conegut a Madrid un sindicalista que lluita a la clandestinitat per a constituir un sindicat de classe i, per aquest motiu, l'amic ha passat per la presó. El seu nom és Juliá Ariza, conegut activista que prendria part, juntament amb Marcelino Camacho, en la constitució del nou sindicat de Comissions Obreres (CCOO) a Madrid. A partir d'aquest moment, Joan Granado s'inscriuria dins les Comissions Cíviques de Lleida per participar en moltes accions per aconseguir fer fora la dictadura franquista. Durant un temps, el Joan es faria càrrec de la confecció de fulls volants i documents per a totes les plataformes d'oposició de les terres de Lleida. També participaria en comissions encarregades de buscar signatures per reivindicar el respecte a les llibertats que el règim durant anys havia negat. Al mateix temps, seria un dels primers a l'hora de recollir diners per passar la setmanada a les famílies dels treballadors empresonats durant l'època de 1967 a 1973. En els primers moments del seu compromís amb les forces vives de Lleida, el Joan deixaria la seva oficina de l'avinguda de Prat de la Riba per a reunions clandestines, i també el seu xalet, situat a la urbanització de Pla de Monsó prop d'Alpicat, on durant temps es farien àmplies concentracions clandestines.

L'any 1979, en les primeres eleccions municipals democràtiques, Joan Granado seria elegit regidor dels comunistes del PSUC i més tard pels socialistes del PSC.

DOMÈNEC GIRONA SABATÉ. Paleta de la construcció. A l'obra on treballava connectaria amb companys de feina que el portaran assistir a les reunions de treballadors que organitzen les properes eleccions sindicals i no tardaria en afiliar-se al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) . Davant la seva disposició, se l'encomanaria apartar-se de les reunions i no fer acte de presència a cap manifestació al carrer, ja que es faria càrrec d'una de les multicopista que el partit te a Lleida. Casa seva del carrer Príncep de Viana, també seria un dels pisos més freqüentats per l'oposició de Lleida, infringint quantitat de vegades les normes establertes pel partit, ja que aquella casa, junt amb altres, seria una de les que més hi hauria reunions cada cop que les circumstàncies exigien urgències a causa de les necessitats del moment. Les noves generacions haurien de conèixer els fets d'aquella gent que s'esposaren a ser detinguts tota la família passant pels tribunals feixistes.

RAMON CASTANY PEDRO. Va ser un dels membres del primer Comitè local de PSUC. Casa seva del carrer Taquígraf Martí (Clot de les Granotes) on hi tingueren quantitat de reunions, el Ramon i la seva esposa, durant anys rebrien amb entusiasme que en aquells anys de repressió no tothom estava disposat a desafiar la dictadura posant en perill la seguretat de tota la família. S'havia d'estar molt convençut de la causa que es defensava per plantar cara a un règim que duraria quatre dècades gracies als mètodes repressius que tots aquells anys s'havia practicat, més si en aquelles reunions hi havia membres del Partit Comunista, aleshores la represàlia era més dura. La casa del Ramon i la seva esposa, s'havia convertit en un d'aquells reduïts grups de primera hora que no tothom estava disposat afrontar les conseqüències.

EULOGIO VALLINA PÉREZ. L'Eulogio era un dels militants catòlics que més lluitaria per a convertir el país en una democràcia. Junt amb un grup de la HOAC amb seu al carrer Acadèmia, serien qui deixarien el local per les Comissions Cíviques, que no ignoraven que entre aquestes hi eren els comunistes. Els catòlics de base no sols estaven en contra del govern de Franco, sinó també discrepaven del bisbe Aureli del Pino, un dels bisbes més integristes del règim. Cada diumenge aquell local de la HOAC s'omplia de treballadors que s'organitzaven per constituir un sindicat de classe en lloc del vertical que el règim havia fabricat a la dictadura. En aquells dies el president del grup catòlic era el Solana, un empleat de banc, el qual s'havia d'anar a buscar la clau al Banc Banesto i al dia següent tornar-la, amb la condició de ser sempre la mateixa persona que fes l'operació. El Vallina també seria un dels que mai dubtava en ajudar a les famílies dels treballadors empresonats per passar-los la setmanada. La

seva oficina del mateix carrer Acadèmia, sempre estaria a disposició dels que lluitaven per acabar amb els anys de foscor dels quaranta anys de dictadura.

MANUEL CORTIJO MARTINEZ. Arriba a Lleida al 1960, treballa al ram de la construcció i fa amistat amb la gent que lluita per implantar un sindicat de classe, i tot seguit s'afilia al PSUC. Participa en la llarga lluita de la construcció de les barraques de la Mariola i més tard en la construcció dels Blocs de Ramiro Ledesma, Joan Carles i Gaspar de Portolà, que un cop acabats, serà un del seus habitants d'aquest últim bloc. La seva casa durant anys es va convertir en una dels molts locals que les Comissions Obreres i Cíviques sempre hi tindrien les portes obertes.

JORDI FIGUERES MORELL. Neix a Lleida i en acabar la guerra civil el seu pare ha d'exiliar-se a França. Davant la situació confusa, fins i tot perillosa en que es podia trobar la seva mare, Pilar Morell i els seus dos fills menuts, pren la decisió de marxar a França per retrobar-se amb el seu marit. Exili que duraria fins l'any 1969, o sigui 30 anys allunyats del seu país. En arribar a Lleida, el Jordi i la seva família, deixarien casa seva per les reunions clandestines. Estaven disposats a treballar per fer fora aquella dictadura franquista que havia ocasionat tanta desgràcia amb el cop d'estat militar de 1936. El Jordi, un cop a l'organització, es cuidaria de fer els clixés de les multicopistes.

FRANCISCO PÉREZ JIMÉNEZ (EL PEQUE). El Francisco arribaria a Catalunya de molt jove, l'any 1947 es casa i s'instal·la a Lleida a treballar a la construcció. A finals dels anys seixanta connecta amb el PSUC i participa en infinitats de protestes reivindicatives. Però un cop se li encomana la missió de repartir la propaganda per les diferents estafetes de les agrupacions, amb la seva moto es convertiria amb el motor de la difusió de les Comissions Cíviques i de partit. Els que eren sabedors de la seva tasca, en veure'l carregat amb un farcell darrera la moto, sabien que dins d'aquell paquet no hi havia roba de treball, sinó la veu de l'oposició de Lleida. Francisco Pérez, amb el seu caràcter alegre i com si res, durant anys compliria puntualment aquella arriscada missió de tenir informats als treballadors que el règim mirava de silenciar. Abans de fer de repartidor de la premsa, a casa seva havia estat un dels llocs importants de la ciutat on si havien realitzat quantitat de reunions. Però, un dia de 1986, en un accident de trànsit al passeig de Ronda, quan anava a fer la "feina", el "Peque" i la seva inseparable moto deixaren de existir i l'oposició de Lleida perdria un gran lluitador i un idealista convençut. I quan avui el Manel rememora els sacrificis d'aquell company i d'altres com ell, que els governs de la democràcia mai han recordat passar una pensió als seus familiars com accident de treball, indigna veure

homenejar la mort de personatges que durant els quaranta anys de foscor col·laboraren amb règim franquista des de la primera línia del govern.

ALEJANDRE SÀRREGA GÓMEZ. Neix A Lleida i estudia dret a Saragossa, una vegada acabada la carrera, torna a Lleida per convertir-se en l'advocat que defensaria, durant anys, els treballadors que constantment eren acomiadats i empresonats per exigir unes llibertats que el règim negava. L'Alex venia a cobrir un buit que cap advocat estava disposat a defensar a l'hora de fer-ho per motius laborals, ningú s'atrevia anar contra la patronal. Des del 1970 fins al 1976, van passar per les seves mans més de cinc mil conflictes laborals i uns cinc cents judicis. La seva feina encara tenia més mèrit tenint en compte que eren poques les vegades que tenia l'oportunitat de cobrar una sola pesseta. L'advocat Sàrrega en aquells anys de repressió, va ser per als treballadors de les terres de Lleida, un Quixot de la solidaritat. En cada detenció dels obrers era el primer en visitar al detingut a la presó i connectar amb els familiars per donar-los suport moral i econòmic. La casa del Alex de la plaça Sant Joan, seria un dels llocs en fer-hi reunions de les Comissions Cíviques i de partit del PSUC al que hi estava enrolat. A més del treball en defensa dels antifranquistes, seria la persona que donava la cara davant del Govern Civil transmetent la paperassa pels actes culturals que havien de ser autoritzats per la censura: festivals de la cançó, conferències i altres esdeveniments que requerien autorització oficial.

Lleida deu un reconeixement a l'home senzill i compromès que, amb els seus actes altruistes i defensor de les llibertats, honoraria la professió de l'advocacia.

ROSENDO REY BRIANSÓ. En finalitzar la guerra de 1936-39, el seu pare, juntament amb milers de republicans aniria a França, on seria internat al camp de Vernet d'Ariège i, més tard, deportats al camp de la mort de Dachau d'Alemanya, essent un del pocs que sortiria amb vida d'aquell infern. La família d'en Rosendo, un cop acabada la Guerra Mundial, passaria a França per reunir-se amb el seu pare. Durant anys romandrien a l'exili. A l'hora de retornar al país, s'apostarien a Lleida i el Rosendo i la seva dona Roseta, muntarien un bar restaurant al carrer Ansem Claver, establiment on tindrien lloc diverses reunions de les Comissions Cíviques de Lleida, que es feien a l'altell d'aquell local. El Rosendo, que era conscient de qui eren els tertulians, feia el possible, un cop ocupat aquell departament per la gent de l'oposició, de no deixar pujar-hi més clients que interrompessin les converses polítiques que durant molts anys havien utilitzat quantitat de locals i habitatges per discutir accions per acabar amb aquell règim. La democràcia deu una admiració per tota aquella gent que, en cas d'assabentar-

se'n la policia, podien ser acusats de col·laboracionistes, i més encara quan l'història'l del seu pare no era precisament d'un edicte al règim franquista.

CELESTÍ REGUÉ REGUÉ. Neix A Lleida i viu a la Bordeta, durant més de 50 anys va treballar les terres del latifundi clerical propietat de la Unió Laïcal de Beneficiats de Lleida. El Celestí, juntament amb Gregori Biosca d'Albatarrec, president i fundador del Grup de Colons, serien els principals promotors de reivindicar el document de compravenda que es va signar l'any 1935 davant del notari senyor Peña. Aquestes terres van ser comprades pels colons al preu d'un milió de pessetes, amb una entrega inicial de dues-centes mil, i la resta del preu s'havia de fer efectiu en 10 anys. Els colons havien d'estar pagant en un rebut mensual per amortitzar l'import acordat. El contracte va ser signat per part dels capellans, que eren quatre, encapçalats per mossèn Pelegrí, i pels colons, que eren tres, encapçalat per Gregori Biosca. Durant els tres anys de guerra (1936-1939), com era comprensible, va quedar tot paralitzat. Un cop finalitzada la guerra, els colons pretenien reprendre els acords del contracte, petició a la qual es van negar els capellans. Havien guanyat la guerra i se sentien forts. A la més mínima protesta dels colons, els advocats dels beneficiats passaven a l'amenaça d'acomiar-los. i ser denunciats de rojos, amb les conseqüències que això podia ocasionar en aquells moments de victòria eufòrica que passejava el règim franquista.

A mitjans dels anys 1960, quatre capellans: M. Domingo, M. Casanovas, J. Marco, L. Bria- es van enfrontar amb el bisbe Aureli del Pino publicant el llibre *¿Concilio o Rebeldia?*, per denunciar als canonges que es feien amb els guanys d'aquell latifundi que havia estat terra de matolls i que sols amb l'esforç dels colons l'havien convertit en fèrtil. En aquella soledat de justícia en que es trobaven els colons, després d'enviar diverses cartes al Vaticà per demanar legitimitat del contracte de 1935 i fer justícia pel seu cas, sense rebre mai cap mena de contestació, una reunió a l'any 1966, representada, per part dels colons, per Gregori Biosca i Celestí Regué, i per les Comissions Cíviques per Pere Rosselló i Ventura Margó. Després de sentir la història per boca del seu promotor i fundador del grup de colons, van acordar la recollida de signatures per enviar-les a Roma, proposta que el Gregori no tenia masses confiança que el Papa donés contestació com havia fet fins aquell moment. Però els de les CC asseguraven que, de fer-ho bé i amb un escàndol públic, les possibilitats eren moltes. Serien recollides unes 4000 signatures de gent coneguda a les terres de Lleida que, empaquetades foren enviades per correu des de Barcelona. Es desconfiava de l'administració de Lleida. Però abans, s'havia contactat amb un periodista del Noticiero de Barcelona, explicant-li la tàctica a seguir: el periodista hauria de

convocar a la seva oficina del diari, als corresponents de Radio París i la BBC de Londres, de la Pirenaica ja ens cuidaríem nosaltres. I un cop tenir el rebut de la certificació del paquet, la missió era fer un escàndol públic per tots els mitjans d'informació d'Europa. I efectivament, el Vaticà contestaria al colons per mitjà del nunci a Espanya, invitant-los en unencontre a Madrid. A partir d'aquell moment, la lluita, encara que duraria anys, els colons es farien en la propietat de les terres.

La casa del Celestí Regué de l'avinguda de les Garrigues, durant molt temps seria el centre de reunió dels colons, que els tres membres d'aquella família: la seva dona Florència Farrà i el seu fill, amb tot l'entusiasme col·laboraren en unir i engrandir aquella lluita.

MIQUEL ANGEL SORIANO MONTAGUT. El Miquel Àngel va cursar estudis d'arquitectura a Barcelona. D'estudiant ja es comprometia dins dels grups opositors al règim, tant que va ser detingut a la caputxinada que va tenir lloc al convent de Sarrià l'any 1966. A finals dels anys seixanta, un cop acabada la carrera, ve a Lleida i va ser un dels fundadors de les Comissions Cíviques i de l'Assemblea de les Terres de Lleida adherida a l'Assemblea de Catalunya. L'any 1973 va ser un dels cent tretze detinguts a l'església de Santa Maria Mitjancera que ingressaren a la presó Model de Barcelona juntament amb tots els components de la comissió de Lleida. A finals dels anys seixanta ingressaria al PSUC i el seu despatx del carrer Sant Ruf i més tard a l'avinguda de Catalunya, sempre estarien a disposició de l'oposició que ja es movia a Lleida; així com també el seu cotxe R8 pel que fes falta. La seva trajectòria democràtica era coneguda per les forces vives de Lleida, essent un dels molts que participaven en la recollida de diners per a pagar la setmanada als familiars de la gent detinguda. El dia que el bisbe de Lleida, Malla Call, se li demanaria fes enrere les ordres donades a les parròquies de la seva diòcesis per a constituir l'Assemblea de les Terres de Lleida adherida a la de Catalunya, seria necessari organitzar una comissió per tenir una entrevista amb el bisbe de la Seu d'Urgell, Martí Alanís. Seria R8 del Miquel Àngel qui carregaria la comissió composta per: Miquel Àngel, Magda Ballester, Pere Culleré i Ventura Margó. Explicant la negativa del bisbe de Lleida. Se li demanaria un local de la seva jurisdicció, el qual, després d'informar-li el motiu de la reunió, el bisbe de la Seu d'Urgell cediria el local de Santa Maria de Balaguer i la reunió de la constitució de l'Assemblea de les Terres de Lleida seria una realitat.

MÀRIUS PONS SUMALLA. Durant la Guerra Civil Espanyola de 1936-39, va al front a defensar la República. Passaria per l'escola d'aviació de San Javier de Múrcia. Un cop el feixisme es va endur la victòria, va ser empresonat a la presó de

Lleida amb una condemna de dotze anys i un dia, en sortir-ne, es va dedicar a treballar a les construccions dels quartels de Gardeny i, més tard, a les oficines comercials d'olis Guiu. Màrius, des d'abans de la guerra, estava afiliat al Partit Socialista Unificat de Catalunya. Va posar casa sena a disposició de l'organització, com també el seu xalet La Torratxa d'Arbeca. Per aquella casa de camp, en mig de les plantacions d'arbres fruiters que protegien, amb la seva espessor, la integritat de tota aquella gent disposta acabar amb la dictadura. Mentre les reunions tenien lloc, la Pepeta, es`posa d'en Màrius, preparava la coartada de tenir el foc del pati preparat a començar coure la costellada mentre dos caçadors, amics de la casa, donaven tombs pels voltants amb la consigna de disparar a la perdiu si la Guàrdia Civil feia acte de presència. Els cotxes que portaven aquella trentena d'opositors al règim a la reunió, sortirien de Lleida de bon matí en sortides escalonades per no coincidir tots a l'hora, i amb la precaució de fer-ho, els uns per la carretera Mollerusa-Miralcamp i els altres per Arbeca. Els cotxes utilitzats solien ser R8 del Miquel Àngel, el 600 de la professora Gloria Moreno, el 600 del Felip Castell i la furgoneta del Pere Rosselló, entre altres

VENTURA MARGÓ VIVES. A mitjans de 1960, ingressa al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).i pren part de la llarga lluita clandestina, participa en la constitució del sindicat de Comissions Obreres de Lleida, Comissions de Pagesos, moviments culturals i associacions veïnals. Casa seva del carrer Germans Izquierdo, seria un dels punts on hi pernoctaven els membres del Comitè Central, els primers anys travessant les muntanyes. Entre ells hi serien Josep Pardell, Gregori López Raimundo, Antoni Gutiérrez (el guti). Pere Ardiaca, Roman i altres. En aquella casa hi tindre lloc reunions de gent d'altres partits de Lleida disposats a plantejar accions conjuntes.

PERNOCTAMENTS D'ENLLAÇOS (13)

Durant els llargs anys de la clandestinitat, l'organització de Lleida era visitada per gent del comitè Central del PSUC vingut de l'exterior. En un principi haurien de travessar la frontera per la muntanya, i més tard ja ho farien en tren fins a Perpinyà i autocar fins a Barcelona. Durant més d'una dècada, les visites serien alternades per cinc o sis membres del partit i, un cop a Lleida, s'havien de tenir cases preparades per pernoctar-hi les nits dels dies que es quedaven a fer reunions. Al començament no era fàcil trobar cases disposades allotjar aquells dispeses, no obstant, des del primer moment ja serien tres o quatre les cases en condicions de rebre aquells visitants, tenint en compte que haurien de ser ben segures, i si era possible, cases de companys que no fossin coneguts com a simpatitzants del partit,

inclús desconeguts pels mateixos amics ideològics. Normes que, en la seva majoria, tampoc serien respectades del tot degut a les moltes necessitats d'aprofitar la generositat d'idealistes disposats a treballar per aquella causa que, l'entusiasme els feia assegurar que, una vegada implantat la democràcia, s'haurien acabat les corrupteles dels Mateses i Soficos , un sarcasme amb la realitat en aquells moments del 2014, Predicció feta amb tot el convenciment d'aquells idealistes que avui quedaven esfereïts davant la realitat del moment. No obstant, aquell optimisme havia servit per suportar la quantitat de dessabors que comportava aquella lluita clandestina, més encara quan es tractava de gent d'economia dèbil i en aquells anys en aquella organització de Lleida no hi havia ningú que cobrés una sola pesseta del partit, i l'únic que els mantenia era la fe d'un futur millor. Dificultats per a poder disposar de més cases disposades a desenrotllar aquella missió. Des de les primeres del matrimoni Gabino Lozano dels blocs del mercat del Pla. Pere Rosselló de Butsenit. Ramona del carrer Acadèmia. Indalecia del carrer Germans Izquierdo. La Florència de l'avinguda Les Garrigues de la Bordeta. Més endavant els allotjaments anirien augmentant amb les de Màrius Pons, al carrer Lluís Companys i del xalet d'Arbeca, Gloria Moreno Av. Les Garrigues, entre altres. Els visitants solien ser els Josep Pardell, l'economista Josep (?), Antonio Gutiérrez (guti), Gregorio Lopez Raimundo, Pere Ardiaca, Roman i altres.

SOLIDARITAT (14)

En aquell partit a Lleida, encara que escassejava la part econòmica per la majoria dels seus afiliats, seria compensada per la gran solidaritat en moments crítics capaços de desmoralitzar a tota aquella quantitat d'idealistes que de no haver existit aquella germanor i la seguretat que tots sabien que tindrien ajut en moments difícils i que mai es travarien sols, hauria estat difícil continuar la lluita.

-Aquell matrimoni que tots dos serien empresonats i els seus dos fills, de curta edat, ni un sol moment deixaren de tenir una llar fins que els pares sortiren de la presó.

-Aquell company pagès que durant la seva detenció una quadrilla de companys anirien al camp a recollir la fruita.

-La muller d'un activista que seria enviada a l'estranger per veure quina malaltia era la seva dolença.

-Aquell metge que operaria a un enllaç vingut de l'exterior sense papers.

-Aquelles famílies que durant unes setmanes deixaren de rebre la paga, i una quadrilla de companys aniria a les Garrigues a collir olives.

-Aquell company on la seva dona estaria nou mesos enllitada sense saber que era el que li passava i un metge, company ideològic, l'enviada a una clínica de Terrassa, mentre un altre es cuidaria d'entregar-li, durant mesos, el medicament que no podia treure per la seva manca econòmica..

-Aquell company de fora que hauria d'estar unes setmanes enllitat per haver sortit d'una operació i pernoctaria a casa d'un altre company fins a la seva rehabilitació.

-Aquell militant que seria acomiadat del treball havent de posar-se a treballar a la rama de les assegurances i tots a una donarien les pòlisses dels seus cotxes i d'altres classes d'assegurances. Accions que eren la part positiva pe a poder sostenir tantes dificultats que comportava continuar aquella lluita.

La quantitat de gent que col·laborava econòmicament per a poder passar el salari a les famílies dels empresonats, era realment emocionant. Quan centrava a casa de l'historiador Josep Lladanosa i es trobava amb aquell artista despistat escoltant música medieval mentre escrivia aquella època i alçava el cap dient, "conteu amb mi" Com també la casa de l'arquitecte Domènec, que la seva esposa, una persona encantadora, que donava ànims i et feien oblidar d'altres que amenaçaven en avisar a la policia.

COMPARACIONS (15)

El Manel, al comparar l'actua'l situació amb temps passats. Es donava compte que les circumstàncies de lluita no eren les mateixes de sempre, ara es fa necessari emprar noves formes i nova gent que comandi l'oposició. Persones noves que no arrossequin la contaminació dels que han hagut de conviure durant els més de 37 anys de transició amb una democràcia feta a la mida dels grans poders econòmics i amb la majoria dels mitjans de difusió a les seves mans, arma capaç d'atrofiar les voluntats de tanta gent. La nova etapa ha fet possible aparèixer joventut disposta a trencar una societat fòssil que impedeix donar passos endavant per aconseguir una societat més justa de la que avui se'ns obliga a suportar. I per a que aquesta meta arribi a un final victoriós, es fa necessari ser generós i no esgrimir antiguitat i mèrits del passat que freni el que fins ara no havia estat més que un anhel i avui una realitat. Una força capaç de trencar tabús fabricats pels que estant impedint crear la democràcia de la majoria. I per a confirmar que aquestes darreres accions han estat encertades, només cal observar el nerviosisme dels que sempre han cregut que ho tenien tot lligat i ben lligat, i ara intenten moure peça per fer creure que amb un canvi de cara n'hi haurà prou per calmar les ànsies de lluita d'una societat disposta a no permetre bellugar perquè tot quedi igual. I un dels efectes

d'aquestes proclames del nou ressorgir, pot influir a la majoria dels progressistes que havien tirat la tovalla de la lluita, cansats de tanta corrupció i desigualtat realitzades per uns pocs. Com també dels que fins ara se'ls deia ser classe mitja i no tenien perquè modificar una coma del sistema neoliberal regit per un govern a les ordres d'una Comunitat Europea dominada pels grans poders financers. En aquets moments la crisi ha fet possible afegir a la lluita quantitat de població encaminada a modificar tanta desigualtat i tanta injustícia. Seria un error buscar punts de fricció entre la gent progressista i desapropiar l'ocasió que aquesta crisi de sistema ha fet possible que una majoria de la població s'hagi convertit en oposició. I un d'aquests perills pot estar en els enfrontaments d'alguna gent que durant anys ha estat lluitant contra el mur d'una democràcia a la mida dels grans poders econòmics i creuen que la nova sàvia no segueix al peu de la lletra la clàssica lluita de sempre i per això deuen de ser frenats. Recels que no pot existir quan ningú deixa de reconèixer el gran mèrit de la gent que durant anys han mantingut l'entorxa que ha fet possible l'aparició de les noves generacions que el seu l'objectiu final, encara que no ho sembli, es el mateix de sempre. I ara, aquesta força veterana deu de participar amb la seva experiència però mai obstaculitzar, encara que en algun moment hagi d'admetre que ells no actuarien exactament igual. I que aquest irrompre de gent que ha posat sobre la taula un nou camí dient que arribat l'hora en que es fa necessari dir que la lluita d'avui ja no és entre esquerra i dreta, si no contra els que estan recolzant una societat corrupta dominada pels grans poders adinerats, camí que acollirà molta més gent que si el missatge fos sol dirigit a la gent de partit o sindical. De no haver-hi aquesta comprensió, es deixaria al marge una gran quantitat de ciutadans que, davant les circumstàncies en que ha viscut la societat en mans del capitalisme on ha predominat la democràcia d'una minoria que no han fet més que tergiversar la realitat amb mentides infiltrades pels seus mitjans de difusió. i que durant anys, intencionadament, no han fet més que contaminar i confondre la realitat.

NOVA GENERACIÓ (16)

Hi han motius més que suficients per saludar l'arribada de líders que estant demostrant ser valents a l'hora de trencar la quantitat de tabús que eliminin els escandalosos privilegis dels que sempre han tingut. I a més a més, tenir la valentia de presentar alguns dels punts del seu programa polític que frena l'existència de tanta desigualtat com pateix el país. Nova sàvia que clama amb urgència lleis que impedeixin l'existència d'un govern paral·lel a l'ombra com el que avui dirigeix el país. Que acabin amb la quantitat de prebendes que l'església sempre ha tingut. Que els treballadors de sou base, els que cobren 400 euros i els que no disposen

d'un treball ni cap mena de subvenció; hagin de pagar el salari de tots els capellans d'Espanya, quan la institució de l'església catòlica espanyola és de les més riques del país. Com també acabar amb la llei de tenir que sufragar les nòmines del professorat de l'escola privada concertada, la majoria en mans de l'església. Les quantitats econòmiques que rep la llarga família de la monarquia que anomenat infalible la persona de la corona i, si el rei vol ser cap de l'estat, que passi per les urnes. Reformes que no permeti una banca privada que quan te beneficis se'ls queda i quan hi ha pèrdues les faci pagar al poble. Que els inspectors d'hisenda no és limitin a embargar la nòmina d'un autònom quan deixi de cotitzar un mes a la Seguretat Social i permeti cinc i deu anys sense fer-ho a les grans empreses. Que deixi d'amnistià la gent que travessa la frontera enviant grans fortunes a paradisos fiscals. I així, quantitat d'incongruències dignes d'una dictadura capitalista sense entranyes com la que està patint el país.

Es fa necessari que els lluitadors d'esquerra que durant anys han tingut d'aguantar polítiques de dreta i d'altres de conservadores que al final tenen molta assemblant-se; que han agut de claudicar degut als resultats d'unes lleis electorals confeccionades pels governs que serveixen els interessos d'unes minories. Lluita que s'ha d'agrair però se'ls deu de requerir que siguin generosos i deixin pas a tots els idealistes amb valentia disposats a canviar una situació que està arribant a punts insostenibles per a la majoria de la població. Els nous líders disposats a dir les coses pel seu nom, deuen de trobar portes obertes i generositat per part dels que han fet el que han pogut, però ara se'ls ha de demanar que donin pas i no obstaculitzin la nova sàvia disposta a treballar. Això val per alguns dels que ja porten anys representant a l'esquerra i ara se'ls deu de demanar que siguin coherents i no esgrimeixin sacrificis del passat per a continuar barrant el pas a tota aquesta promissió de joves, que encara que no ho sembli, tenen les coses molt més clares del que fins ara s'havia cregut.

No es pot oblidar que la part reaccionària avui te la majoria els ressorts propagandístics a les seves mans, i faran l'impossible, amb mètodes legals o no legals, per avortar aquest camí que tant els està inquietant. Els seus representants ja ho estant manifestant a les tertúlies dels mitjans, inventant, provocant i frenant cada paraula que surt en defensa de la justícia. Es tracta de veus demostratives del que són capaços per avortar el naixement d'una nova criatura que implanti la justícia i els deixi sense els escandalosos privilegis que sempre ha tingut.

El sol encara empenyia a pesar d'estar a punt d'anar-se'n aquell setembre de 2013. Tot havia passat com un somni. Els amics de la seva promoció anaven desapareixen. Algunes vegades necessitaria consultar un fet que altres dels que

havien intervingut podien donar-li raó, però, de cop, s'adonava que ja no existien, i per les noves promocions sols era història que uns pocs encara estaven en condicions d'explicar.

Especialistes en economia i altres rames, intenten donar formules per encarrilar una situació impossible d'adreçar mentre els tabús no siguin eliminats. La situació de la crisi que pateix el país, tot admetent que es un fenomen general al nostre continent a causa de practicar un sistema ja caducat, mai podran donar solució quan es parteix d'una mentida. La cosa està molt clara, la hisenda de l'estat es basa en dues caixes: la que entren els recursos recaptats i la que surten. El problema està en les mans que xuclen els recursos de la segona caixa i on van a parar. Sense una reforma que impedeixi tanta corrupció, serà pràcticament impossible aturar l'hecatombe que el país pot arribar a patir.

No obstant, a pesar de la quantitat d'obstacles i males formes que realitzaran els que no estant disposats a deixar voluntàriament cap dels seus privilegis que tant escandalitzen a la població, s'ha de tenir confiança amb aquesta nova generació que ja ha començat dient que sí que es possible crear un mon més equitatiu i menys destructiu del que avui se'ns està oferint.

Autor: Ventura Margó Vives
Disseny: Anna Margó Torres
Lleida, 2014

Aquesta obra està sota una
llicència de Creative Commons
reconeixement, no comercial,
sense obres derivades.

